

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
İşletme Anabilim Dalı
Yönetim Organizasyon ve Örgütsel Davranış Bilim Dalı

**MAKYAVELİST TUTUMLARIN ETİK ALGISI VE DEMOGRAFİK
FAKTÖRLER AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ: BANKACILIK
SEKTÖRÜNDE BİR ARAŞTIRMA**

Gamze MANDACI

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2007

**MAKYAVELİST TUTUMLARIN ETİK ALGISI VE DEMOGRAFİK
FAKTÖRLER
AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ:
BANKACILIK SEKTÖRÜNDE BİR ARAŞTIRMA**

Gamze MANDACI

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
İşletme Anabilim Dalı
Yönetim Organizasyon ve Örgütsel Davranış
Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2007

TEŞEKKÜR

Tezimin hazırlanışının istisnasız her aşamasında değerli bilgi, deneyim ve eleştirilerini dostça ve güler yüzlü yaklaşımıyla benden esirgemeyen danışman hocam Sayın Doç. Dr. Semra GÜNEY' e,

Hayatımın her anında olduğu gibi, tez çalışmamın da en zor dönemlerinde gösterdikleri, sevgi, anlayış ve destekleriyle tezimi bitirmemde büyük katkıları olan sevgili anne ve babam Nermin ve Adil MANDACI' ya,

Tezimin yazılmasında görüş ve önerileri ile bana büyük ölçüde zaman kazandıran değerli arkadaşım Gülin EFECİK' e,

Yüksek lisans eğitimi destekleyerek, eğitimimin her aşamasında sağladıkları burs ile önemli katkılarını hissettiren TUBİTAK Bilim İnsanı Destekleme Daire Başkanlığı “BİDEB” e

en içten teşekkürlerimi sunarım.

ÖZET

MANDACI Gamze, Makyavelist Tutumların Etik Algısı ve Demografik Faktörler Açısından Değerlendirilmesi:Bankacılık Sektöründe Bir Araştırma, Yüksek Lisans Tezi Ankara, 2007.

Günümüzde küreselleşme olgusu, hem ulusal hem de uluslararası piyasalarda faaliyet gösteren ve başarılı olmayı hedefleyen işletmelerin, mal ya da hizmet üretiminin temel girdisi olan emeğin verimliliği üzerinde, oldukça olumlu bir etkiye sahip olan iş etiğine değer vermesini gerektirmektedir. İnsanların kısa yoldan zengin olmayı amaçladığı, her bireyin bir diğerinden şüphe duyduğu, rüşvetin açamayacağı kapının olmadığı düşünülüyor, insanların fazla emek harcamadan zengin olmayı amaçladığı, dolayısı ile ahlakın ve erdemın yok olduğu bir toplumda iş etiğı kavramının yerleşmesi sağlanmadan, personel bu konuda eğitilmeden, insanlardan verimli olmalarını beklemek hayal kurmaktır. Dolayısı ile, bu alana eğilen, iş ahlakına değer veren ve onu kurumsal bir yapıya büründüren şirketler, varlıklarını sürdürme, hatta uluslararası ticarete yön verme şansını elde edebileceklerdir.

Literatürde Makyavelizm ve etik algısı kavramları bir eksenin iki ucu gibi düşünülmüş,aradaki ilişkinin saptanması için bir çok araştırma yapılmıştır. Bu çalışmada Ankara ilinde faaliyet gösteren özel ve kamu bankalarının pazarlama ve satış kadrolarının Makyavelizm ve etik algılama düzeylerinin tespit edilmeye çalışılmış bunun için, Mach IV ve etik algısı ölçeğı uyarlaması kullanılmıştır.Verilerin analizi için SPSS programı vasıtası ile, T testi, ANOVA ve Pearson Korelasyon katsayıları kullanılmıştır.

Araştırma sonuçlarına göre bazı demografik faktörler ile gerek Makyavelizm gerekse etik algısı arasında bir ilişki bulunamaz iken (yaş,sektör deneyimi, özel-kamu sektörü ayrımı, medeni durum), bazı demografik faktörler ile hem Makyavelizm hem de etik algısı düzeyleri arasında anlamlı ilişkiler bulunmuştur (cinsiyet, öğrenim düzeyi).

Çıkan sonuçlar literatür açısından beklenen sonuçlar olup,araştırmanın temel hipotezi olan Makyavelizm düzeyi ve etik algısı arasında güçlü bir negatif ilişki saptanmıştır.

Anahtar Sözcükler:

Makyavelizm, etik algısı, demografik faktörler, bankacılık sektörü.

ABSTRACT

MANDACI Gamze, Ethical Perception and Evaluation Within the Framework of Demographic Factors of Machiavelist Attitudes; A Research in Banking Sector, Master's Thesis, Ankara, 2007.

Machiavellianism has tremendous influence on modern business communities. Businessmen today, it is said prefer to follow the directions of pragmatism and expediency rather than the dictates of individual conscience. Therefore, the question arises whether Machiavellian influences are perceptibly high on Turkish bankers. This study examines the interaction effects of Machiavellianism on ethical perception. The present study attempts to assess the ethical perception and Machiavellianism of 230 Bankers working in Ankara center. A questionnaire including the Mach IV scale and ethical scenarios was applied to subjects. T test, ANOVA and Pearson correlation were used for analysis. Results indicate that there are negative relationship between ethical perception and Machiavellianism level. There were also found significant relationships with some of the demographic data (age, gender, education, etc.) This was not surprising given the characteristics of Machavellian people previously described. Although the present association is small, the inverse value is consistent for Mach IV scale scores with ethical perception in the literature.

Key Words:

Machiavellianism, ethical perception, demographic data, banking industry

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR.....	i
ÖZET	ii
ABSTRACT.....	iv
İÇİNDEKİLER	v
TABLolar LİSTESİ	vii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	viii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

.ETİĞE İLİŞKİN TEMEL KAVRAMLARIN ANALİZİ,

1.1.ETİK KAVRAMI VE ETİK İLE İLİŞKİLİ KAVRAMLAR	3
1.1.1.ETİK VE AHLAK KAVRAMLARI.....	3
1.1.2. HUKUK VE ETİK	8
1.2. ETİĞİN TARİHSEL GELİŞİMİ	10
1.3. ETİK YAKLAŞIMLARI.....	13
1.3.1.DEONTOLOJİ (HAKLAR TEORİSİ , KANT ETİĞİ)	13
1.3.2.TELOLOJİ (SONUÇSALCILIK)	16
1.3.3.ADALET YAKLAŞIMI.....	20
1.3.4. KARAKTER ETİĞİ.....	22
1.3.5.ETİKSEL FUNDAMENTALİZM.....	22
1.3.6.ETİKSEL GÖRECELİLİK.....	23
1.4. İŞ ETİĞİ	23
1.5.BİREYSEL ETİK	29

İKİNCİ BÖLÜM

MAKYAVELİZM, ETİK ALGISI VE BANKACILIK KAVRAMLARININ İLİŞKİLENDİRİLMESİ

2.1.MAKYAVELİZM	34
2.2. MAKYAVELİZM VE DEMOGRAFİK FAKTÖRLER ARASINDAKİ İLİŞKİYE DAİR BULGULAR.....	43
2.2.1. Makyavelizm ve Yaş Arasındaki İlişki	43
2.2.2. Makyavelizm ve Cinsiyet Arasındaki İlişki.....	44
2.2.3. Makyavelizm ve Öğrenim Düzeyi Arasındaki İlişki.....	45
2.2.4. Makyavelizm ve Medeni Durum Arasındaki İlişki.....	46
2.2.5. Makyavelizm ve Örgütte Çalışılan Süre Arasındaki İlişki	46
2.2.6. Makyavelizm ve Örgütteki Pozisyon Arasındaki İlişki.....	47
2.3. ETİK ALGISI VE MAKYAVELİZM	47
2.4. BANKACILIK SEKTÖRÜ, MAKYAVELİZM VE ETİK İLİŞKİSİ.....	54

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMA VE BULGULAR

3.1.ARAŞTIRMANIN AMACI VE KAPSAMI.....	57
3.2.ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ	57
3.3. HİPOTEZLER	58
3.4. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	59
3.5. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI	62
3.6.ARAŞTIRMA BULGULARI.....	63

SONUÇLAR ve DEĞERLENDİRME

SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRME.....	80
KAYNAKÇA.....	83

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1.Kohlberg'in Etik Gelişim Evreleri.....	30
Tablo 2.Kohlberg'in Etik Gelişme Teorsisi ile Lewis'in Prensipleri Arasındaki İlişki.....	31
Tablo 3. Karşılaştırmalı Kişisel ve Örgütsel Gelişim Modeli.....	32
Tablo 4. Örgütsel Davranışı Etkileyen Temel Kişilik Özellikleri.....	38
Tablo 5. Uygulanan Mach 4 Ölçeğini Tanımlayıcı İstatistikler.....	60
Tablo 6. Etik Algılama Düzeyi Ölçeğini Tanımlayıcı İstatistikler.....	61
Tablo 7.Araştırma Örnekleminin Bankalara Göre Dağılımı.....	63
Tablo 8. Ankete Katılanların Makyavelizm Sorularına Verdikleri Cevapların Dağılımı	63
Tablo 9. Ankete Katılanların Etik Algı Senaryolarına Verdikleri Cevapların Dağılımı	65
Tablo 10. Ankete Katılanların Cinsiyetlere Göre Dağılımı	68
Tablo 11. H ₁ Hipotezi ile İlgili Tanımlayıcı İstatistikler	68
Tablo 12. Ankete Katılanların Medeni Duruma Göre Dağılımı	69
Tablo 13. H ₂ Hipotezi ile İlgili Tanımlayıcı İstatistikler	69
Tablo 14. Ankete Katılanların Yaşa Göre Dağılımı	70
Tablo 15. H ₃ Hipotezi ile İlgili Tanımlayıcı İstatistikler	70
Tablo 16. Ankete Katılanların Öğrenim Düzeyine Göre Dağılımı	71
Tablo 17. H ₄ Hipotezi ile İlgili Tanımlayıcı İstatistikler	72
Tablo 18. Ankete Katılanların Sektör Deneyimine Göre Dağılımı	72
Tablo 19. H ₅ Hipotezi ile İlgili Tanımlayıcı İstatistikler	73
Tablo 20. Ankete Katılanların Sektörlere Göre Dağılımı	73
Tablo 21. H ₆ Hipotezi ile İlgili Tanımlayıcı İstatistikler	74
Tablo 22. H ₇ Hipotezi ile İlgili Tanımlayıcı İstatistikler	75
Tablo 23. H ₈ Hipotezi ile İlgili Tanımlayıcı İstatistikler	75
Tablo 24. H ₉ Hipotezi ile İlgili Tanımlayıcı İstatistikler	76
Tablo 25. H ₁₀ Hipotezi ile İlgili Tanımlayıcı İstatistikler.....	76
Tablo 26. H ₁₁ Hipotezi ile İlgili Tanımlayıcı İstatistikler.....	77
Tablo 27. H ₁₂ Hipotezi ile İlgili Tanımlayıcı İstatistikler	78
Tablo 28. H ₁₃ Hipotezi ile İlgili Tanımlayıcı İstatistikler.....	78

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1-Ahlaki Değerlerden Hukuk Sistemine Geçiş	8
Şekil 2. Sonuçsalıcı Teoriler	17
Şekil 3-Performans Göstergelerinin Örgütsel Etik Değerler Üzerindeki Etkisi	26
Şekil 4..Etik Karar Vermede Genel Davranışçı Model	50
Şekil 5. Sorumluluk ile Etik Karar Verme Modeli.....	51
Şekil 6. Asya Örneğinde Etik Farklılıkların Boyutları	52

GİRİŞ

Etik iş hayatı varolduğundan bu yana bu hayatın tüm süreçlerinde varolmasına karşın, günümüzde yaşanan endüstriyel gelişmeler, iş ilişkilerinde yaşanan yeniden yapılanmalar, kuvvet birleşmeleri ile değişen dengeler, ulusal ve uluslararası sınırların ortadan kalkması ve işletmelerdeki yenilenme eğilimleri bu alana daha çok önem verilmesinde etkili olmuştur. Geçmişte iş yaşamı ile etiği, değil birleştirmeye çalışmayı, bu iki kavramın yan yana gelmesini bile mümkün ve muhtemel görmeyen birçok yönetici, bu gün insani birçok değer ve iş yaşamının kuralları üzerinde yeniden düşünmenin gerekliliğine ve önemine inanmaktadır.

Dünyada hızla değişen siyasal ve sosyo-ekonomik koşullar, yaşanan etik sorunların ağırlığı ve etik değerlerin göz ardı edilmesi nedeni ile iş hayatında baş gösteren sorunlar, toplumsal felaket ve çevre sorunları, güven bunalımları, yaşanan kıyasıya rekabet ve mevcut altyapıdaki eksiklikler etik dışı uygulamalar için uygun ortamın yaratılmasını sağlamaktadır. Bu durum ise piyasa ekonomisinin sağlıklı ve etkin şekilde işlemesine önemli ölçüde engel olmaktadır. Dünyada yaşanan küreselleşmesinin etkisi ve bir ülkeden bir diğerine sıçrayan ekonomik ve mali krizlerden en fazla Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerin, özellikle de bu ülkelerin mali sektörü içinde en büyük paya sahip olan bankaların etkilendiği söylenebilir.

Birçok ekonomik nedenin yanı sıra, bu durumun en önemli sebepleri arasında hiç şüphesiz, bu ülkelerin mali piyasalarının yeterli olmayışı ve bankacılık sektörünün mevcut yapısal sorunları sayılabilir.

Uygulanmakta olan makro politikalar sonucu ekonominin istikrara ulaşması ve mevcut işletmelerin dünya kalite ve standartlarında mal ve hizmet üretebilecek finansman imkanına kavuşması, bankacılık sektöründeki dönüşümün bir an önce gerçekleşmesi ve sağlıklı olması ile mümkün olabilecektir. Hedef; daha ahlaklı, daha şeffaf, daha güçlü ve daha etkin kontrol altında ana işlevini gören, bir bankacılık sistemi yaratmak olmalıdır.

Belirli bireylerin diğer bireyleri kendi çıkar ve yönelim alanı içine alıp başarılı bir biçimde yönetebilme, düzenleyip güdüleyebilme sorunu bu noktada daha da önem kazanmakta, dolayısı ile son yıllarda Makyavelizm üzerine yapılan araştırma, yazılan makale ve kitap sayısında önemli artış olmaktadır.

Bu çalışmada, Ankara’da faaliyet gösteren, bankalarının satış personelinin ne düzeyde etik ve ne düzeyde Makyavelist oldukları incelenmek istenmiştir. Kamu ve özel sektör çalışanları arasında genel etik kavram ve etik anlayış farklılıkları belirlenmeye çalışılmıştır. Çalışmada ayrıca, bireylerin Makyavelizm ve etik algılama düzeyleri ile demografik özellikleri arasında bir bağlantı olup olmadığı da araştırılmıştır. Bu amaç doğrultusunda Makyavelizm ve etik ifadelerden oluşan ve bireylerin demografik özelliklerini de ortaya koyan bir anket formu hazırlanmıştır.

Bu anket formu örnekleme uygulanmış ve toplanan verilerle, çalışmada araştırılan hipotezler, istatistikler yöntemler kullanılarak test edilmeye çalışılmıştır.

Çalışmanın ilk bölümünde etik ve ilişkili bulunduğu kavramlar, ikinci bölümde ise Makyavelizm ve ilişkili bulunduğu kavramlar literatürden de faydalanarak açıklanmaya çalışılmış, etik, Makyavelizm ve bankacılık kavramları ilişkilendirilmiş, üçüncü bölümde araştırmanın amacı ve kapsamı, araştırmanın önemi, hipotezler, araştırma yöntemi ve araştırma sonucunda elde edilen bulguların değerlendirilmesi üzerinde durulmuştur. Son bölümde ise araştırma sonuçları yorumlanıp değerlendirilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

ETİĞE İLİŞKİN TEMEL KAVRAMLARIN ANALİZİ,

1.1.ETİK KAVRAMI VE ETİK İLE İLİŞKİLİ KAVRAMLAR

1.1.1.ETİK VE AHLAK KAVRAMLARI

Tarih sürecinde her toplum kendi içinde yaşamını devam ettirebilecek kurallarını oluşturmuştur. Bu kuralların bazıları dinsel olabildiği gibi iktisat, hukuk ve hekimlikte olduğu gibi bazıları da mesleki olmuştur (Kırel 2000:1). İnsanların birlikte yaşamalarının doğal sonucu olarak ortaya çıkan ahlak insan ilişkilerinin ve bu ilişkilere yön veren insan akıl duygusunun paylaşılabilen bir boyutudur (Mert 2003:4).

Ahlak sözcüğü, Arapça “hulk” kökünden gelir ve yaratılış, huy, mizaç, karakter gibi anlamlar içerir (Cevizci 2002 :1). Türk Dil Kurumu (1998) sözlüğünde ahlak; “bir toplum içinde kişilerin benimsedikleri, uymak zorunda bulundukları davranış biçimleri ve kuralları” olarak tanımlanır. Bu tanımdan yola çıkarak çeşitli ahlak tanımları yapmak mümkündür.

Ahlak bireyin diğer bireyler, diğer kurumlar ve devlet ile olan ilişkilerinden kaynaklanan akıl ürünü olan toplumsal uyum, birliktelik ve dayanışmayı arttırıcı dolayısı ile toplumun ekonomik sosyal ve politik yapılarına istikrar sağlayıcı ilkeleri, standartları ve değerleri bütünüdür (Civelek 1998:31).

Özgener (2000;7) ise ahlakı “bir birey veya grubun belirli eylemlerinin doğruluğu veya yanlışlığını eylemde bulunanların iyi veya kötü yanlarını ve bu eylemlerin yönelmiş olduğu hedeflerle ilişkili olarak insanlığın refahını oluşturan unsurların neler olduğunu araştıran ve bunları teşvik etmek için gerekli davranış ve karar türlerini açıklayan standartlar, değerler, ilkeler ve kurallar bütünü” şeklinde tanımlamıştır.

Ahlakın, hukuk ya da görgü kuralları açısından bakıldığında normatif olarak kabul edilebileceği çeşitli yazarlar tarafından söylene bile (Perry 2001 :1), aslında ahlak, insanların toplum içindeki davranışlarını ve birbirleriyle ilişkilerini düzenlemek amacıyla başvuru kuralları dizgesi, başka insanların davranışlarını olumlu ya da olumsuz biçimde yargılamakta kullanılan ölçütler sunar. İyinin ve kötünün ne olduğunu ortaya koyarak, insan davranışlarını açıklamaya çalışır (Tutar 2003:8). Bununla birlikte ahlakın mekanik olarak her duruma uygulanabilecek hazır formüller ya da muhtemel her soruna nihai çözümler sunabileceğini düşünmek gerçekçi olmayacaktır (Özgener 2003:135).

Bireyin ahlak standartlarının kaynağını, okul, ibadethane, aile ve arkadaşlar gibi birçok unsur oluşturduğundan, iyi-kötü ve doğru-yanlış bireyden bireye değişebilmektedir. Bu durumda bireylerin algılama farklılıklarının da yeri vardır. Bu durum toplumlar için de böyledir. Bir davranışın iyi-kötü, doğru ya da yanlış olarak değerlendirilmesi toplumsal kültüre o toplumu oluşturan bireylerin inançlarına ve değerlerine hatta aynı toplumda zaman içinde değişebilmektedir. Değişen zaman ve koşullara bağlı olarak eskiden yasaklanmış davranışlar, zaman içinde teşvik edilen davranışlara dönüşebilmektedir. Aynı eylemin farklı ahlak anlayışları açısından farklı yorumlanmasına da günümüzde sıkça rastlanmaktadır (Öztürk 2003).

Dilimizde yakın zamana kadar ahlak ya da ahlak bilimi olarak adlandırılan kavram batı dillerinde “etik” olarak bilinir ve felsefinin bir alt dalı olarak kabul edilir (Arslan 2005:5). Etik Yunanca ethos (töre, görenek, alışkanlık) sözcüğünden türemiş olup insanlar arasındaki ilişkilerin temelinde yer alan değerlerin, ahlaki bakımdan doğru ya da yanlış olanın niteliğini araştırarak felsefe dalıdır.

Mengüşoğlu ise (1983) etiği, insanın yapıp etmelerini özel bir problem alanı olarak araştırarak bu alanın varlık niteliklerini insanın yapıp etmelerinin bağımlı ya da bağımsız olduklarını inceleyen disiplin olarak tanımlamıştır. Daha geniş bir bakış açısıyla bütün etkinlik ve amaçların yerli yerine konulması; neyin yapılacağı ya da yapılmayacağının; neyin isteneceği ya da istenmeyeceğinin; neye sahip olunacağı ya da olunmayacağının bilinmesidir (Sayın 1998:1, Özkalp ve Kırel 2001:576).

Ahlak felsefesi ya da etiğin ne olduğu ya da ne olması gerektiği tartışma konusudur. Herkesin onayını alan kesin bir tanımı ve buna ilişkin olarak herkesin görüş birliği içinde olduğu bir yaklaşım tarzı yoktur. Çünkü bu alanın kendisi tartışmalı bir felsefe problemidir (Halıcı 2000; 6).

Amerika’lı filozof John Dewey’e göre: “Etik sorunlar, doğu ile yanlış arasındaki ayrımın zorluğundan değil; daha çok belli doğrular ile diğer doğrular arasında seçim yapmanın çok güç bir süreç olması yüzünden gitgide kolay çözümlenebilir olmaktan çıkmaktadır.” Bu yaklaşıma göre etik, bir reçete, tarif, formül ve teknikler bütünü halinden çıkarak, bir tutum ve davranış tarzı, yeni bir bakış açısı veya vizyon niteliği taşımaya başlamış bulunmaktadır (Ertuna 1997:13).

Etik ile ilgili şu iki tespiti yapmak mümkündür: Birincisi, iyi insan olmanın gerektirdiği özelliklerin neler olduğu, ikincisi ise bireyin davranışlarını belirleyen ve sınırlayan kuralların neler olması gerektiğine ilişkindir. Bir başka anlatımla etik, doğru yanlış, ödev, yükümlülük ve toplumsal sorumluluk kavramlarını sorgular (Aydın ve Aydın 2000: 10).

Çok yakından ilişkili olan iki kavram “ahlak ve etik” arasındaki temel ayrım literatürde etik teriminin genel olarak ahlaki konu alan disiplini belirtmesi olarak yapılmıştır. Kirel’e (2000) göre etik doğru ve yanlış davranış teorisidir, ahlak ise onun pratiğidir.

Etik, ahlak kavramından hareket ederek bir eylem ve davranışın anlamını geliştirir; bu eylem öznel, keyfi, gelişigüzel bir istemenin eseri olmayıp eleştirel bir mesafeden kendini özgürce belirleyen ve ötekilerin özgürlüğüne göre kendi özgürlüğüne sınırlar koyan bir iradenin eseridir (Pieper 1999:98). Bu nedenle ahlaki değil de etik ilkelerden; etik değil de ahlaki davranış tarzından söz etmek daha doğrudur. Etik bir kişinin belli bir durumda ifade etmek istediği değerlerle ilgilidir. Ahlak ise bunu hayata geçirme tarzıdır (Kirel 2000:4).

Etik, ahlak üzerine düşünebilme etkinliğidir (Takış 1998:5). Harald Delius’a göre: “Ahlak ve etik sözcükleri arasında günlük dildeki çok anlamlılık, geçişlilik ve kaypaklığa rağmen, her iki sözcüğü birbirinden ayırmak konusunda yine de bir ölçütümüz vardır. Ahlak’ın olgusal ve tarihsel olarak yaşanan bir şey olmasına karşılık etik, bu olguya yönelen felsefe disiplinin adıdır. Bu nedenle günlük dilde alışkanlıkla bir “ahlaksal problem” den söz edildiğinde aslında bunu “etik” e ait bir problem, bir “etik problemi” olarak anlamak gerekir (Delius 1997:336). Ama etimolojik açıdan baktığımızda, her iki sözcük de “töre, gelenek, alışkanlık” v.b. anlamlarına sahiptir. Bu nedenle, örneğin N.Hartmann “ahlakların” çokluğuna karşılık etiğin tekliğinden söz eder. Bununla kastedilen şey, bir felsefe disiplini olarak etiğin tekliğidir ve böyle bir disiplin olarak etiğin görevi herhangi türde bir “ahlak” geliştirmek ve bu ahlaka uyulmasını öğütlemek değil; tersine ahlaksal bağıntılarının niteliği üzerine bir genel görüş elde etmektir (Takış 1998:5). Etik bu anlamda ahlak felsefesi ile eş anlamlı sayılmaktadır (Aydın,1981: 16).

Etik, her şeyden önce, istenebilecek bir yaşamın araştırılması ve anlaşılmasıdır. Bu derece kapsamlı olan etik anlayışında iki ana kaide olması gerekmektedir. Birincisi mecburiyet, ikincisi ise cazibiyettir. Bu sayede bir yaptırım gücü olarak etik, insan davranışlarını etkileyecektir (Şapolyo 1960: 17).

Aydın’a göre de (2001), ahlakla etik arasında darlık-genişlik, kuram ve uygulama açılarından bir farklılık vardır. Arslan bu yaklaşıma katılmamakta ve böyle bir yaklaşımın ahlak teriminin yüzyıllarca Türk yazarlar tarafından ahlak felsefesi anlamında kullanıldığı gerçeğini göz ardı etmekte olduğunu belirtmektedir (Aydın 2001:7, Arslan 2005:5). Arslan’ın bu düşüncesi temel alınarak bu çalışmada ahlak ve etik kavramları kesin bir ayrıma gidilmeden eş anlamlı olarak kullanılmıştır.

Etik “modern toplumları, dünya görüşlerindeki, özel kanaatlerindeki ve dinsel inançlarındaki çoğulculuğu karakterize eder.” Etik mevcut iletişim ve eylem biçimlerini sorumluluklarının bilincinde bir birey olarak ötekilerle birlikte insanca şekillendirmek ve iyileştirmek isteyen sosyal topluluk üyesi herkesi ilgilendirir (Pieper 1999: 19).

İnsan aklı ve iradesi ile diğer canlılardan ayrılır. Akıl insanı bilgiye bilgi de etiğe ve sevgiye götürür. Bilen kişi, gerçek değerın insan olduğunu anlar ve ona ihanet etmekten korkar. Bilen kişi etiğe kolay ulaşır. Etik ise insan haklarına saygının gerçek güvencesidir (Doğan 2002: 5).

Etiğe uygun davranan kişi davranışının sonuçlarını kavrayarak ve üzerinde düşünerek talep edilen iyiyi gerçekleştirmek için onları alışkanlığa dönüştüren kişidir (Görpe, Mengü 2003).

Etik değerler genel kabul görme açısından evrensel bazı temeller üzerine oturmuş olsa da, toplumlara, hatta coğrafyaya göre farklı algılanabilmekte ve genelde farklı uygulanabilmektedir. Bu nedenledir ki etik değerler, herkes için aynı değildir. Bir toplumun etik değerlerden uzaklaşmasını, salt ekonomik hatta, siyasi nedenlere bağlamak, buz dağının sadece görünen kısmı ile ilgilenmek olacaktır. Temeli ailede atılan, okulda şekillenen ve yaşanan toplumsal düzende ise son halini alan tutum ve davranışlar etik anlayışını oluşturur. Sonrasında ise, sahip çıkma ve önemsememe aşaması ile bireyi yüzleştirir. Olaylar karşısında bireyler etik davranma veya davranmamayı seçebilir. Bu durumda toplum gerekli tepkiyi vermelidir. Öte yandan kamu kuruluşlarının etik davranmama gibi bir lüksü olmadığı kabul edilebilir. (Tusiad Devlette Etik Altyapı Dizisi No:1).

Tüm anlatılanlar ışığında TMMOB ‘ye göre etik ile ilgili şu genellemelere ulaşmak mümkündür (TMMOB 2004:15):

-Etik ve ahlaki değerler hazır ahlak reçeteleri değildir. Yasa hazırlar gibi etik değerler hazırlanıp topluma sunulmaz. Kişi veya grup otoritesine bağlı ve dayalı olarak getirilen kurallar ya da bu yönde yaratılan zorunlu davranış ve itaat türleri etik ve ahlaki değerler olarak kabul edilmezler.

-Etik çerçevesinde oluşturulan ilke ve kurallar, hukuk kurallarından farklı olarak, yasalarla değil toplumsal tepkilerle oluşurlar.

-Etik kategoriler tek başına, diğer kategoriler dışında tutularak ele alınmazlar. Toplumun ekonomik, sosyal siyasal ve kültürel yapılanması içinde tüm kategorilerle doğrudan ilişkilidir.

-Etik değerler ithal ve ihraç edilmezler. Ancak toplumlar arası ilişkilerle toplumdan topluma geçerler ve içselleştirildikleri oranda geçerlilik kazanır, zamanla toplumun kültürü içinde yer alır.

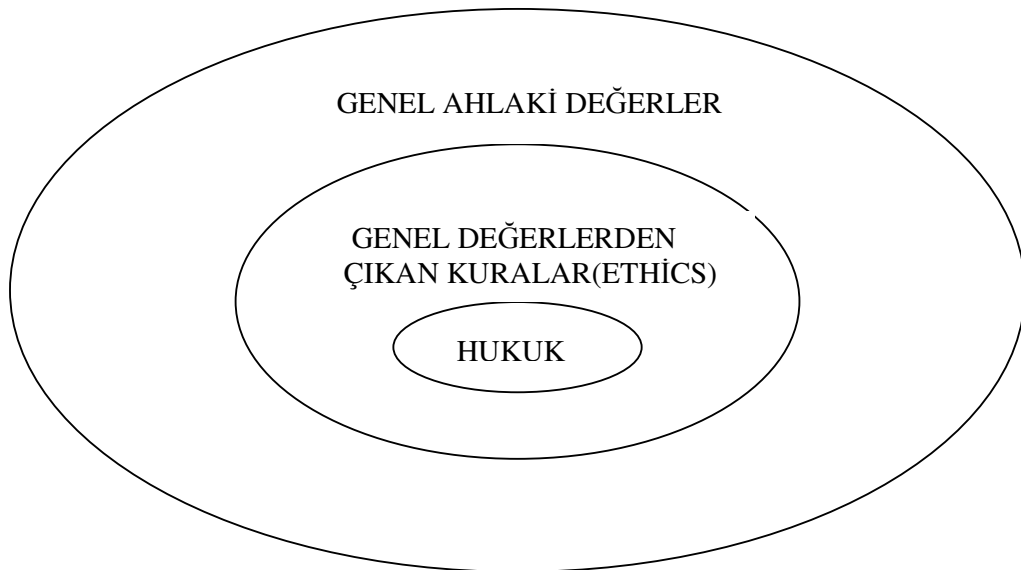
-Etik ve ahlaki değerlerin ihlaline karşı yaptırım toplumsal tepkiler oluşturulur.

1.1.2. HUKUK VE ETİK

Hukuk genel anlamda toplumu yöneten düzenleyen kurallar sistemidir. Bu anlamda birçok işleve sahiptir. Yurttaşların davranışlarını düzenler, kurallar getirir, anlaşmazlıkların çözümü için araçlar sunar. Hukuk ilkeleri ya da yasalar eylemleri doğru ya da yanlış şekilde sınıflandırırken etik ilkeler hangi eylemlerin iyi olduğunu söyler. Hukuk yasalar çevresinde ne yapılabileceğini etik ise ne yapılması gerektiğini belirtir (İrvan ve arkadaşları 2003:57-58).

Gordon F.'e göre herhangi bir ahlaki değer, kabul gördükçe daha “katı” hale gelmekte ve doğru ve yanlış arasındaki çizgiler netleşmektedir. İlgili ahlaki değerler sonra etik alana daha sonra ise hukuk sisteminin içine doğru hareketlenmektedir (Halıcı 2000,12).

Şekil 1-Ahlaki Değerlerden Hukuk Sistemine Geçiş

Kaynak: HALICI, Ali. "İşletme İşlevleri Açısından İş Etiği ve İstanbul Menkul Kıymetler Borasında İşlem Gören İşletmelere Yönelik Bir Araştırma" İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Fakültesi, İşletme Yönetimi ve Organizasyon Bilim Dalı Doktora Tezi 2000: 13.

Etik kuralları geleneksel olarak kendiliğinden oluşur, ancak daha sonra hukuk kuralı haline dönüşür. Hukuk kuralları zorlayıcıdır fakat etik kurallarının zorlayıcılığı yoktur. Etik davranan birey karar verirken bazı durumları dikkate alır ve bir değer yargısını diğerine tercih eder. Tercih ettiği kuralın uygulanması bir başkası tarafından engellenemez. Bu nedenle etikte tek taraflılık vardır. Aldığı kararın sorumlusu kişinin kendisidir. Hukuki işlemlerde ise konulan kuralların yaptırım gücüne sahip bir otorite bulunur (Halbert ve Ingulli,1990).

Etik ve hukukun aynı şey olmadığı aşikardır. Bununla birlikte hırsızlık, dolandırıcılık yapmak gibi hukuki olarak yanlış olan pek çok durum etik olarak da kabul görmez. Ancak etik ve hukukun temel ayrımlarından en önemlisi yaptırımdır. Hukukta yaptırım maddidir, yanlış eylemi gerçekleştiren maddi olarak cezalandırılır. Ancak etikte ceza manevi yani vicdanidir. Hukukun amacı, adaleti gerçekleştirmektir. Buna karşılık etiğin amacı "iyi" yi gerçekleştirmek ya da iyiye ve doğruya ulaşmaktır. İnsanlık tarihi boyunca temel etik değerlerin birçoğu zaman içerisinde hukuki norm haline gelmiştir. Kanunlar genellikle yapılmaması gereken insan eylem ve davranışlarını belirlemiş ve sınırlamıştır. Bir başka ifadeyle insanların eylem ve davranışlarının ahlaki ölçüleri hukuksal norm haline dönüştürülmüştür. Ancak hukuk ve etik arasında öteden bu yana bir çatışma süregelmektedir. Temel sorun şudur: Acaba etik değer yargılarının temel koruyucusu hukuk mu olmalıdır? Devlet bir takım kurallar koyarak etik kuralların uygulanmasını sağlayabilir mi? Bu soruların cevabı ise şu olabilir: Ortaya çıkan sorun her zaman bir kanun ile çözümlenemeyebilir. Kanunun gücü her zaman belirli kişi ve/veya gruplara karşı etkili olmayabilir veya uygulanamayabilir. Bu bakımdan etik bilincin tesisi kanun dışında vicdan ile yakından ilişkilidir. Vicdan etik değer yargılarını bir yaptırım gücü olmaksızın korur, gözetir (Tusiad Devlette Etik Altyapı Dizisi No:1, 2005).

Etik davranışı ne birey veya örgütün özgür seçimi ne de yasalar belirlemektedir. Bu özelliği nedeniyle etik davranış her zaman yasal davranış olmayabilir. İdeal bir toplum sisteminde yasalar ve toplumsal etik kuralları birbirleriyle uyum içinde olmalıdır. Bununla birlikte ülkemiz gibi hızlı bir değişim dönemi yaşayan geçiş dönemi toplumlarında toplumsal etik ve yasalar uyum içinde olmayabilir. Örneğin: yasal olarak kamu mallarının özel işlerde kullanılması suç teşkil etse bile toplumsal etik bu olaya yasalar kadar katı yaklaşmamaktadır (Ünlü 1997:5).

1.2. ETİĞİN TARİHSEL GELİŞİMİ

Etik ile uygarlık tarihi arasında yakın ilişki vardır. Çünkü etik kavramları ve doğru sayılan eylem formülleri, insanlar arasındaki ilişkilerin ağır basan özelliklerini yansıtır. Bu nedenle etiğin tarihi ile insan ilişkilerinin tarihi arasında birçok koşutluk bulunmaktadır (Halıcı 2000:7).

Felsefi etik tarihi incelendiğinde etiğin gelişme çizgisinde mutlulukçu Eski Yunan etiği Kant'a kadar aynı yönde işlemiş, Kant ise etiği yepyeni bir şekilde kurmuş (Mengüşoğlu 1992:264) deontolojik etiği başlatmıştır. 20.yy'la gelindiğinde değerler etiği önem kazanmış günümüzde etiğin ulaştığı nokta metaetik olmuştur.

Etik konusunda ilk sistematik bilgiye antik çağ Yunan düşünürü Sokrates'in (M.Ö. 469-399) konuşmalarında rastlanmaktadır. Ancak etik üzerine düşüncelere Sokrates'ten önce hem Homeros ve Hesiodos'da hem de öğrencisi Platon'da (M.Ö. 429- 347) rastlanmaktadır (Arat 1987: 15). Kuşkusuz Platon'un da etik üzerine araştırmalarının varlığından söz edilebilir; ancak Platon, bu konuyu sistematik olarak ele alıp incelememiştir (Pieper 1999: 29). Platonun etiği etik açıdan kusursuzluğu ve iyiliğin gerçekleştirilmesini amaç edinmektedir.

Günümüzde etik biliminin, temel kavramlarını açık bir şekilde ilk olarak Platon'un aktardığı Sokrates diyaloglarında görmekteyiz (Bumin 1997:6). Sokrates aynı dönemin insanların egoist olduğunu ve hak diye bir şeyin olmadığını iddia eden pesimist sofistlerine karşı pozitif ve optimist bir görüş ortaya koyar. O'na göre iyilik ve

doğruluğun şekli önemlidir bunu bilen insan erdemlidir ve erdeme giden yol bilgidir (Halıcı 2000: 7).

Socrates insanın varoluş sebebi olarak nitelendirdiği “erdem” kavramı üzerinde durmuş ve erdemi “en üstün iyi” olarak tanımlayarak buna ancak bilgelikle ulaşılacağını savunmuştur. Bir başka deyişle erdem, iyilik yapma yolunda kişinin kendi bireysel vicdanının öngördüğü biçimde hareket etmesi demektir. Buna göre birey ancak iyilik kendisinden “dogmatik biçimde” istenmediği zaman erdeme ulaşabilmektedir (Pieper 1999: 28). Dolayısı ile etik, düşünce açısından olgun olmayı, kolaycılıktan uzak durmayı ve çeşitli riskleri göze alarak karar vermeyi gerektirir.

Socrates’in kuramına paralel olarak erdemi etik davranışların temeline yerleştiren ve “en yüksek iyi” olarak betimleyen Platon ise bu meziyetin bilgeliliğin yanı sıra ölçülülük ve adalet ile mümkün olabileceğini ileri sürmüştür. Örneğin diyaloglar halinde yazılan toplam 10 kitaplık Devlet’in birinci kitabında, doğruluğun özünü ortaya çıkarmayı hedefleyerek doğruluğun çeşitli tanımlarına yer vermiş ve doğruluk hakkında bilinen görüşlerin tekrar ele alınmasını istemiştir. İkinci kitabında ise insanın koşulsuz yani neden iyilik ettiğini bilmeden ya da düşünmeden iyilik etmesinin artık yetmediği, kendi çıkarını gözettiği kanısına varmıştır (Ülger 2003).

Antik çağ düşünceleri her ne kadar günümüz düşüncesinden farklı olsa da günümüz düşüncesinin uygulamalarına temel oluşturmaları açısından önem arz etmektedir.

İnsanın bir çeşit “mutluluk avcısı” sayıldığı eski Yunan etiğinde temel amaç mutluluktur. Nitekim Aristoteles de insanın amacının mutluluk olduğunu, bütün insanların mutluluğu aramasının bir gerçek olduğunu belirtmiştir. Ancak Aristoteles, mutluluğun ne olduğu sorusu üzerinde bir birleşme olmamasından da yakınmıştır (Mert 2003: 8). O’na göre etik, iyi her şeyin yöneldiği amaçtır. Etik davranmak, bazı eylemleri kendilerinde iyi oldukları için yapmak değil, bizi “insan için iyi olan” şeye yaklaştırdıkları için yapmaktadır (Arat 1987: 24). Aristo erdemlerin iyi yaşanmış bir hayatın odak noktasına yerleşmesi gerektiği savunmasıyla Platon ve Sokrat’ı takip eder.

Nitekim Kant etik teorileri bölümünde detaylandırılacağı gibi böyle bir yaklaşımın insanın etik anlayışını inceleyemeyeceğini belirtmiş, bu eleştiriyle etiğin temelini mutluluktan kurtarmaya çalışmış ve bunun yerine değişmeyen bir şey ortaya koyma çabasıyla “iyiyi istemeyi” etiğin temeli saymıştır. Bu nedenle de etik tarihçileri Kant etiğinin, o güne kadar etiğe egemen olan –daha doğrusu düşünülen –mutlulukçu etkilere son vererek, etikte yeni bir dönem başlattığını, bu nedenle onun etikte bir dönüm noktası oluşturduğunu söylerler (Tepe 1998).

Kant’tan sonra özellikle çağının egemen değerlerini kıyasıya eleştiren ve herkesi “değerleri yeniden değerlendirmeye” yani değer olarak karşılırlarına çıkanların değerini sorgulamaya çağıran F.Nietzsche’yi, insana ilişkin antropolojik çözümlemeleriyle ve ilk kez etiğe antropoloji perspektifini sokan A.Schopenhauer’i ve değer(ler)e ilişkin görüşleriyle Max Scheler ile N.Hartmann’ı günümüz etiğinin hazırlayıcıları arasında sayılabilir. Şüphesiz günümüz etiğinin arka planını oluşturan etik görüşlerini bu beş filozofun görüşü ile sınırlamak mümkün değildir. Özellikle G.E Moore ve J.S.Mill’in etik görüşleri, kendisi doğrudan etikle uğraşmamakla birlikte L. Wittgenstein gibi çağı önemli ölçüde etkileyen filozofların görüşleri günümüz etiği üzerindeki etkisi oldukça büyüktür. Faydacılık ve Analitik etik (ya da Metaetik; genel olarak herhangi bir etik teorisinin ortaya koyduğu ilkeyi veya herhangi bir etik sisteminde ifade edilmiş olan etik normlarının anlamını analiz etmeye yönelen etik türü) günümüzde özellikle ABD’de, İngiltere’de ve bir çok ülkede en yaygın etik görüşler durumundadır. Bugün etiği çözümleme ve temellendirme etkinliği olarak görenler etikten bu çözümleme ve değerlendirme ötesinde bilgi ortaya koymasını bekleyenlerden çok daha fazladır. Ne var ki, çağımızda yaşanan kimi gelişmelerin özellikle teknolojilerin günümüzde ulaştığı gücün yol açtığı kimi gelişmelerin, analitik etikle uğraşanları güç durumda bırakmakta; kendilerinin bilgisine gereksinim duyulduğu için çağrıldıkları çeşitli bilimsel forumlarda çeşitli yargılarda bulunmak bilgiler ortaya koymak durumunda kalmaktadırlar. Bu da etiğin olmasa da “meslek etikleri” diyebileceğimiz “çevre etiği”, “tıp etiği” , “bilim etiği” vb. bilgi alanlarının gelişmesine yol açmıştır. Etik sorunlarının bilincinde gittikçe daha fazla varılmasının etiğe olan ilgiyi arttırdığı muhakkaktır. Etiğin bu sorunlarına yanıtları ise ya henüz pek açık değildir ya da pek iyi bilinmemektedir (Tepe 1998).

1.3. ETİK YAKLAŞIMLARI

Nasıl yaşanması gerektiğini anlatan etik teorileri en az iki farklı kavramı içermelidir. Birincisi iyi ve kötünün ne olduğuna yönelik bir görüş diğeri de eylemlerimizle neyi gerçekleştirmek istediğimize yönelik görüştür. Örneğin klasik faydacılık teorisi yaşamın amacının mutluluktan zevk almak olduğunu söyler.

Öte yandan doğal hukuk teorisi yaşamın amacının doğal hukuk ile uyum içinde yaşamak olduğunu belirtir. Burada önemli olan yaşamın amacının özel değil genel ve evrensel bazı özelliklerle açıklanmak istenmesidir. Yukarıda sözü edilen birinci kavrama “değer teorisi” ya da “iyilik teorisi” adı verilir. Etikte ikinci teoriye de “doğruluk teorisi” denmektedir. Bu sorulardan hareketle etik teorilerini sonuçsalci (telolojik) ve sonuçsalci olmayan (deontolojik) şeklinde ikiye ayırmak mümkündür (Arslan 2005 ; 2).

1.3.1.DEONTOLOJİ (HAKLAR TEORİSİ , KANT ETİĞİ)

“Dünyada hiçbir şey başkalarının hakkından daha kutsal değildir”

Immanuel KANT

Etik tarihçileri, Kant etiğinin o güne kadar etiğe egemen olan daha doğrusu olduğu düşünülen, mutlulukçu etkilere son vererek, etikte yeni bir dönem başlattığını, bu nedenle onun etikte bir dönüm noktası oluşturduğunu söylemektedirler (Tepe 1998: 11).

Immanuel Kant (1724–1804) ortaya çıktığı zaman, felsefe dünyası iki ayrı doğrultuda işlemektedir. Bunlardan biri, varlığın yalnızca bir yanını göz önüne alan maddeci görüş; diğeri ise düşüncüyü ve ruhun üstünlüğünü savunan idealist görüştü (Hilav 2003: 151). Ne var ki her iki akım da, farklı bilgilerin ve görüşlerin ışığında yeni bir senteze ulaşma çabasından yoksun görünmekte, geçerliliklerini salt kendi doğrularını dayatma sayesinde sürdürmekteydi. İşte Kant’ın önemi, kendi ilkelerini, toplumsal sorunlara çözüm getirme amacıyla savunmasından ileri gelmektedir; başka deyişle, her iki akımın

da taşıdığı doğruluk payını hesaba katarak bir sentez yaratma çabası Kant'ın düşüncesindeki en önemli ve ileri özelliktir (Ülger 2003: 66).

Kant'a göre etik-akıl ilişkisi toplumlarda kaçınılmazdır. O'na göre etik insanın özgürlüğüne ve mükemmelliğine ulaşmasının aracını oluşturmaktadır. Etik ussal davranan bireyin, kendi davranışlarına koyduğu özgürlük yasalarının bir ifadesidir. Ussal davranan diğer bireylerin buna uyması söz konusudur. Ussal olmanın anlamı, bütün ussal bireylerin tutarlı biçimde uyacakları genel etik çerçevesinde hareket etmesidir. İnsan etik olduğu sürece ussal ve özgür olmaktadır. Kişi etik olmazsa kendi doğal dürtülerinin tutsağı olarak özgürlüğünü yitirecektir (Dilan ,2003: 183).

A priori bilgi Kant'a göre doğuştan gelen daha doğrusu deneyden gelmemiş, düşünce bilgisinde bulunduğu öteden beri ileri sürülen bilgi türüdür. Kant temel öğretisini bu "a priori" kavramı üzerine kurmuştur. Doğa ile akıl arasında bulduğu uygunluktan cesaret alan "aydınlanma düşüncesi" bundan sonra yalnız doğa olaylarını değil, manevi olayları da akılda yerleşik olan ilkeler ile açıklamaya girişmiş, akıl için "doğuştan yani a priori" olan kavramlar ve ilkeler ile "Tanrı"nın da, "İyi"nin de, "Adaletin" de billineceğine inanmıştır.

Kant'a göre etik yasası Tanrı ve ceza korkusu yüzünden, Tanrının emretmesinden başka bir nedeni olmaması yüzünden icra edilirse o zaman ödev ve yükümlülüğün değil, korku ve dehşetten dolayı gerçekleştirilmiş olur; ne ki bunu yapmakla gönül refaha kavuşmaz. Ama eylem içsel ilkelerden kaynaklanırsa o iyi olduğu için yani seve seve yerine getirilirse, o zaman etik davranılmış olunur (Kant 1994 : 59).

Kant'ın etiğinde esas olan mutluluk ya da fayda değil, mutluluğu hak etmek ve doğru olmaktır. Kant etiğinde etiksel davranışı motive eden güç, mutluluk zevk ya da fayda olamaz. Etik davranış bu anlamda koşulsal bir durum değildir. Başka bir deyimle etik davranmak için belli koşulların yerine gelmesi beklenmemelidir. Etik davranış her ne koşulda ve durum ne olursa olsun ortaya konması gereken davranıştır (Arslan 2005: 9).

Kant'a göre:

- 1- İnsan evrensel bir kural olmasını istediği biçimde davranmalı,
- 2- İnsan başka bir insanı sadece bir sonuca varmak için araç olarak kullanılmamalıdır.

Deontoloji olarak bilinen ve Kant tarafından savunulan bu yaklaşım büyük ölçüde gerçekleştirilen faaliyetlerin sonuçlarından çok izlenen yol üzerinde durur. Bu yaklaşım belirli kategorik zorunluluklar fikri üzerine kurulmuş olduğundan normatif özellikler taşır. Bu yaklaşımın mantığına göre örneğin yalan söylemek sonucu ne olursa olsun etik olmayan bir davranıştır (Arslan 2005: 9).

Etik davranma ilkesini saf akıl vasıtasıyla eylemin kendisinde aramak gerekir. Etik genel geçer özgür irade yasasıyla eylemlerin uyumudur. Etik, eylemlerin genel kurallarla ilişkisidir. Her zaman ve herkes için geçerli genel kurallarla eylemlerin uyum sağlama zorunda oluşu temel alınır, o zaman eylemlerim etik ilkesinden kaynaklanmış olur (Kant 1994 : 59).

Hak temelli etik görüşü insanların birbirlerine karşı belli etik görevleri olduğunu ifade eder. Bu görüş, davranışların sonuçlarının, bu davranışları değerlendirmede ya da rehber davranışlar için kurallar geliştirmede kullanılması gerektiği görüşünü reddeder. Hak temelli etik görüş etik hakları toplumun değil bireylerin bakış açısından ifade eder. Bu tür bir etik anlayışı başkalarının haklarını sınırlayarak fayda elde eden insan sayısına bakmaz (Kirel 2000: 37).

Deontolojik yaklaşım adil olma, eşitlik, dürüstlük ve bireye olan saygıyı doğamızdaki temel özelliklerden biri olarak değerlendirmektedir. Bu yaklaşımın temel eksikliği, esnekliğinin olmamasıdır. Örneğin yalan söylemek kötüyse, zarardan çok yarar getirirse bile bu tartışılmamaktadır. Kişi yardım etmek için yalan söylerse ya da bir şey çalarsa, deontolojik yaklaşım bunu reddetmektedir, çünkü bu yaklaşıma göre etik olmayan bir davranışın her ne sebeple olursa olsun doğru bir yanıt bulunmamaktadır (White 1993: 11).

Ancak bu durum Culbertson ve diğerkleri (2003: 14) tarafından olumlu bir yan olarak kabul edilmekte ve şöyle denmektedir: “Bu anlayışın iki yararı vardır. Basit bir sistemdir. Bir kişi kolayca neye uyulduğu ya da uyulmadığını anlar. Ortadaki bulanıklığı kaldırır. Bazı durumlar diye bir şey söz konusu olamaz. Örneğin bu yaklaşımın kabul edilmediği bir durumda “hırsızlık yapmak bazı durumlarda olabilir” denildiğinde bu durumların ne olduğunu açıklamak gerekir. Ancak bu sistem açıklama yapma zorunluluğunu ortadan kaldırır.

İş etiği Kantçı açıdan yaklaşırsak sormamız gereken soru “iş etiği işletmenin çıkarları için mi gereklidir yoksa toplum çıkarları için mi” sorusudur. İşletmenin çıkarlarına uygun olduğu için iş etiğine uyması gerçekten etik bir davranış mıdır? Kant etiğine göre değildir. Örneğin bir işletmenin personeline sağlayacağı sağlık ve güvenliğe ilişkin hizmetlerin verilme nedeni Kantçı etiğe göre insanların yaşama hakkına saygının bir gereğidir. Faydacı etik ise bunu işletmeye faydalı olduğu için yapılması gerekli bir şey olarak kabul eder. İş etiğinin standartları genellikle Kantçı bir yaklaşım sergiler. Başka bir deyimle insanlar insan olmalarından ötürü iş yerinde belli haklara sahiptirler (Arslan 2005: 10).

1.3.2.TELOLOJİ (SONUÇSALCILIK)

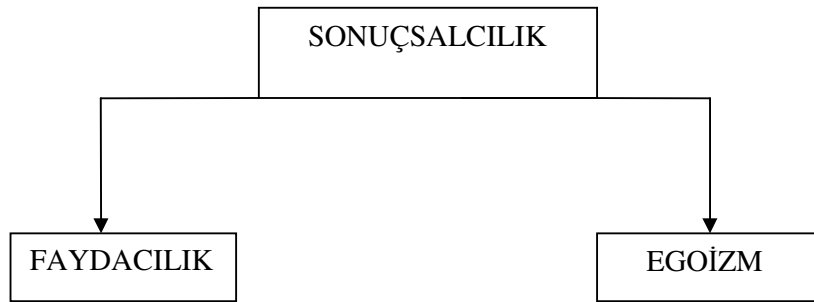
Teloloji Kantçı görev etiği deontolojinin karşısındaki etik teorisidir. Bu yaklaşımın etik konusuna bakış açısı faaliyetlerin sonuçları ile yakından ilişkilidir. Bu yaklaşıma göre kişilerin faaliyetleri, ilgili insanlar için mümkün olan en fazla olumlu veya en az olumsuz etkiyi gerçekleştirecek şekilde olmalıdır

Bir şeyin doğru ve yanlış olduğuna karar verileceği zaman, sonuca yönelik yaklaşımıcılar sonuçlara veya kararın, hareketin sonuçlarına bakmaktadır. Teloloji, etik bir çıkmazı, alternatif hareketleri ve onların sonuçlarını tanıyarak çözmeye çalışmaktadır (Trevino Nelson 1999: 80). Bir başka deyişle, bu teoriye göre bir eylem tek başına iyi ya da kötü değildir. O eylemi iyi ya da kötü etik ya da etik dışı kılan o eylemin sonucudur. Örneğin: birine acı vermek o acı tedavi içinse kabul edilebilir.

Fayda ya da en büyük saadet ilkesini etiğin temeli olarak kabul eden görüş, hareketlerimizi bize vermekte oldukları saadet nispetinde iyi saymaktadır. Saadetin zıddı olan şeyleri getirdikleri oranda kötü olarak nitelendirmektedirler (Mill 1986: 10,11).

Sonuçsalcı teoileri ikiye ayırmak mümkündür:

Şekil 2. Sonuçsalcı Teoriler

Kaynak: Arslan M. “İş ve Meslek Ahlakı” 2005: 14.

Faydacılık yaklaşımında eylemin ondan etkilenecek kişiler için en büyük faydayı yaratması istenir. Böyle bir durumda bu eylem etik olarak olumlu değerlendirilir. Faydacılığa göre eylemlerde, bu eylemlerden etkilenenler için iyiliğin kötülükten daha fazla ortaya çıkmasına dikkat edilmelidir. İyi ile kastedilen mutluluk ve zevktir. O zaman etik bir davranış ya da eylem herkes için mutluluk getiren bir eylem olmalıdır (Arslan 2005: 14).

Egoizm (Bencillik) yaklaşımında ise çoğunluk için sonuçlara bakılmaksızın eylemi gerçekleştiren kişi açısından bir değerlendirme yapılır ve eğer o kişiye en fazla yararı sağlıyorsa bu etik kabul edilir (Odabaşı ve Oyman 2002, 433–434). Bencillik taraftarları, çıkarı her bir birey için ayrıca tanımlayarak, kişisel çıkarları maksimize eden kararı etik açıdan doğru olarak kabul etmektedir. Bencil için kişisel çıkar, fiziksel iyilik, güç,

şehvet olabileceği gibi tatmin edici bir kariyer iyi bir aile yaşamı, sağlık ya da bunun gibi herhangi bir şey olabilir (Kirel 2000: 41).

Faydacılığın iki önemli türü vardır. Bunlardan ilki olan “eylem faydacılığı” eylemleri her ayrı eylemin acıya karşı zevki maksimize edip etmediğine bakarak tayin eder. Örneğin belli bir durumda yalan söylemek acıdan daha çok mutluluk getirecekse bir faydacı yalan söylemeyi etiğe uygun bir eylem olarak tayin eder. Diğeri “kural faydacılığı”dır. Kural faydacılarına göre, izlenecek genel kurallar belirlenmeli ve kurala uymak uymamaktan daha az mutluluk getirse de insanlar bu kurala uymalıdır. Kural faydacılarının geliştirdiği kurallar, herkes için en büyük tatmini sağlamayı hedefler (Tusiad Devlette Etik Altyapı Dizisi No:1 (2005)).

Faydacılığın en önemli isimlerinden Jeremy Bentham davranış seçeneklerinin yarar ve maliyet açısından değerlendirilmesi gerektiğini söyler (Clubertson ve diğerleri 2003: 14). Bentham toplumu tek tek bireylerden oluşan bir bütün olarak görür (Arslan 2005: 15). Böylece “kamu yararı” ya da toplumsal fayda denen şey, toplumdaki bireylerin çıkarlarının toplamından oluşur. Bir toplumun mutluluğunu artıran bir eylem, bireysel mutlulukların toplamını arttıran eylem durumundadır. Bentham’a göre zevk ve acı, sayı yoğunluk ve süre olarak farklılaşan duyumlardır. Buna dayanarak Bentham bir “hedonik hesaplama” da geliştirilmiştir. O’na göre zevkler kişiden kişiye değişir. Kimileri entelektüel zevklere sahipken, kimileri de basit fiziki ihtiyaçlardan yukarı çıkamayabilirler ama bu hiç de önemli değildir. Önemli olan kişinin en çok ne yapmaktan zevk aldığıdır (Arslan 2005: 15).

Faydacılığın bir diğer savunucusu Stuart Mill ise sonucu düşünmenin önemli olduğunu söyler ve bunu düşünmeden hareket eden kişinin etiğe uygun davranmadığını belirtir (Bülbül 2001: 12). Bentham’ın zevk ilkesini basit bulan Mill hayal gücü ve zekadan kaynaklanan zevkleri fiziksel zevklerden daha üstün tutmuştur. İnsan kendi iyiliği ve faydası için genelin iyiliği ve faydasını da göz önünde tutmak zorundadır. Etik davranan kimse bireysel mutluluğunu isteyecektir, ama bunu çok sayıda insanın maksimum mutluluğunu istemeden gerçekleştiremeyeceğini de bilecektir (Akarsu 1982: 139). Mill de bu noktadan hareketle özel faydayla genelin faydasının birbiriyle örtüştüğünü ve

kişinin başkalarının çıkarını düşünmeden kendi çıkarını düşünemeyeceğini ifade etmiştir (Kılavuz 2003: 62).

Faydacılık acıdan kaçınmayı ve mutluluğu artırmayı öngörür. Bu yaklaşıma göre daha büyük bir kötülükten kaçınmak için daha az kötü olan şeyler hoş görülebilir. Örneğin yalan söylemek kötüdür ama örneğin bir kanser hastasını daha iyi tedavi edebilmek için onu hastalığından bir süre haberdar etmemek ya da yanlış bilgilendirmek hoş görülmelidir. Faydacılık söz konusu olduğunda sadece maddi faydaları düşünmemek lazımdır. Manevi faydalar da bir eylemin etikliği tartışılırken göz önüne alınmalıdır.

Sonuçsalcılığa göre bir şeyin iyiliğine karar verilirken o eylemin sonucunda ortaya çıkan iyiliğin kötülüğe oranına bakılır. Doğru eylem en çok iyiliği üretecek olan eylemdir (Arslan 2005: 13–15).

Teloloji birçok araştırmacı tarafından eleştirilen bir yaklaşımdır. Örneğin Felsefeci Hilmi Ziya Ülken fayda etiği üzerine şu görüşleri öne sürmektedir. “Fayda üzerine kurulan etik, fayda ve çıkarlar çarpıştığı anda yıkılacaktır. Bir zümre içinde fertlerin faydasını, bir cemiyet içinde zümrelerin faydasını, bir medeniyet içinde milletlerin çıkarlarını birleştirmek imkansızdır. Fayda etiği ister bencillik üzerine kurulsun, ister sosyal çıkar üzerine dayansın; görecelidir, değişkendir, iğreti olmaya mahkumdur (Köse ve Öncü 2000 : 69).

Benzer bir biçimde telolojiye yapılan bir başka eleştiri ise faydanın birçok anlamı olabileceği konusundadır ki bu farklılıklar farklı insanların bunu ölçmesini zorlaştırmaktadır. Faydacılar aktörün konumundan gelen bir kararı zorunlu kılar, çünkü bu davranıştan etkilenen tüm insanların bedel ve faydaları nesnel olarak ölçmeleri imkansızdır (Kırel 2000 : 34).

Aynı şekilde sağlık, mutluluk, yaşam gibi bazı faydaların ölçülmesi zor hatta imkansızdır. Bu tür bir belirsizlik gelecekte doğabilecek ve ölçülemeyen bu tür bir faydaya yönelik davranış hakkında karar vermeyi de zorlaştırmaktadır.

Bununla birlikte bu yaklaşım iş ortamındaki çeşitli sebeplerden dolayı etik karar verme için önemli olmaya devam etmektedir. İlk başta faydacı düşünme pek çok iş ve ekonomik dalda önemli olmaya devam ederken, ikincisi faydacı yaklaşıma göre çoğunluk için, birisinin kararlarının sonuçları ve hareketleri karar vermede önemlidir. İş hayatındaki etik karar verme çalışmaları iş yöneticilerinin genellikle faydacı yaklaşıma güvendiğini göstermektedir (Trevino Nelson 1999: 81).

1.3.3.ADALET YAKLAŞIMI

Bu yaklaşım örgütte alınan kararların, gösterilen davranışların bu karar ve davranışlar sonucu doğacak fayda ve maliyetleri bireyler ve gruplar arasında ne ölçüde eşit dağıtabildiği sorunu ile ilgilenen yaklaşımdır

Rawls'a göre toplumların barış içerisinde varlıklarını sürdürebilmesi için yasal düzenlemelere, bir toplumun temel menfaatlerinin nasıl sağlanacağını karar verebilmek için de kurallara ve ilkelere ihtiyaç vardır. Toplumdaki servetin, gelirlerin fırsatların, özgürlüğün dağıtılması kurallara ve ilkelere dayalı olarak yapılmalıdır. Toplumsal ilkelerin sağlanması için en iyi yol özgür ve eşit insanların hangi ilkeleri seçeceklerine karar vermektir (Tusiad Devlette Etik Altyapı Dizisi No:1 2005).

Rawls bazen eşitliğin herkesin çıkarına hizmet etmeyeceği gerçeğini tanımaktadır. Adalet yaklaşımının formülleri başında, eşit olan bireylere eşit, eşit olmayan bireylere eşit olmayacak şekilde davranma vardır. Her bireyin ödevinin ne olduğu hakkında çeşitli yollar ortaya konmaktadır. Ancak bireylere ödevler çalıştıkları işler, kabiliyetleri hakları ihtiyaçları vb. dikkate alınarak yüklenmelidir. Her kriter, belirli amaçlar ve durumlar için uygun olmalıdır. Örneğin, geçmişte, çalışan bir kişinin aldığı ücret bekar ya da evli olmasına göre farklılık göstermek zorundaydı. Çünkü, mantık evli bireyin daha fazla kişiye baktığını ve daha fazla paraya ihtiyacı olduğunu kabul ediyordu. Ancak, günümüzde sosyal yapı değişmeye ve kadınlar büyük oranda çalışmaya başladığında eşit işe eşit ücret anlayışı daha baskın hale gelmiştir (Halıcı 2000: 50).

Amerika’lı felsefeci John Rawls “Bir Adalet Kuramı” adlı çalışmasında özgün bir toplumsal adalet anlayışını kapsamlı bir biçimde savunmaya çalışmıştır ve bunu yaparken, egemen etik olarak nitelendirdiği faydacılığın karşısına toptan başka bir seçenek getirdiği görüşündedir.

Rawls 'a göre adaletli bir toplumun temel yapısı "doğruluk/haktanırlık olarak adalet" in iki ana ilkesini onaylamaktan oluşmaktadır (Pieper 1999: 242). Bu ilkelerden ilkinde göre her insan alabildiğine geniş temel özgürlükler dizgesi önünde eşit haklara sahiptir. Bireyin bu özgürlükleri aynı zamanda diğerlerinin saldırılarından korunmalıdır.

İkincisine göre ise toplumsal ve ekonomik eşitsizlikler en çok sayıda insanın yararı gözetilerek giderilme yoluna gidilmelidir. Rawls 'a göre, bu ilkelerden birincisinin, yani bireysel özgürlüğün, "fark ya da ayrım ilkesi" diye de bilinen ikincisi karşısında önceliği vardır. Bu nedenle, konuşma özgürlüğü ve ibadet özgürlüğü gibi birtakım temel özgürlükler toplumun daha az avantajlı olan kesimlerinin üyelerinin konumlarını geliştirmelerine engel olacak biçimde işletilemezler.

Toplumlarda bir takım eşitsizlikler görülmesi normaldir. Ancak bu anlamda güçsüz kimselere toplumca yardım edilmelidir. Ayrıca kişiler kendilerine toplum tarafından sunulan konumlardan en iyilerini elde etmede eşit fırsata sahiptir. Buna fırsat eşitliği prensibi de denir (Rawls 1971:349–350).

Rawls, insanın sahip olması gereken temel haklar konusunda “orijinal pozisyon” adı verilen bir fikir geliştirmiştir. Rawls’a göre, insan dünyaya geldiği zaman ne olacağını bilmediği bir dönemde kendisine uygun hakları seçmesi istenirse, yapılan seçimler herkes için aynı olur. Bu da en adil ve objektif seçim yöntemi olduğundan temel hak ve hürriyetler bunlardan oluşmalıdır (Tusiad Devlette Etik Altyapı Dizisi No:1 2005). Faydacı yaklaşımda olduğu gibi adalet yaklaşımında da önemli bir güçlük fayda ve maliyetin doğru olarak ölçülememesidir. Bir diğer sınırlılık ise birçok sosyal fayda ve yük manevi, duygusal ve psikolojiktir. Birçok insan ne yazık ki hayat şartlarını mutlu bir şekilde kabul etmemektedir ve çok az insan sosyal paylaşımdan memnun ve tatmin olmuş insandır. Bu nedenle adalet yaklaşımını kullanmak zordur. Her ne kadar herkes

doğru davranışlarla ilgili ise de, çoğu, adaletin bunu tamamen gerçekleştireceğine şüphe ile bakmaktadır. Bu duruma rağmen, etkisel çatışmalara karşı adalet yaklaşımı iş dünyasında birçok duruma uygulanmaktadır (Halıcı 2000: 53).

1.3.4. KARAKTER ETİĞİ

Karakter, insanın kendi aktivitesine ve yaşama şartlarına dayanan, onun eylemlerinde kendisini gösteren istikrarlı zihinsel özelliklerinin bütünüdür. Karakter, bir insanın kendi kendisine, diğer insanlara, yüklendiği işe kısaca yaşama bakış tarzında kendini gösterir. Karakter, sosyo-psikolojiktir yani bir insanın dünya görüşüne, bilgisine ve edinmiş olduğu tecrübeye, benimsediği etik ilkelere, diğer insanların kendisi üzerindeki etkisine ve onun bu insanlarla ilişkilerine dayanır. Bu nedenle de bireyin hem özel hem de kamusal olarak güncel yaşamında gerekli bir nitelik olma özelliğini taşır (Rosenthal ve Yudin 1997: 256).

Yapılan tanımlardan da anlaşılabileceği gibi karakter etiğine göre birey gerçekleştirdiği ya da gerçekleştireceği eylemin sonucuna odaklanmaz. Birey için önemli olan erdemli olduğunu düşündüğü şekilde davranmasıdır. Davranışların sonucu eylemi gerçekleştiren birey ya da diğer insanlar için fayda doğurabilir ya da zarar verebilir. Ancak birey her iki durumda da erdemli davranmış kabul edilecektir.

1.3.5.ETİKSEL FUNDAMENTALİZM

Bu anlayışta bireyler etik karar verme sürecinde rehberlik edecek bir merkezi otorite ya da kurallar bütününe bakarlar. Örneğin bazıları din kurallarına bazıları ise ideolojik çalışmalara dayanır. Dolayısı ile bireyler kendilerine dayanak olarak bildikleri bu rehberlere göre yön verdikleri davranışları etik olarak niteler, değerlendirir. Bu kurallar bütününe uymayan davranış ise etik olarak kabul edilemez.

1.3.6.ETİKSEL GÖRECELİLİK

Etiksel görecelilik (relativizm) doktrinine göre, bireyler eylemleri, kendileri neyin yanlış ya da doğru olduğunu düşünüyorlarsa ona göre yargılamalıdır. Etik bir sorunla ilgili anlaşmazlığın iki tarafı da haklıdır, çünkü etik görecelidir. Etiksel görecelilik, açık görüşlülük ve toleransı geliştirse de bazı sınırlamaları olmalıdır. Her insanın eylemi, kendisi için her zaman doğruysa o zaman davranışı tanım itibarıyla etik olacak ve kimse gerçek anlamda kimse eleştiremeyecektir. Bir kere insan bazı davranışları eleştirmenin uygun olduğunu kabul ederse etiksel göreceliliği sınırlandırmış olur (Tusiad Devlette Etik Altyapı Dizisi No:1 2005).

1.4. İŞ ETİĞİ

Günümüzde iş dünyası toplumların hayatında giderek daha belirleyici bir rol üstlenmektedir. Tüm dünyada “çalışmak” önemli bir değerdir. Bireyler için de “iş”, hayatı sürdürmenin yanı sıra, kendini gerçekleştirmenin temel alanıdır. Bütün bunlar göz önüne alındığında, “iş ve çalışma etiği”ni sağlam temellere oturtmak yaşamsal önem taşır (Dedehayır 2003).İş etiği, uygulamalı etiğin bir alanıdır. Dolayısı ile etik tanımlarının iş hayatına uygulanması iş etiğinin kapsamı hakkında bilgi oluşturmaktadır (Halıcı 2000: 25).Literatürde iş etiğine ilişkin olarak yapılmış pek çok tanım mevcuttur. Bunlardan bazıları şöyledir:

İş etiği iş hayatında karşılaşılan tüm etik sorunları inceler. Bu sorunlar çalışanlar arasında, çalışanlarla yöneticiler arasında, işletme ve işletmeyle alışverişte bulunanlar ya da işletmeyle çevresel faktörler arasında olabilir (Arslan 2005 :4).

İş etiği, iş dünyasında etik ilkeleri ve standartları kapsayan bir davranış rehberidir. İş etiği bütün ekonomik faaliyetlerde dürüstlü, güven saygı ve hakça davranmayı ilke edinmek ve çevreyle temas halinde bulunurken aynı çevreyi paylaşan topluma destek olmaktır (Ferrel ve Fraedrich 1994: 6).

İş etiği, iş dünyasındaki davranışları yönlendiren, onlara rehberlik eden etik ilkeler ve standartların toplamıdır. İş etiğini açıklamaya çalışan tüm tanımlar belirli bir durumdaki “yanlış ve doğrunun” ne olduğu konusunda var olan kuralları, standartları ve etik ilkeleri kapsamaktadır (Çelik ve arkadaşları, 2003).

İş etiği terimi çalışma ve meslek etiğini de içermektedir. Çalışma etiği dendiğinde bir toplumda işe ve çalışmaya karşı tutunulan tavır, davranış ve bu konudaki değerler anlaşılmaktadır. Çalışma etiğine sahip olmak ya da olmamak bir kişilik özelliği olduğu kadar aynı zamanda kültürel bir olgudur ve her kültürel olgu gibi eğitimle aktarılabilir. Çalışma etiğinin yüksek olduğu kültürlerde iş etiğinde daha az sorun yaşandığı söylenebilir (Arslan 2005: 51–52).

Meslek etiğinin temelinde yatan düşünce ise meslek sahiplerinin mesleklerini icra etmek suretiyle kendilerine ihtiyaç duyanlara hizmet ederek kamu yararına çalıştıklarıdır. Bir başka deyişle bir mesleğin icrasından kaynaklanan maaş, gelir, güç, statü gibi kişisel faydalar meslek sahibi için ikinci planda gelmelidir (Arslan 2005: 80). Genel etik kuralları ile meslek etiği kuralları arasındaki en önemli fark; genel etik kurallara herkesin uyması istenirken, meslek etiği kurallarına herkesin uymasının istenmemesidir (Akdoğan 2003). Yasalara rağmen mesleki etik değerlere ihtiyaç duyulmasının en önemli nedeni, bunlara uymanın kendiliğinden olma özelliğidir. Bu nedenle de bir meslek dalında etik değerlerin kapsadığı alan genişledikçe yasal düzenleme ve yasal yollara başvurma gereği de azalır (Ersel 2002: 23).

İş etiği konusunda red edilmesi gereken ilk yargı, iş dünyasına ait özel bir etiğin olduğu buna da iş etiği dendiği şeklindeki yanlış kanıdır (Arslan 2005: 4). İş etiği genel olarak etiğin özel bir uygulama alanıdır ve etik açıdan doğru ve yanlış kavramları iş hayatı çerçevesinde özelleştirilerek incelemektedir (Kırel 2000: 6). İş etiği ya da iş dünyasında karşılaşılan etik sorunlar genel etik sorunlardan ayrı bir yöntemle ele alınmazlar. Örneğin hayatın diğer alanlarında sözünden dönmek doğru bir davranış değilse, iş etiği bunu iş dünyasında doğru ya da kabul edilebilir bir davranış olarak sunamaz. İş etiği bu konuda yapabileceği şey hangi çeşit sözlerin verilip verilemeyeceği konusunu analiz etmektir (Arslan 2005: 4)

İş etiği uygulamalı bir etik alanıdır. Özellikle etik standartların, işletmenin kurumlarına, uyguladığı politikalarına ve davranışlarına nasıl yansıtılacağı üzerinde durmaktadır. Bir başka deyişle iş etiği, etik standartların, modern toplumların mal ve hizmetleri üretimi ve dağıtım esnasında organizasyondaki ilgili kişilerin davranışlarına nasıl uygulanacağına ilişkin bir çalışmadır (Valesques 2002: 15).

İş etiği, sosyal ve ekonomik düzenin kurulması, devam ettirilmesinde ya da geliştirilmesinde yasal düzenlemeler kadar önemli bir kavram haline gelmektedir. Bunun en önemli nedenlerinden biri, gerek iş hayatında gerekse sosyal hayatta yaşanan hızlı değişimlerin her zaman yasaların önüne geçmesidir. Bununla birlikte son yıllarda insanın iç dünyasının daha ön plana çıkmasıyla daha öznel sorunlar ortaya çıkmakta ve bunların her birinin yasal düzenlemelerle tanımlanması imkanı bulunmamaktadır (Halıcı 2000). İşte etiğin bu boşluğu dolduracağı fikri günümüzde önemle savulan bir tez haline gelmiştir. Literatürde iş etiğinin uygulama düzeyleri ve ilgili olarak yapılmış pek çok çalışma mevcuttur. Örneğin Weiss'in (1998: 10) çalışmasında iş etiğinin uygulama düzeyleri temel olarak 5 basamakta incelenmiştir.:

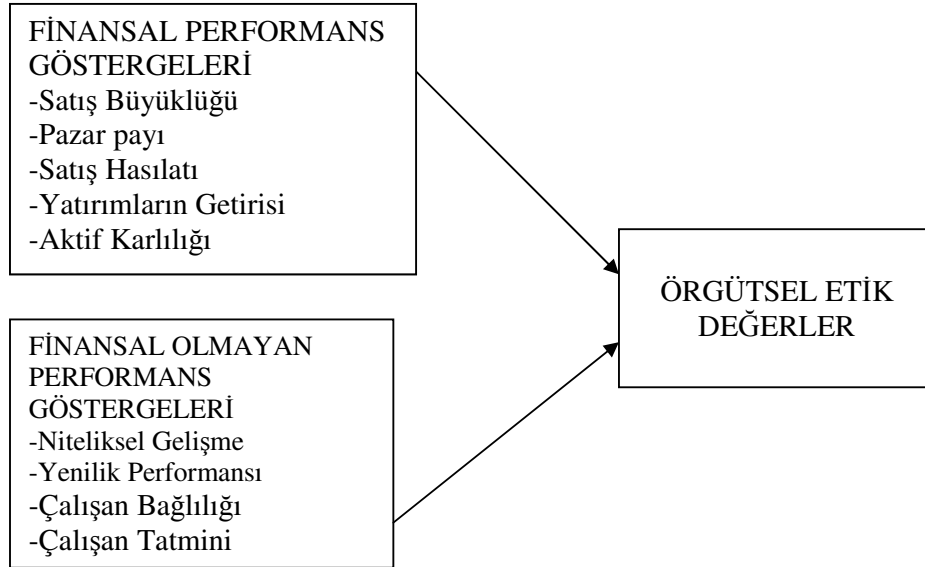
- Bireysel Düzey
- Örgütsel Düzey
- Mesleksenel Düzey
- Toplumsal Düzey
- Uluslararası Düzey

Yüksel (1994: 28)'e göre ise birey günlük yaşantısının çok büyük bir kısmını iş yerinde geçirir, böylece, çalıştığı örgüt ve o örgütün diğer çalışanlarıyla arasında bazı bağlar kurar. Bununla birlikte kişinin çalıştığı örgüt birey üzerinde zaman zaman etik olmayan bir baskı da oluşturabilmektedir. Bunun nedeni ise örgütte paylaşılan sorumluluk sebebiyle bireyin kendisinin hatalı ya da kötü durumun sorumlusu olarak görmemesidir. Bireyler gurup içindeyken kendi özel hayatları ile karşılaştırıldığında etik kurallarını ihlal etme eğilimini daha çok göstereceklerdir. Bir işletmede iş etiği düzeyinin yüksek olması isteniyorsa, öncelikle tepe yönetimin iş etiğine uygun örgüt kültürünü

oluşturmaları gerekmektedir. Örgüt kültürü örgüt üyelerince paylaşılan ortak tarih, değerler ve kurallara işaret eder ve daha çok işlerin nasıl yapıldığıyla değil, neden bu şekilde yapıldığıyla ilgilenir .Bu nedenle hedeflenen yüksek iş etiği için örgüt kültürü ve örgüt kültürünün dinamiklerinin tepe yönetim tarafından iyi bilinmesi gerekmektedir (Arslan 2005: 134-135).

Ergün ve arkadaşlarına göre (2003) etik değerler ve bu değerler doğrultusunda ortaya çıkan standartlar günümüzde örgütlerin formal politikalarının ve informal kültürlerinin önemli bir parçası haline gelmiştir. Çünkü örgüt kültürünün ayrılmaz parçası olan etik değerler, örgüt üyelerine karar vermede iyi ya da kötüye ilişkin yol gösterici ilkeler sunar. Değerler örgütte neyin doğru neyin yanlış olduğuna dair karar vermeye yardımcı inançlardır. Bu çerçevede araştırmada ortaya konan modelde finansal ve finansal olmayan performans göstergelerinin örgütsel etik değerler üzerindeki etkisi incelenmiştir.

Şekil 3-Performans Göstergelerinin Örgütsel Etik Değerler Üzerindeki Etkisi

Kaynak: Erdoğan ve arkadaşları”Do Financial and Non-Financial Performance Impact Ethical Values of Organiztions” 1.Türkiye Uluslararası İş ve Meslek Ahlakı Kongresi Ankara 2003.

Çalışmada örgütsel etik değerleri oluşturan en önemli bileşenler; örgüt üyelerinin, özellikle sahip ya da tepe yöneticilerinin kişisel inanç ve etik gelişim düzeyleri, örgüt kültürünü oluşturan ritüeller, seramoniler, sloganlar ve kuralları, politikaları, ödül sistemleri ve benzerlerini içeren örgüt sistemleri olarak sayılmıştır. Çalışmada etik değerlerin örgütün finansal ve finansal olmayan performans göstergelerinden etkilendikleri, finansal göstergeler ile karşılaştırıldığında finansal olmayan performans göstergelerinin etik değerler üzerinde daha fazla etkiye sahip oldukları sonucuna ulaşılmıştır.

Finansal olmayan göstergelerden özellikle çalışan sadakati ve çalışan tatmini ile etik değerler arasında oldukça güçlü ve doğrudan bir ilişki bulunmakla birlikte bu ilişkinin iki yönlü olduğu saptanmıştır.

Finansal göstergelerden satış büyüklüğünün artışı ise örgütte formalizasyon, kurumsallaşma ve rasyonalizasyonu gerekli kılacağı için, iş yapma şeklinde standartlaşmaya sebep olacağından uzun vadede örgütsel etik kodların oluşmasına katkı sağlayacağı söylenmiştir.

Satış karlılığının etik değerlerin algısına etkisi ise şaşırtıcı bir biçimde negatif olarak saptanmıştır. Bu durum ise uzun dönemde kar hırsının firmayı uzun dönemli ve güçlü etik standartlardan kaçınmaya ve duruma göre farklı davranmaya sevk ettiği sonucuna varmıştır.

Sonuç olarak özellikle finansal olmayan performans göstergeleri arttığı zaman yönetici ve çalışanların örgütsel etik değerlerin varlığına ilişkin algılama düzeyleri de artacak, aksi taktirde örgüt üyeleri etik olmayan bir yönetim altında çalıştıklarını düşüneceklerdir.

Nelson ve Quick (1997) ise geliştirdikleri etik davranış modelinde etik davranışın örgütsel ve toplumsal olarak etik kabul edilen, genel kabul görmüş değerler ile bireysel değerlerin uyumu ile ortaya çıkacağını söylemişler ve böylece etik davranışın iki temel

bileşkesini ortaya koymuşlardır. Araştırmacılara göre bireylerin etik karar verirken etkilendikleri bireysel ve örgütsel unsurlar vardır:

1-Örgütsel unsurlar:

Etik kodlar ve uygulanan normlar: Örgütün etik karar alma sürecinde kullandığı unsurlardır. Bu kodların ideal olarak işlevi etik ikilemleri çözümlemeye yardımcı olmak ve rehberlik etmektir.

Model alma: Birey, belirli bir davranışı, o davranışta bulunan kişiden aynen alarak yani taklit ederek öğrenir. Model alma yoluyla birey, davranışları konusunda örgütün kendisinden beklediklerini öğrenir ve böylece kendisine örgüte uydurmayı başarır.

Ödüller ve cezalar: Örgütün uyguladığı ceza ve ödüller de etik karar alma sürecinde önem taşımaktadır. Çünkü ödül beklentisi ya da ceza korkusu bireyin aldığı kararların üzerinde büyük etkiye sahiptir.

2-Bireysel unsurlar :

Bireyin değerler sistemi: Bireyin doğru ya da yanlış hakkında karar vermesini sağlayan inançlarını ifade eder.

Denetim merkezi: Bireyin kaderini ve yaşadıklarının kendisi ya da dış faktörler tarafından belirlendiğine ilişkin algısıdır. İçsel denetimi yüksek bireyler kendi içinde bulundukları durumun kaynağının kendileri olduğuna inanırken, dışsal denetimli bireyler kaderlerinin kendileri dışında unsurlar tarafından belirlendiğini ve yaşadıklarının büyük ölçüde şansa dayalı olduğuna inanan bireylerdir.

Makyavelizm: Çalışmanın ikinci bölümünde detaylı olarak inceleneceği gibi Makyavelizm bireyin pragmatik olma, duygusal mesafe belirleyebilme ve elde edilecek sonuçların yolları mubah kıldığına inanma derecesidir

Bilişsel etik gelişim: Bu unsorda Kohlberg ‘in etik gelişimini her biri iki evreden oluşan ve gelenek öncesi, geleneksel, gelenek sonrası düzeyler olarak adlandırılan üç düzey içinde ele aldığı ve bireyin karşı karşıya kaldığı bir durum hakkında etik yargıda bulunurken, içinde bulunduğu ikileme vereceği etik tepkiler sonucunda giderek kendi etik anlayışını oluşturduğu durumdan bahsedilmektedir.

1.5.BİREYSEL ETİK

Etik bireylerin kendi çıkar ve menfaatleri üzerinde karar verirken, toplumun diğer üyelerinin hak ve çıkarlarını göz önünde bulundurması açısından büyük önem taşır. Çünkü bireysel kararlar, kişinin içinde bulunduğu örgütü dolayısı ile toplumun tümünü etkileyebilir.

Bireylerin etik gelişimleri ile ilgili literatürde yapılmış pek çok çalışma bulmak mümkündür. Filozoflar ortaya koydukları yeni teorileri ile daha önce ortaya konmuş olanları yeniden düzenleme ve sadeleştirme çabasına girmişlerdir. Ortaya konan bu teorilerin birçoğunun eleştirilen yönleri ve sınırlılıkları mevcuttur. Ancak bu durum onların literatüre kazandırdıklarını göz ardı etmeye yetmez.

Kohlberg kişinin çocukluğundan itibaren geçirdiği etik gelişim evrelerini sıralarken etiksel gelişimin de bedensel gelişim gibi insan doğasının bir parçası olduğunu söyler. Kohlberg bireyin etik gelişimini her biri iki evreden oluşan ve gelenek öncesi, geleneksel, gelenek sonrası düzeyler olarak adlandırılan üç düzey içinde ele almıştır. Kohlberg’e göre birey karşı karşıya kaldığı bir durum hakkında etik yargıda bulunurken, bir ikilem içindedir ve bu ikilemlere vereceği etik tepkiler sonucunda giderek kendi etik anlayışını oluşturmaktadır.

Tablo 1.Kohlberg'in Etik Gelişim Evreleri

Düzeyler	Evreler	Evrenin Temel Ana Fikri
<i>Gelenek Öncesi Düzey</i>	1.Evre: İtaat ve Ceza Evresi	Doğru ve yanlış algısı henüz yerleşmemiştir. Tek tip ve yüzeysel bir düşünüş egemendir. Olgu ve olayların sonuçlarına bakarak karar verilir.
	2.Evre:Saf Çıkarıcı Evre	Doğru ve yanlış kendi çıkarına uygun olup olmadığına bakarak belirler. Yaşamdaki her şeyi bir karşılıklılık ilişkisi üstüne kurar.
<i>Geleneksel Düzey</i>	3.Evre:İyi Çocuk Eğilimi Evresi	Etik değer yargıları geliştirilirken, toplumsal ve kültürel beklentilerine uygun hareket edilir.
	4.Evre: Kanun ve Düzen Evresi	Etik değer yargıları geliştirilirken, yazılı ve yazılı olmayan kurallara dayanılır.
<i>Gelenek Sonrası Düzey</i>	5.Evre: Toplumsal Sözleşme Evresi	İnsan toplumsal ve kültürel dokunun bir parçası olarak değerlidir anlayışı ile etik değer yargıları geliştirilir. Yasa, norm ve kurallar önemlidir ama insanın üstünde değildir anlayışı ile yaşama bakılır.
	6.Evre:Evrensel Etik İlkeleri Evresi	Hiçbir ön koşul olmadan insan değerlidir. Bu tür etik anlayışına sahip bireyin yasa ve normlara da gereksinimi kalmamıştır.

Kaynak: Eggen, P Ve D. Kauchak, 2001 Sayfa 108'den değişiklik yapılarak alınmıştır.

Kohlberg'e göre etik gelişim derece derece ilerler ve bir bireyin ahlâkî akıl yürütmesi hiçbir zaman bütünüyle bir dönemin özelliğini taşımaz. Her dönem bir öncekinden daha iyi bir bilişsel örgütlenmeyi temsil eder. Yalnızca önceki bütün dönemlerden kaynaklanan olgunluk paylarını içine almakla kalmaz, aynı zamanda yeni ayrımlar yapar; ek etkenleri değerlendirir ve onları daha kapsamlı bir biçimde örgütler (Gander ve Gardiner, 1998).

Kohlberg'in etik değerlendirme süreci her bir denekle uzun görüşmelere dayanmakta ve görüşmeyi yapanların özel eğitilmesini gerekli kılmakta olduğundan Lewis (1989) tarafından yeni etik prensipleri geliştirilmiş ve bu prensipler Kohlberg'inetik gelişim süreci ile ilişkilendirilmiştir.

Tablo 2.Kohlberg'in Etik Gelişme Teorsisi ile Lewis'in Prensipleri Arasındaki İlişki

Safhalar	Lewis'in Etik Gelişim Prensipleri
Safha 1 ve 2	*Tüm kanuni fırsatlar ile yaygın uygulama ve gelenekleri en avantajlı şekilde kullanırım *Kendi çıkarıma neyi uygun bulursam onu uygulayım *İşle ilgili meselelerde hemen harekete geçer ve şahsi kazanımlarla devamlı motivasyon sağlarım. *Gücüm yettiğince yasa ve kurallara saygı duymadan avantajlı olmaya çalışırım.
Safha 3	*Benzer durumlarda başka kişilerin yapabileceği gibi, doğru olduğuna inandığım şekilde hareket ederim *Kararlardan olumlu ya da olumsuz etkilenecek olan başka grupların durumlarına bakar, en faziletli kişiden beklenen sorumluluğun ne olduğunu belirlemeye çalışırım. *Aklıma ne gelirse onu uygulayım veya ilgili durumda doğru olduğuna inandığımı yaparım *Kararlarımı, gerekçesini yakın iş arkadaşlarıma izah edebileceksem uygulayım .
Safha 4	*Düşünce ve karar detaylarının geniş bir izleyici kitlesi tarafından bilinmesinin nasıl bir his verebileceğini sorgularım *Kararlarımın organizasyon amaçlarıyla uyumlu olup olmadığını sorgular ve organizasyon için iyi olanı yaparım. *Kararlarımın toplumun refahını sürdürebilmek için kanun ve kurallara uyarım. *Kararlarımın iyi yönlerin kötü yönleri bastırmasına dikkat ederim.
Safha 5	*Kararlarla ilgili,bazen etik olmayan yolların kullanılmasıyla güzel şeylerin ortaya çıkmasının meşru olup olmadığını sorarım
Safha 6	*Kararlarımın iyi sonuçlar vermesi için dua ve ibadet eder derinlemesine düşünürüm.

Kaynak: Hiltebeitel ve Johnes “Muhasebe Eğitiminde Ahlak Öğretiminin Değerlendirilmesi” Çev. Acar D.Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Dergisi 1997. Sayı:2 Sayfa:109–126’dan değişiklik yapılarak alınmıştır.

Lewis'in etik gelişim prensiplerine bakıldığında ilerleyen bölümlerde de detaylı olarak inceleneceği gibi Makyavelist bireylerin bu gelişim aşamalarında 1.ve 2.safhada olabileceği düşünülebilir. Çünkü Makyavelizm bireyin kendi istediği doğrultuda hareket etmek için her şeyi yapmaya hazır olmasıdır (Geis ve Moon, 1981). Ayrıca amaca giden yolda kullanılacak araçlar, hukuki ya da etik olarak sınırlandırılmamıştır. Bir başka deyişle, amaca ulaşmak için kullanılan her araç yasal ve ahlâkidir.

Dolayısı ile 1 ve 2. safhalarda yasa ve kurallara saygı duymadan kendine avantaj yaratmaya çalışan bireylerin yüksek ölçüde Makyavelist özellikler taşıdığı düşüncesine varılabilir.

Personelin karar sürecinde yararlanabileceği bir etik karar formatı oluşturabilmek açısından kişisel etik gelişimi ile birlikte örgütsel etik gelişimi aşamalarını irdelemek gereklidir. Tablo 1 de kişisel ve örgütsel etik gelişimi karşılaştırmalı olarak gösterilmiştir.

Tablo 3. Karşılaştırmalı Kişisel ve Örgütsel Gelişim Modeli

KİŞİSEL ETİK	ÖRGÜTSEL ETİK
1.Fiziksel sonuçlar etik davranışı belirler. Cezadan kaçma, otoriteye itaat etme bu aşamada bulunur.	Sosyal Darwinizm: Yok olma korkusu ve finansal olarak var olmanın önemi etik davranış kodunu belirler. Otoritenin doğrudan kullanımı kabul edilebilir bir normdur.
2.Bireysel tatmin, davranışı belirleyen temel nokta olup, tutumları davranış yönünde harekete geçirir.	Makyavelizm: Örgütsel kazanım eylemlerine yol gösterir Hedefe başarı ile ulaşma, bireysel manipülasyon dahil, her türlü etkili aracın kullanılmasını haklı kılar.

3.Davranışın belirleyicisi diğerlerinin onayıdır. Bu aşamada iyi insan ailesini toplulukları ve arkadaşlarını tatmin eden kimsedir.	Kültürel Uyum: Standart çalışma prosedürleri ve gruplara değer verme geleneğidir. Üstlerin ya da kıdemlilerin sosyal normlara bağlılık yönündeki profesyonel baskıları doğru ya da yanlış davranışın belirleyicisidir.
4.Otoriteye uyma sosyal emirleri savunma ve ödevini yapma öncelikli etik unsurlardır.	Otoriteye Uyum (İttifak): Yasal otoritenin emirleri etik standartlarını belirler. Doğru ve yanlış yasal hiyerarşik güce sahip olanların kararlarına göre belirlenir.
5.Akılcı itirazlara toleranslı olma ve çoğunluğun kurallarını kabul etme etik sayılır.	Demokratik Katılım (Mutabakat): Karara katılma ve çoğunluğa uyma örgütsel etik standartları haline gelir. Katılımcı yönetim kurumsallaşır.
6.Neyin doğru ve iyi olduğu bireysel vicdana dayanır.Etik olma ilkeli kişisel inanca dayanır.	Örgütsel Bütünlük: Adalet ve bireysel doğrular etik ideallerdir. Çatışan çıkarlar arasındaki dengeli yargılar, davranışın doğruluğunu belirleyen örgütsel karakteri biçimlendirir.

Kaynak : Petrick, J.A., Wagley, R.A. and von der Embse, T.J. () 'Structured Ethical Decision Making: Improving the Prospects of Managerial Success in Business', SAM Advanced Management Journal, 1991:56:1: 30'dan değişiklik yapılarak alınmıştır.

Çalışmanın bu bölümünde Makyavelizm'i ve Makyavelizm ile ilişkili kavramları detaylandırmak, konuyu açıklamak faydalı olacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM

MAKYAVELİZM, ETİK ALGISI VE BANKACILIK KAVRAMLARININ İLİŞKİLENDİRİLMESİ

2.1.MAKYAVELİZM

Niccolo Machiavelli (1469-1527) devlet yönetimi üzerindeki düşünceleriyle bilinen Rönesans döneminin önemli düşünürlerinden olan bir İtalyan siyaset adamıdır. Floransalı soylu bir ailedendir. İtalya'nın çok sayıda küçük kent ve Kilise devletine bölünmüş olduğu bir dönemde elçilik dahil, birçok görev yürütmüştür. Cumhuriyet ve prenslik (monarşi) yönetimlerinin ilkeleri üzerine kitaplar yazmıştır.

Machiavelli'nin eserlerindeki görüşleri yorumlanırken yazarın içinde bulunduğu zaman ve koşullar da dikkate alınmalıdır. Floransa rönesansında büyük entelektüeller, serüvenciler ve sanatçıların bazıları insanlığın elde ettiği tüm bilgi birikimine meydan okumaktaydı. Her ay yeni dünyalar keşfedilmiş, yeni başyapıtlar yaratılmış ve yeni düşünceler öne sürülmüştür. Machiavelli'nin Floransa Cumhuriyeti için çalışmaya başlayışından sonraki yıl, 1498'de Michalangelo Pieta'yı bitirdi, kısa süre sonra Davut heykeline başladı. 1505'de Amerigo Vespucci Batı Hint Adaları'na ikinci yolculuğuna yelken açtı. Kolomb'un dört gezisi tamamlandı, kaşif ilk yolculuğunu yaptığı yıl Museviler İspanya'dan çıkarıldı, aynı yıl Muhteşem Lorenzo öldü (1492).

O güne kadar yerküre'de varolduğu yalnızca tahmin edilen bölgeler üzerinde Portekiz kaşifleri hak iddia ediyordu. Machiavelli bu entelektüel coşkunun bir parçasıydı; böylece çağdaş dünyanın doğum sancılarına hem tanık oldu hem de bizzat katıldı (Ledeen 2003, 7).

Machiavelli *Prens* adlı eserini Floransa Cumhuriyeti'nin 1512'de yıkılmasından ve çok sevdiği siyasetten mahrum kalmasının ardından 1513 yılında yazmıştır. Bu yılların Machiavelli için oldukça zor yıllar olduğu da göz ardı edilmemelidir (Atakan, 2002). İtalyan şehir devletlerinin dış tehditler altında ezildikleri, Rönesans'ın olduğu bu dönemde Machiavelli'nin siyasal düşünceleri çok açık bir amaç olan İtalyan devletinin kurulması çerçevesinde ele alınmalıdır.

Machiavelli, bir ülkenin nasıl yönetilmesi gerektiği sorusunu, 'ihtişama ve zenginliğe' ulaşmanın amaç olarak belirlendiği bir düzlemde, farklı iktidar biçimlerini analiz ederek, yeni bir bakış açısı ortaya koymuş, bunu yaparken çağdaşlarının düşünceleriyle önemli noktalarda kırılmalar yaratmıştır. Bu anlamda Machiavelli'nin siyasal düşünceleri, modern devlet teorisine ilişkin fikirler arasında ilklerden ve önemlilerden biridir.

Machiavelli, "*Prens*" (1514) adlı eserinde siyasette devlet çıkarlarının belirleyici olması gerektiğini savunmuş, yaşadığı tarihten ve geçmişten örnekler vererek hükümdarlara tavsiyelerde bulunmuş ve hile ve yalancılık gibi manipulatif taktiklerin ve gücün kişiler arası ilişkilerde arzulanan sonuçlara ulaşmak için kullanımını savunmuştur.

Prens'in konusu, bir toplumsal varlığı yeniden kuran ya da düzenleyen kimsenin (prens) başarılı olabilmek için bilmesi gereken, yabancı olamayacağı ve yabancı kalamayacağı, iktidarı ele geçirme ve ayakta tutma tekniklerinin ne olduğu sorusu etrafında döner. Bu bağlamda metindeki "*Prens*" (ya da kimi çevirilerinde "hükümdar") tanımı, ille de aristokrasiye (soylu zümreye) ait olması gerekmeyen, iktidara geçmiş monark'tır (tek erk'dir) (Machiavelli 2006: 19).

"*Söylevler*" (1531) adlı eserinde ise insanların zayıf ve kolayca başkalarının baskılarına maruz kalan bireyler olarak etikten yoksun olduklarına değinmiş ve adalete yaklaşmanın yollarını incelemiştir (Macrosson ve Hemphill, 2001).

Machiavelli *Prens*'te siyasetçinin toplumun varlığı için etik değerlere uymamasını ileri sürer. Machiavelli bu kitabına "Hükmetme Sanatı" gibi bir ad vermemiştir. *Prens*

demmiştir çünkü devletlerin başarısı ile başarısızlığının doğrudan doğruya önderin niteliklerinden doğduğunu görmüştür (Jay.A 1994: 35).

O'na göre siyasetçinin etik veya etik normlarına uyma zorunluluğu yoktur. Önemli olan iktidardır. İktidara gelmek ve bunun sürdürülmesidir. Siyasetin etik değerlere bağlanarak yapılamayacağını açıklamaya çalışmaktadır. Devletin egemen olabilmesi veya meşru kılınabilmesi için dışsal hiçbir baskı veya değerlere boyun eğmemesi gerekir. Bunun için devlet, prens veya siyasetçinin kendisini değerler, normlar veya kurallardan arındırması gerekir, yoksa ona göre başarı söz konusu olamaz (Dilan .2003: 184).

Machiavelli, Prens adlı yapıtında şöyle söylemektedir:

O halde bir prensin saydığım güzel niteliklerin hepsini taşıması gerekli değildir. [Örn., dürüstlük, merhametlilik, dindarlık], ancak gerekli olan şey bu özellikleri taşıyor gibi görünmesidir. Hatta riske girip şunu da söylemek isterim ki; bu özelliklere sahipmiş gibi görünmek yararlı iken, birey bunlara gerçekten sahip ise ve bunların hepsini devamlı kullanıyor ise bu özellikler incitici de olabilir.(Machiavelli 1513/1999, 58)

Bu alıntı göstermektedir ki Makyavelist bireyler mükemmel olmaya çabalamaktan çok başkalarının gözünde mükemmel gibi görünmeye odaklanırlar. (Sherry ve arkadaşları, 2006) Machiavelli, hükümdarın bazı erdemlere sahipmiş gibi görünmesi hatta gerektiğinde "olduğundan başka türlü görünmeye ve aldatıcı bir görüntü sergileyebilme" yeteneğine sahip olması gerektiği düşüncesini işlemiştir.

Machiavelli'ye göre iyilik ve kötülük, hükümdarın simgelediği yurdun yüksek çıkarına bağlı olmalıdır. Dolayısı ile Prens, çağımızın da en önemli çelişkilerinden birini; doğru ya da yanlış kavramları yalnızca çıkarlarımızın ve gücümüzün bir yansıması mıdır, yoksa doğal ya da ilahi düzenin nesnel bir sonucu mudur? sorusunu gündeme getirir.

Machiavelli'nin literatüre kazandırdığı Makyavelizm felsefesinin temel düşüncesi "Amaca ulaşmak için kullanılacak her türlü araç mübahtır" fikridir (Geis ve Moon, 1981). Amaca giden yolda kullanılacak araçlar, hukuki ya da etik olarak

sınırlandırılmamıştır. Bir başka deyişle, amaca ulaşmak için kullanılan her araç yasal ve ahlâkidir. Machiavelli'ye göre insan, doğuştan kötülüğe eğilimlidir. Her türlü iyi niyet gösterisi karşısına çıkarılabilecek temel tutum başarıyı gölgeleyebilecek girişimleri şiddet yoluyla ortadan kaldırmaktır. Bu açıdan Machiavelli'nin etik ilkesi, ezilmeyi ve zayıflığı dışlar. O'na göre “zayıflık göstermek vebadır” ve bunun herhangi bir etikle hiçbir ilgisi yoktur. Çünkü hiçbir etik ilke, kendiliğinden iyi ya da kötü değildir. Etik mutluluğa değil, ancak başarıya araç edildiği sürece vardır ve bunun dışındaki hiçbir etik ilke tamamıyla iyi olmak isteyen bir insanı ezilmekten kurtaramaz (Machiavelli 2000: 7–8).

Solar ve Bruehl (1971), Makyavelist bireylerin, mükemmel görünmeye dönük stratejilerinin güçten değil güçsüzlükten kaynaklanıyor olabileceğini savunmuşlardır. Machiavelli'ye göre adalet güçlünden yanadır. Machiavelli kötüyü güzelleştirmez, kötünün adını koyar ve amaca yönelik olarak nasıl kullanılacağını öğretir. Bu bağlamda yaptığı tavsiyelerin, verdiği öğütlerin, bir bakıma negatif bir antropoloji içinde anlaşılabilir. Bu negatif antropoloji içinde insanların ancak ve sadece zorlandıklarında, etik davranmaya razı oldukları anlayışı hakimdir. Çünkü erdemli kişinin öteki (tabiatı gereği kötü) insanlar arasında en ufak şansı bulunmamaktadır (Machiavelli 2006).

Dawkins ve Krebs (1978)'ten yapılan bir alıntı, Makyavelist bireylerin neden daha çok kazandıklarını iyi anlatmaktadır: “Doğal seleksiyon, başkalarının davranışını kendileri için avantajlı olsun ya da olmasın başarılı bir şekilde manipüle eden bireyleri desteklemektedir.”

Makyavelizm, istenen amaçlara ulaşmak için politika, güç ve etkileyici davranışların kullanımını benimseyen bir sosyal etki sürecidir. (Christie ve Geis, 1970) Bir başka tanıma göre ise, Makyavelizm, bireyin pragmatik olma, duygusal mesafe belirleyebilme ve elde edilecek sonuçların yolları mubah kıldığına inanma derecesidir (Robbins, 1998: 58).

Diğer bir tanıma göre ise Makyavelizm, bireyin kendi istediği doğrultuda hareket etmek için her şeyi yapmaya hazır olmasıdır (Nelson ve Quick, 1997). Guterman (1970: 3), Makyavelizmi etik olmayan ve diğer bireyler üzerinde yönlendirici etki bırakan davranışlar bütünü diye nitelerken; Ang (2000) ise Makyavelizmi bir kişinin kendi başarısı için başkalarını kullanması anlamına gelen bir kişilik özelliği şeklinde tanımlamıştır. Burada kişiliğin tanımını yapmak gerekmektedir.

Kişilik, bireylerin birbirleriyle karşılaştırılması sonucunda, benzerlik ve farklılıklarını belirlemeye yardımcı olan özellikleridir Bireyler sahip oldukları fiziksel ve duygusal özellikleri, aldıkları eğitimleri deneyimlerini ve öğrendiklerini etkileyen çevre koşullarıyla kendilerine has özellikler taşırlar. Bazı kişilik özellikleri, bireyin örgüt içindeki davranışlarını önceden tahmin edebilmeye yardımcı olması bakımından önemlidir (Ergeneli 2006;91–92, 104).

Ergeneli (2006) Makyavelizmi örgütsel davranışı etkileyen temel kişilik özellikleri arasında saymış, hedefe ulaşmak için bütün yolların denenebileceği inancının bu bireyleri, çok fazla kural, kaide olmayan durumlarda, pazarlık gerektiren hallerde daha başarılı yapmakta olduğunu savunmuştur.

Tablo 4. Örgütsel Davranışı Etkileyen Temel Kişilik Özellikleri

İçsel/Dışsal Denetimlilik	Bireylerin başlarına gelenleri kontrol edebilecekleri ve kaderlerini çizebilecekleri konusundaki inançlarını ifade eden kişilik özelliğidir. <i>İçsel Denetimliliği Yüksek Bireyler:</i> Bu inançta olan bireyler, yani belli bir davranışın o davranışın sonuçlarına doğrudan etki edebileceği inancında olan bireylerdir. <i>Dışsal Denetimliliği Yüksek Bireyler:</i> Başlarına geleni şans ya da kader olarak nitelendirip bunları kontrol edemeyeceklerine inanan, yaşamlarında dışardan kaynaklanan bazı faktörlerin etkisi olduğunu düşünen bireylerdir.
---------------------------	--

Başarı Odaklı Olmak	Başarmaya duyulan istek derecesi ile ilgilidir. Başarma isteği yüksek olan bireyler sürekli daha iyi şeyler yapmak isterler.
Otoriter Olmak	Örgüt içinde bireyler arasında güç ve statü farklılığı olması gerektiğine olan inancı ifade eder.
Makyavelizm	Makyavelizm, bireyin belli bir amaca ulaşmak için yapılması gereken her ne ise yapılması gerektiğine ilişkin inancını ifade eder.
Risk Alma	Bireyler risk alma konusundaki istekliliklerine göre farklılaşırlar. İçinde bulunulan firma ve pozisyon için risk alma özelliği aranan ya da uygun olmayan bir kişilik özelliği olabilir. Bireyin risk almayı sevme derecesini ifade eden kişilik özelliğidir.

Kaynak: Ergeneli A.”Örgüt ve İnsan” Hacettepe Üniversitesi Yayınları Hacettepe Üniversitesi Hastaneleri Basımevi Ankara 2006: 104–105.

Robbins (1998:96-99) ise benzer bir yaklaşım ile Makyavelizmi örgütsel davranışı etkileyen temel kişilik özellikleri arasında saymış ve etkili olan kişilik özelliklerine bireyin kendini sevme ve kendine inanma derecesini ifade eden “Özgüven”i, bireyin durumsal faktörlere göre kendini ayarlayabilme yeteneği olan “Uyum Sağlama” yı, başarıyı seven, sıcakkanlı, hızlı hareket etmeyi seven, ahlak zamana tahammülü olmayan, birden fazla işi aynı anda düşünebilen ya da yapabilen bireyleri ifade eden “A Tipi Kişilik” ve soğukkanlı, sakin, sabırlı işin niteliğine önem veren bireyleri ifade eden “B tipi Kişilik” i eklemiştir.

Makyavelist bireylerin kişilik özellikleri üzerine yapılmış birçok çalışmada bu bireylerin farklı özellikleri vurgulanmıştır. Rim (1966)'e göre yüksek Makyavelistler, düşük Makyavelistlerle karşılaştırıldıklarında çevreleri üzerinde daha çok kişisel kontrol uygulamakta ve daha çok kişisel risk almaktadırlar.

Yüksek Makyavelistlerin düşük olanlara göre daha çok risk alan bireyler olduklarına ilişkin literatürde pek çok çalışma mevcuttur (Allsopp ve arkadaşları, 1991; Tamborni ve arkadaşları, 1988) .

Makyavelist davranışı ölçmek için Machiavelli'nin görüşlerinden hareketle psikometrik bir ölçek geliştirmiş olan psikolog Richard Christie ve Florence Geis ise, 1970 yılında yayımladıkları “*Makyavelizm Üzerine Çalışmalar*” adlı kitaplarında yüksek Makyavelist özellikler gösteren bireylerin amaç odaklı; soğukkanlı; olaylara objektif ve duygusal etkilenmelerden uzak bakabilen; hileci; iyi pazarlık yapabilen; karşısındaki kişileri kendi amaçları doğrultusunda etkili bir şekilde kullanabilme yeteneğine sahip; lider ruhlu; etkileşimin tonunu, içeriğini ve çoğunlukla sonucunu yönetebilen; işleri idare eden; güç odaklı; otoriter; şüpheli; güvenilir olmayan ve kolay etki altına alınamayan; amaç ve başarı odaklı; bencil; fırsatçı; yargısal; küstah; saldırgan; sınırları zorlayan; adaletten çok verimliliğe önem veren bireyler olduğunu söylerken düşük Makyavelist özellikler sergileyen bireylerin ise güvensiz, idare edilmeyi hemen kabullenen, başkasının duygularını anlayabilen, empati yeteneğine sahip, sıcakkanlı, hassas, işbirliğine yatkın, fedakar, düşünceli ve etik yönden güçlü olduğu belirtilmektedir (Christie ve Geis, 1970; Wilson ve arkadaşları, 1998).

Christie ve Geis (1970)'e göre, yüksek ve düşük Makyavelizm skorlu bireyler arasındaki bu farklar başkalarıyla yüz yüze etkileşim kurduklarında, durum doğal davranmak için serbestlik tanıdığı ve kazanmayla ilgili olmayan önemsiz detaylarla aktif bir şekilde ilgilenmeyi gerektirdiğinde yüksek Makyavelistler lehine daha da artmakta ve yüksek Makyavelistler bu durumlarda daha çok kazanmaktadırlar.

Ayrıca yüksek Makyavelistler önce düşünüp sonra eyleme geçerken; düşük Makyavelistler önce eylemi gerçekleştirip sonra bilişlerini ayarlamaktadırlar. Makyavelizm herhangi bir genel zeka ölçümü ile bağlantılı olmamasına rağmen (Wilson

ve arkadaşları, 1996) , bir diğer çalışma yüksek Makyavelistlerin düşük Makyavelistlere göre daha zeki ve büyüleyici olduklarını öne sürmektedir (Cherulnik ve arkadaşları, 1981).

İşletmeler için en faydalısının Makyavelist bakış açısının belirli sınırlar dahilinde tutulması olduğunu söyleyen pek çok araştırma mevcuttur. Nitekim Hegarty ve Sims'in (1979) simülasyon kullanarak yaptıkları çalışmaların bulguları da bu görüşü destekler niteliktedir. Buna göre Makyavelizm düzeyleri yüksek olan bireyler düşük Makyavelist özellikler taşıyan bireylerle karşılaştırıldıklarında daha sık rüşvet verme eyleminde bulunmuşlardır. McHoskey, Worzel ve Szyarto (1998), yüksek Makyavelistlerin bu aldatici niteliklerinin kısa vadede işe yaramasına rağmen onların bu kurnaz ve manipulatif stratejilerinin başkaları tarafından olumsuz yorumlanabileceğini belirtmiş, hatta Makyavelizm ölçekleri ile sosyopati (Antisosyal Kişilik Bozukluğu toplumun kurallarını uymayı reddeden, tüm insanları kendi kurallarına uymak için zorlayan toplumun kural, dayatma ve değer yargılarını kabul etmeyen, toplumun paylaşımlı bilincine dahil olmayan insan modeli) ölçeklerinin aslında aynı kişilik özelliklerini ölçtüklerini ve dolayısıyla Makyavelistlerin sosyopatinin daha hafif bir örneği olabileceklerini söylemişlerdir. Ancak sosyopatlıktan farklı olarak Makyavelist bireyler toplumla kaynaşmış durumdadır.

Genel olarak Makyavelist bireylerin hedeflerine giden yolda hile ve yalana başvurabilecekleri konusunda bir inanç olmasına rağmen bu konuda çok net kanıtlar bulunmadığı da belirtilmekte (Aziz, 2004) ve yüksek Makyavelistlerin koyunlar üzerinde gözü olan bir kurt mu yoksa istisnai bir şekilde yetenekli sosyal aktörler mi olduğunun literatürden anlaşılamadığını savunan yazarlar bulunmaktadır. (Wilson, Near ve Miller, 1998) Makyavelist bireyler olaylara ve durumlara karşı duygusal anlamda tarafsız oldukları için bu bireylerin kendi kazanımları adına yalan söylemeye (Fletcher,1990; DePaulo ve Rosenthal, 1979; Geis ve Moon, 1981; Lewicki, 1983), hileye (Flynn, 1987; Shapiro ve arkadaşları, 1995) ve çalmaya (Harrel ve Hartnagel,1976) daha yatkın oldukları da savunulmaktadır. Aziz (2004) ise Makyavelizmin teorik olarak bireyler arası ilişkilerin etkisinden uzaklaşma ve geleneksel etik değerlere ilgisizliği içerdiğini söylerken, Makyavelizm düzeyleri yüksek bireylerin diğerlerini manipule ederek bireysel hedeflerine ulaşmaya çalıştıklarını ve bu

nedenle sahip oldukları bilgiyi kullanma ve iletişim stratejileri geliştirme yeteneklerinin diğer bireylerden farklı olduğunu söylemiştir. Aziz(2004)'e göre Makyavelistler birlikte çalışılması gereken durumlarda bilgiyi çevresiyle paylaşmakta ancak rekabetin yüksek olduğu ortamlarda kendilerine saklamaktadırlar. Bunun yanında Makyavelizmin iş, çevre ve durumsal etkenlerden bağımsız olduğunu söyleyen çalışmalar da mevcuttur (Litchko 1984).

Ülkelere göre yapılmış farklılaştırma çalışmaları da mevcuttur. Örneğin Cyriac ve Dharmaraj (1994), Hintli iş adamlarını Makyavelizm düzeyleri açısından detaylı bir şekilde incelemiş birçok Avrupa ülkesinde olduğu gibi Hindistan'ın büyük şehirlerinde çalışan yöneticilerin de Makyavelizmin etkisinde olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Bunun yanı sıra Çin'de yapılan bir çalışmada Siu (1998), literatürde Makyavelizm düzeyi ile iş tatmini arasında sıklıkla negatif bir ilişkiden söz edilmesine rağmen; Hong Kong'da çalışan bankacıların Makyavelizm düzeyleri arttıkça daha yüksek iş tatminine sahip olduklarını saptamıştır.

Corzione ve Buntzman (1999) ise Amerikan bankalarında çalışanların Makyavelizm düzeylerini inceledikleri araştırmalarında, Makyavelizm düzeylerinin cinsiyetler arasında farklılık göstermediğini bulmuşlar, Amerikan ve Hong Kong bankaları arasında Makyavelizm skorları açısından da önemli bir fark bulunmadığı sonucuna ulaşmışlar ve ayrıca Makyavelizm düzeyi ile alınan maaş arasında da bir ilişkiye rastlayamamışlardır.

Kavak (1999), yaptığı çalışmada ülkedeki Makyavelizm düzeyini, 100 puan orta nokta olmak üzere 97.13 bulmuştur. Bu çalışmada orta nokta 100 olmak üzere devlet sektöründe çalışan bireylerin Makyavelizm düzeyleri yaklaşık 86, özel sektörde çalışan bireylerinki ise yaklaşık 85 olarak hesaplanmıştır. Kavak'ın (1999) çalışması, ülkemizde elde edilen Makyavelizm düzeyinin Amerika'dan (84,5) daha yüksek, Avusturya'dan (98. 6) daha düşük olduğunu göstermiştir (Atakan 2002)

Bu çalışmaların yanı sıra Makyavelizmin kaynakları konusunda yapılmış pek çok araştırma vardır. Kraut ve Price' ın (1976) ailenin Makyavelizmin oluşmasındaki

etkisinin incelendiği çalışmaları anne ve babanın Makyavelizminin, çocuğun diğer insanları kandırıp yönlendirebilme başarısıyla pozitif ilişkili olduğu sonucuna ulaşılrken, çocuğun diğerlerinin kurduğu tuzakların farkına varması konusunda başarı sağlayamayacağı söylenmiştir.

Dahası araştırma sonuçlarına göre babanın Makyavelizmi çocuğun Makyavelist inançları ile pozitif ilişkili iken çocuğun manipülatif davranış ve inançları çocuk tarafından bağımsız olarak öğrenilir ve sürdürülür. Benzer biçimde Christie ve Geis (1970) Makyavelizm düzeyi düşük olan ailelerin kişiler arası manipülasyonlarda genelde yenilen taraf olduğunu bu nedenle çocuklarını Makyavelist davranışlar göstermeleri için takviye ettiklerini, tam tersi Makyavelist düzeyi yüksek olan ailelerin çocuklarını da manipüle ettikleri için çocukların manipüle edilme davranışını öğrendiklerini iddia ederler. Ancak bu düşünce, yetişkinlerin kendi aileleri hakkındaki inançlarına dayandığı için geçmişte kaldığı iddia edilmiş ve çok sığ bulunmuştur (Guterman 1970).

2.2. MAKYAVELİZM VE DEMOGRAFİK FAKTÖRLER ARASINDAKİ İLİŞKİYE DAİR BULGULAR

2.2.1. Makyavelizm ve Yaş Arasındaki İlişki

Makyavelizm ve yaş ilişkisi çokça tartışılan bir konu olmakla birlikte literatürde pek çok farklı sonuca rastlamak mümkündür. Mudrack (1994) yaş ile birlikte bireylerin Makyavelizm düzeylerinin arttığını söylerken; bireylerin yaşlarındaki artışın onların Makyavelizm düzeyini negatif etkilediğini savunan araştırmalar da mevcuttur (Christie, 1970). Buna ek olarak Atakan (2002) görsel basın haber programları iş görenlerinin Makyavelizm düzeylerini belirlemeye yönelik yaptığı çalışmada Makyavelizm düzeyleri açısından yaş grupları arasında bir farklılığa ulaşamamıştır

2.2.2. Makyavelizm ve Cinsiyet Arasındaki İlişki

Birçok çalışma etik davranışlardaki farklılıkların cinsiyetle açıklanabileceğini ortaya koymaktadır. (Christie ve Budner, 1959; Singer, 1964; Bowers, 1964; Buckley, Wiese & Harvey, 1998; Chonko ve Hunt, 1985; Ferrell & Skinner, 1988; Franke, Crown & Spake, 1997; Jones ve Gautschi, 1988; McCabe ve Trevino, 1997; Ruegger v King, 1992; Whipple ve Swords, 1992).

Toplumlar arasında kabul gören ortak değerlere göre kadınlar daha çok başkasının korumasına ve yardımına bağımlı, daha çok izin verici, saygılı, şefkatli, özenli, sıcak, itaatkar, uysal iken erkekler daha agresif ve bağımsızdır. Kadınlar durum nasıl olursa olsun toplum kurallarına daha çok uyma eğilimindedirler.

Buna karşılık erkekler, davranışlarının kendileri ve başkaları üzerindeki etkilerini daha çok incelemekte ve yaptıkları davranışların sonuçları kullanılan araçları haklı gösterdiği sürece etik açıdan uygun olmayan davranışları daha çok gösterme eğiliminde bulunmaktadır. Christie ve Geis (1970)'in çalışması da bunu destekler nitelikte olup kadınlar arasında Makyavelist özelliklerin çok yaygın olmadığı belirtilmektedir.

Yine Wilson ve arkadaşları (1998) araştırmalarında yüksek Makyavelistler için ulaştıkları özelliklerin kadınlar ve erkekler arasında benzer nitelikte ancak kadınlarda bir parça daha zayıf olduğunu belirtmişlerdir. Sherry ve arkadaşları (2006) çalışmaları da erkekler ve kadınlar arasında çok az miktarda bir farklılık olduğunu ortaya çıkarmıştır.

Cinsiyetlere göre Makyavelizm düzeylerindeki farklılaşmanın incelendiği diğer araştırmaların bir kısmında erkekler için olumlu yönde bir ilişki saptanmış (Gable, Myron, Hollon, Charles, Dangello, Frank 1990); bir kısmında ise arada bir ilişkiye rastlanmamıştır (Gable ve Dangello 1994; Abdul Aziz, 2004; Atakan, 2002).

Çeşitli meslek ve çalışan gruplarının Makyavelizm düzeyleri arasındaki farklar birçok araştırmacının konusu olmuştur. Bazı araştırmacılar satış elemanlarının, pazarlama

uzmanlarının, üniversite öğrencilerinin ve banka yöneticilerinin Makyavelizm düzeylerini araştırmış ve her biri farklı sonuçlar elde etmişlerdir. Örneğin Siegel (1973), 73 işletme öğrencisi, 36 yönetici ve 13 akademisyen üzerinde yaptığı Makyavelizm düzeyi araştırmasında, Makyavelizm düzeyi en yüksek olan grubun akademisyenler olduğu, bunun yanında ikinci sırayı işletme öğrencilerinin aldığı, yöneticilerin ise en düşük Makyavelizm düzeyine sahip olduğu sonuçlarına ulaşmıştır. İşletme öğrencilerinin ikinci sırada olma sebebi, tecrübesiz olmaları ve örgütsel hayatın gerçeklerini bilmemelerine bağlanmıştır.

McLean ve Jones (1992) ise işletme alanında ve özellikle pazarlama dalında öğrenim gören bireylerin Makyavelizm skorlarının daha yüksek olduğu bulgusuna ulaşmışlardır. Bunun yanında Manley, Russel ve Buckley (2001) muhasebe alanında öğrenim gören öğrencilerin Genel Kabul Görmüş Muhasebe İlkeleri çerçevesinde sektörün kendilerinden beklediği üzere kurallara ve standartlara daha çok uyma eğiliminde olduklarını göstermektedir. Pazarlama öğrencilerinin Makyavelizm ve kurallara daha az bağlılık göstermeleri onların muhasebe öğrencilerine göre daha az etik açıdan uygun davranışlar gösterdikleri şeklinde yorumlanabilir. Calhoon (1969) ise çalışmasında, Makyavelist yöneticilerin bireysel ve örgütsel amaçlara ulaşmak için saldırgan, maceraperest ve üç kağıtçı davranışlarda bulunabileceklerini belirtmiştir.

Makyavelizm ile ilişkisi araştırılan bir diğer meslek ise hekimliktir. Bakır (1992) Mach IV ölçeği ortalama puanlarından hareket ederek yaptığı çalışmada yaş ve hizmet süresi arttıkça, mesleki statü yükseldikçe, akademik bir unvan elde edildikçe sosyal değerlerin daha olumlu hale geldiği, kendi çıkarlarını başkalarınıninkilere göre ön planda tutma davranışının azalma eğilimi gösterdiği bulgularına ulaşmıştır.

2.2.3. Makyavelizm ve Öğrenim Düzeyi Arasındaki İlişki

Bu iki değişken arasındaki ilişkinin saptanmasına yönelik literatürde bir çalışmaya ulaşılamamış olmasına rağmen Bakır (1993) araştırmasında Gülhane Askeri Tıp Fakültesi öğrencilerinden 684 kişiye uyguladığı anket sonucunda, öğrencilerin son sınıfa geldikçe Mach IV puanlarında anlamlı bir artış meydana geldiğini saptamıştır. Bu

sonuçtan hareketle, bu çalışmada öğrenim seviyesi arttıkça Makyavelizm düzeylerinin artacağına ilişkin hipotez kurulacaktır.

Webster ve Harmon (2001) ise, bugünün üniversite öğrencileri ile 1960'lı yılların üniversite öğrencilerinin Makyavelizm düzeylerini karşılaştırdıkları ve Christie ve Geis (1970)'in 1960'lı yılların öğrencileri üzerine yaptığı çalışmayı baz aldıkları araştırmalarında; günümüz üniversite öğrencilerinin Makyavelizm düzeylerinin daha yüksek olduğu, erkek ve kız öğrenciler arasında ise Makyavelizm düzeyi açısından bir fark olmadığı sonuçlarına ulaşmışlardır.

2.2.4. Makyavelizm ve Medeni Durum Arasındaki İlişki

Bakır (1992), hekimler üzerinde yaptığı araştırmasında medeni durumun sosyal değerleri etkilediğini ve evli hekimlerin Makyavelist tutumlarının azaldığını belirtmiştir.

Abdul Aziz (2004) ise Makyavelizm ve işe devamsızlık arasında güçlü bir pozitif ilişki tespit etmiş, yarı zamanlı çalışanların Makyavelizm düzeylerinin de tam zamanlı çalışanlardan daha yüksek olduğunu saptamıştır. Evli bireylerin daha çok işe devamsızlık gösterdiğine yönelik bulgular dikkate alınarak çalışmanın sonucu farklı bir biçimde yorumlanacak olursa; evli bireylerin Makyavelizm düzeylerinin artacağı beklenebilir.

2.2.5. Makyavelizm ve Örgütte Çalışılan Süre Arasındaki İlişki

Literatürde bu konuya yönelik rastlanan tek çalışma Atakan (2002)'nin çalışmasıdır, ancak bu çalışmada da iki değişken arasında anlamlı bir bulguya ulaşılamamış, bu durum makyavelizmin bir kişilik özelliği olması ile ilişkilendirilmiştir. Bu çalışmada hizmet süresi arttıkça örgütün değerlerine olan bağlılığın artması dolayısıyla bireylerin Makyavelizm düzeylerinin azalacağı yönünde kurulan hipotezin doğruluğu kanıtlanmaya çalışılacaktır.

2.2.6. Makyavelizm ve Örgütteki Pozisyon Arasındaki İlişki

Yine literatürde çok incelenmemiş olan bu iki değişken arasında Atakan (2002), çalışmasında anlamlı bir ilişkiye rastlayamamıştır. Aynı şekilde Fehr ve arkadaşları (1992) da düşük Makyavelistlerin uzun dönemde bir şekilde yüksek Makyavelistlere yetişeceğini ve bu yüzden uzun dönemde bu iki birey arasında statü ve gelir farklılıklarının olmayacağını belirtmektedir.

2.3. ETİK ALGISI VE MAKYAVELİZM

Bir bireyin etik algısı, bir konuyu ya da davranışı etik açıdan ne derece önemli bulup bulmadığına ilişkin etik yargılarıdır (Reidenbach ve Robin, 1990). McDonald ve Zepp (1988), Çinli yöneticilerin benzerlerine kıyasla kendilerini daha etik olarak algılarını ortaya çıkarmıştır. Ekin ve Tezölmez (1999)'in Türk yöneticilerin etik algıları üzerine yaptıkları araştırmanın sonuçları ise kadın yöneticilerin erkeklere göre daha çok etik açıdan uygun yargılarda bulunduğu yönündedir.

Harvard psikoloğu Carol Gilligan, 20 yılı aşkın bir süre önce erkeklerin ve kızların farklı anlatım tarzlarına sahip olmaktan öte farklı etik anlayışlara sahip oluşunu, kadınların etik açıdan daha üstün olduğu şeklinde değerlendirmişti. Kadın gelişimi alanında dünyanın önde gelen psikologlarından biri olan Gilligan, insanoğlunun gelişimi ve insanoğlunun durumu konusunda cinsiyet farklılıklarının üzerinde durulmamasından kaynaklanan kişisel kızgınlığından doğan bir dürtüyle çığır açan kitabı “In a Different Voice” u yazmıştır. Bu kitap etik ve etik açısından kadın psikolojisi ile ilgili yepyeni bir düşünce devri başlatmıştır.

Gilligan'a göre erkeklerin davranışları hesaplı kitaplı iken kızların yaklaşımları daha düşünceli ve insancıdır. Gilligan'a göre erkeklerin etik özellikleri hak, hukuk, kurallar ve sosyal ilkeler etrafında yoğunlaşmakta, bayanların etik özellikleri ise şefkat, merhamet, koruma gibi duygusal özellikler etrafında yoğunlaşmaktadır (Onur,1997). Gilligan'a göre, erkek çocuklar “başkalarını memnun etme” evresinden “kurallara göre yaşama” evresine geçerken, kız çocuklar insan ilişkilerini önemsemekten hiç vazgeçmezler. Kadınlar, yaşları ilerledikçe, yarar sağlamak amacıyla başkalarını

memnun etmekten başkaları yararına yakın ve verici ilişkiler kurma evresine geçer ve bundan mutlu da olurlar. Kadınlar için, ihtiyacı olana yardım etmek temel bir etik ilkesidir.

Erkekler değer çatışmalarını mantık yoluyla, kadınlarsa diyalog yoluyla, konuşarak, birbirlerinin bakış açılarını ve ihtiyaçlarını anlamaya çalışarak çözmeye yatkındır. Erkekler için bağımsızlık, başına buyruklu ve başarmak daha önceliklidir. Kadınlar içinse, başkalarına karşı sorumluluklarını yerine getirmek, öne geçmektense başkalarına ilgi göstermek, yardım etmek ve ilişkileri sürdürmek daha önemlidir.

Erkek çocuklar annelerinden uzaklaşarak erkek kimliklerini bulur, kızlar ise annelerine bağlanarak ve onun özelliklerini benimseyerek. Erkekler başkalarına bağlanmayı tehlike olarak görür, yakınlaşmaktan, bağımlılıktan ürkerler. Kadınlar içinse tehlike, ilişkilerinin bozulmasıdır, yalnızlıktan ve reddedilmekten ürkerler. Yakınlaşma erkekler için ürkütücü, kadınlar için güvenlik kaynağıdır. Özerklik ise, kadınlar için ürkütücü erkekler için gurur kaynağıdır. Erkekler kendilerini başarılarıyla, kadınlar ilişkileriyle tanımlamaktadır. Kadınlar için güçlü insan, başkalarına yardım eden ve destekleyen, erkekler içinse başkalarını kontrol eden kişidir.

Erkek için birey haklarına, kadın içinse başkalarına ilgi göstermek önceliklidir. Her iki değer de, etik davranış için aynı derecede önemlidir. Haklara saygı, herkese eşit davranmayı öğretirken, başkalarına ilgi ise, ihtiyacı olan herkese yardım etmeyi öğretir. Etik olgunluk için bu iki değerın karışımına ihtiyaç var: Kendisinininki de dahil olmak üzere, herkesin haklarına saygı göstermek, inançlarını savunmak ve kişisel bütünlük ve başka insanlara karşı sorumluluk üstlenmek (Gilligan: 1982).

Makyavelist bireylerin diğerlerine göre etik algılarının farklı olup olmadığına ilişkin literatürdeki birçok çalışmanın bulgularına göre; etik algısı yüksek bireyler düşük olanlara göre daha az makyavelist eğilimler taşımaktadırlar. (Christie ve Geis, 1970; Ford ve Richardson, 1994; Ricks ve Fraedrich, 1999; Kavak, 1999; Rawwas ve Singhapakdi, 1998; Al-Khatip ve arkadaşları, 1997; Ang ve Leong, 2000; Erffmeyer ve arkadaşları, 1999; Kenhove ve arkadaşları, 2001; McHoskey ve arkadaşları, 1999; Muncy ve Vitell, 1992; Al- Khatib ve arkadaşları, 2005, Al-Khatip ve arkadaşları, 2002)

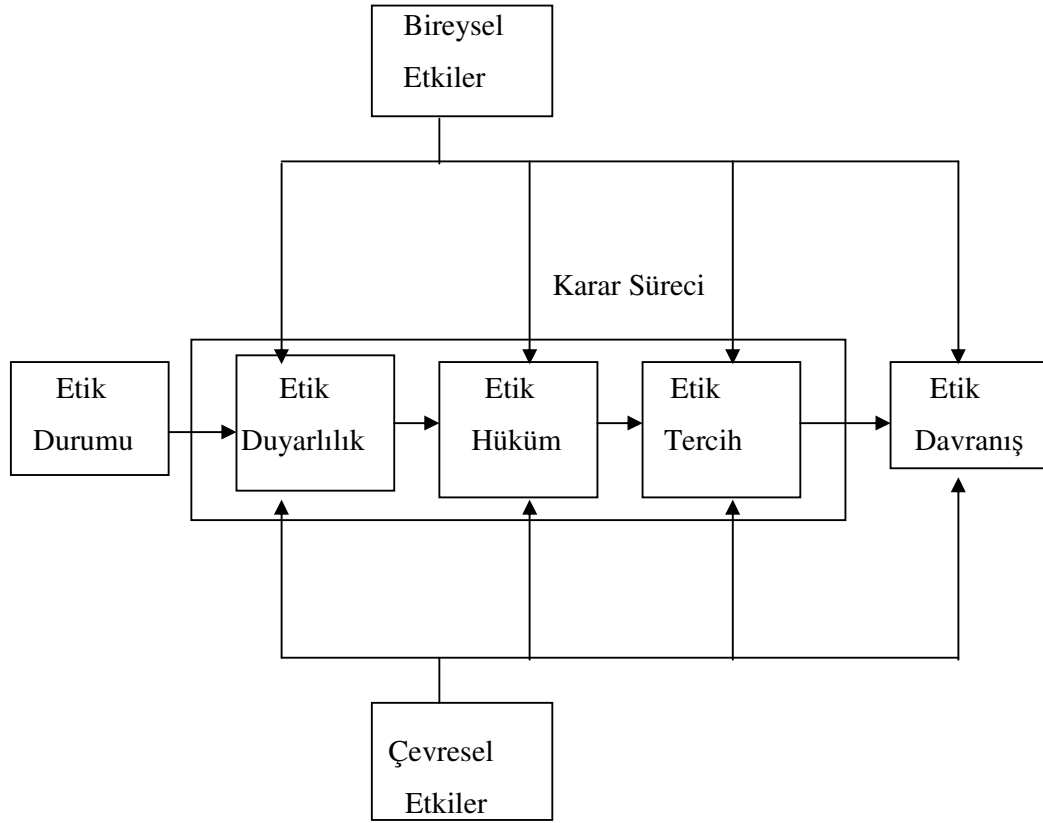
Bir başka çalışma da yine aynı yönde bulgulara işaret etmekte ve yüksek Makyavelistlerin etiğe aykırı davranışlarda bulunma olasılığının daha yüksek olduğunu belirtmektedir (Jones ve Kavanagh, 1996). Tüketicilerin etik algıları ve Makyavelizm düzeylerinin incelendiği Lübnanlı ve Mısırlı tüketicilerin karşılaştırıldığı bir diğer çalışmada ise terör ve sosyal huzursuzluk nedeniyle daha çok hırpalanmış olan Lübnanlı tüketicilerin Mısırlı yöneticilere göre daha fazla Makyavelist eğilimler gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır (Rawwas ve arkadaşları 1994).

Ulaşılan bu sonuçların nedenlerini ise çeşitli yazarlar farklı şekilde açıklamaktadır. Christie ve Geis (1970) sosyal baskının yüksek Makyavelist bireyleri daha az etkilediğini ve bu bireylerin bu nedenle etik normlara daha az uyduklarını belirtmektedir. Al-Khatip ve arkadaşları (2002) ise Makyavelistlerin topluma daha az bağlı bireyler olduğunu ve bu bağlılık eksikliğinin onları etik açıdan sorgulanabilir uygulamaları kabul etmeye yönlendirdiğini belirtmektedir.

Birçok yazar, işletme gibi sosyal müesseselerdeki bireylerin etik sorumluluklarının genel kabul görmüş etik anlayışlara göre temellendiğini belirtmektedir (Best, 1997; Donaldson ve Dunfee: 1999; Hood, 1998; Sirgy: 2002).

Etik karar vermede Genel Davranışçı Model etik karar vermenin bireysel nitelikler ve çevresel faktörlerin bir sonucu olarak ortaya çıktığını söyler ve bu anlamda alınan kararların yöneticilerin belli koşullar içerisinde doğruluk ve dürüstlük gibi etik konulara ne kadar duyarlı olduklarına ve etik anlamda muhakeme yeterliliğine bağlı olduğunu ifade eder. Bireysel faktörler olarak sıralanabilecek etik gelişmişlik ve kavrama yeteneği, karakterin güçlülüğü, cinsiyet, onur, kişinin felsefesi etik anlamda duyarlılık ve çevresel faktör olarak sıralanabilecek; sosyal etkileşimler, mesleki etkileşimler, örgütsel etkileşimler, örgütsel anlamda ödül ve ceza sistemleri, örgütsel amaçlar ve politikalar, örgütsel anlamda etik ilke ve standartlar, üst yönetimin ilgisi ve davranış kalıpları da alınacak nihai kararlar üzerinde mutlak etkili olmaktadır. İşte bundan dolayı, etik kararların, bireyin kavramaya ait karar süreçlerinin yanında bireysel ve çevresel etkilerin bir sonucu olarak ortaya çıktığı söylenebilir (Kılavuz 2003: 133).

Şekil 4..Etik Karar Vermede Genel Davranışçı Model

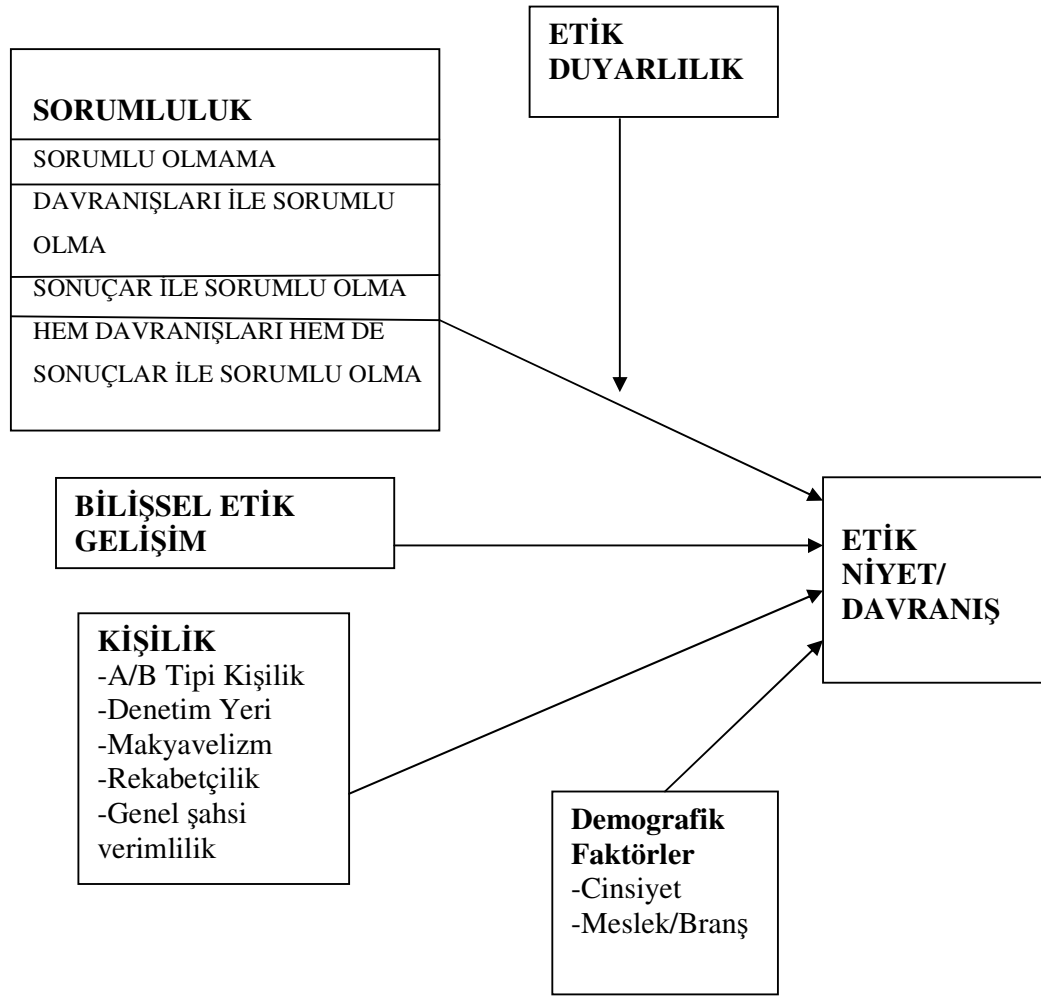

Kaynak : Wittmer D.P. “Ethical Decision Making” Handbook of Administrative Ethics (Editor:Terry L.Cooper) Marcel Dekker New York 1994.

Bir diğer çalışma da göstermektedir ki; işletmede çalışanlar etik ikilemleri kişisel karakterlerine, içine gömüldükleri kültüre, iş yaşamının gerçeklerine ve ilişkilerine göre çözmektedirler (Beu, ve arkadaşları:2003). Bu yazarların etik karar verme üzerine yaptıkları çalışmanın sonuçları da göstermektedir ki; bireylerin, etik duyarlılıkları, sorumluluk durumu (sorumlu olmama, sadece sonuçlar ile sorumlu olma, sadece davranış (tavırlar) ile sorumlu olma, hem sonuç hem davranış ile sorumlu olma) düşünme süreçleri (bilişsel etik gelişimleri), demografik faktörler (cinsiyet ve meslek) ve kişilik özellikleri (denetim yeri, rekabetçilik, verimlilik, Makyavelizm) onların etik ikilemlere nasıl cevap verdiğini etkileyen faktörlerdir. İşletmelerin etik konularına daha duyarlı bir ortam yaratmaları ise çalışanların kişilikleri üzerine eğilmeleri ile mümkün

olacaktır (Beu ,Buckley: 2001). Zira etik konular hakkında davranışta bulunma kişisel farklılıklar gösterir. Etik konularda daha hassas insanların etik olmayan kararlardan uzak durması daha olasıdır. Kişinin doğumundan bu yana kendisinde gelişen değer yargılarının etkisi daima hissedilir. Güçlü ekonomik değerlere sahip insanların, zayıf ekonomik değere sahip insanlara nazaran etik olmayan davranışlara yönelmeleri daha muhtemeldir.

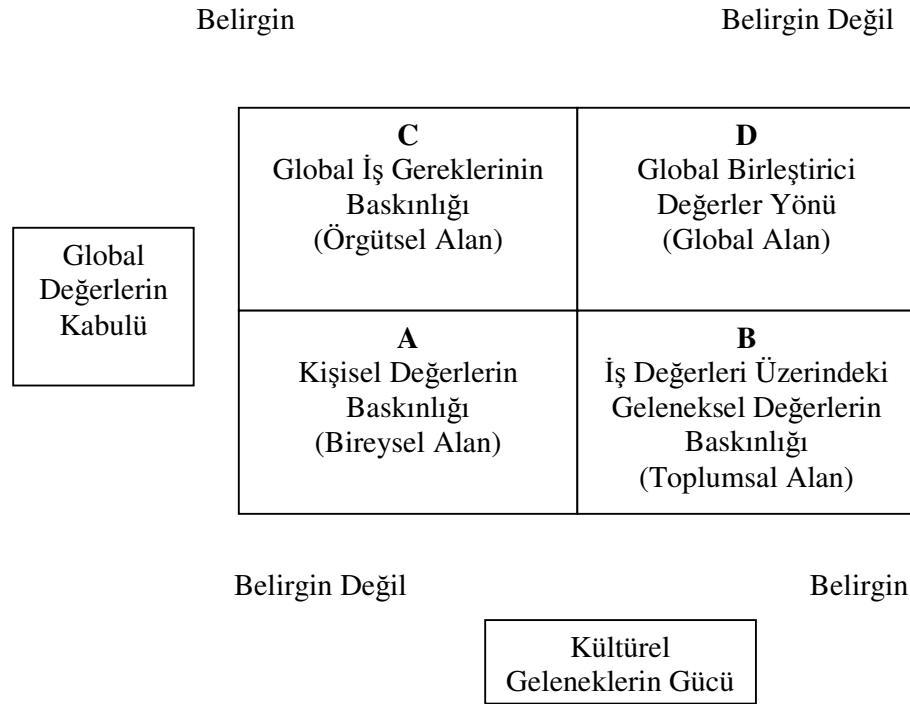
Şekil 5. Sorumluluk ile Etik Karar Verme Modeli

KAYNAK: Beu D, Buckley R.M. “The Hypotesized Relationship Between Accountability and Ethical Behavior”Journal of Business Ethics 2001:34:57-73’den değişiklik yapılarak alınmıştır.

Bir başka bakış açısıyla bireylerin etik algılarının iş gereklerine, iş değerleri üzerindeki geleneksel etkilere, global ve kişisel değerlere göre şekillendiğini belirtmek yanlış olmayacaktır. Nitekim Asyalı yöneticilerin etik algılarının araştırıldığı bir çalışmada yazarlar bu 4 boyutu aşağıdaki gibi ifade etmektedirler (Chatterjee ve Pearson: 2003). Yazarlar aynı çalışmada çeşitli büyüklükte toplam 1446 devlet ve özel sektör yöneticilerinin etik algılarını incelemiş ve kadın yöneticilerin ve daha nitelikli çalışanların kendilerini daha çok etik odaklı olarak algıladıkları sonucuna ulaşmışlardır.

Şekil 6. Asya Örneğinde Etik Farklılıkların Boyutları

Kaynak: Chatterjee, S.R. ve Pearson C.A.L, “Ethical perceptions of Asian managers: evidence of trends in six divergent national contexts”, *Business Ethics: A European Review*, 2003 Vol. 12/2: 207- 211.

Önde gelen birçok yayın, etik standartlardaki bölgesel farklılıkları göz önüne sermektedir. Temel amacı yolsuzluklarla mücadele ve saydamlığın geliştirilmesi olan sivil toplum kuruluşu Uluslararası Saydamlık Örgütü’nün (Transparency International)

2004 yılında yayımladığı CPI (Corruption Perception Index) Yolsuzluk Algılama Endeksine göre toplam 145 ülke arasında Türkiye 77. sırada yer almaktadır. Örgütün 62 ülkede gerçekleştirdiği halkların kendi ülkelerindeki yolsuzluklar hakkındaki düşüncelerini yansıtan 2004 Küresel Yolsuzluk Barometresi sonuçlarına göre ise ülkemizde en kirli kurumların başında 4.2 puanla vergi idaresi gelmekte, bunu 4.1. puanla da özel sektör, gümrük, sağlık kurumları ve yerel yönetimler takip etmektedir.

En az kirli sektör ise 3.1 puanla askeri sektör olarak belirtilmiştir. Ancak Türkiye'nin aldığı puanların hepsi ne yazık ki ülkeler ortalamasının altında kalmakta, bu da halkın etik algılamalarını yansıtmaktadır. (1: en temiz sektör/kurum, 5: en kirli sektör/kurum)

1961 yılında Baumhart tarafından yapılan ve 1977'de Brenner ve Molander tarafından güncellenen bir araştırmanın sonuçlarına göre etik değerler; elde edilecek kazanımlara, etik açıdan uygun davranışların desteklenmemesine, rekabete ve sadece sonuçların önemli olduğuna ilişkin algılamalara bağlı olarak yozlaşmaktadır (Beu, Buckley & Harvey:2003).

Genelde Makyavelizm ve etik kavramlarının bir eksenin iki ucu gibi değerlendirmeler yapılmaktadır. Bu değerlendirmelerin temelinde Machiavelli'nin “yönetici büyük hedeflerine ulaşmak isterse etik olmayı her zaman rasyonel bulmayacaktır tam tersine insanların iyi olarak değerlendirmelerini sağlayan tüm o nitelikleri uygulama doğrultusunda yapılan her tutarlı girişimin feci bir irrasyonel politika olacağını görecektir” görüşünün yattığı söylenebilir (Skinner 2002: 60). Tarihte Marks, Engels gibi birçok düşünür tarafından şiddetle eleştirilen Makyavelizmin kötülüklerin, siyasal yaşamın etik temeline yöneltlen en tehlikeli tehdidi teşkil ettiği söylenmiştir. Shakespare, Machiavelli'den bahsederken O'nu “cani Machiavel” olarak anmıştır. Hatta Machiavelli adı etik ilkelere o kadar zıt ve öyle kötü bir ün yapmıştır ki, kişinin Makyavelist olması ciddi bir suçlama haline gelmiştir (Skinner 2002:11).

Machiavelli iyi veya kötünün insan faaliyetlerinde ortaya çıkmasıyla değil, iyi veya kötünün siyasal etkileri ile ilgilenmiştir. Ancak bu gün bile görüşleri, siyasi konularda zalimlik veya ahlaksızlığın etik olmaktan daha fazla yarar sağlayacağı şeklinde

yorumlanmaktadır. Bu yanlış anlaşılma, Makyavelizm teriminin belki de temelini oluşturmaktadır. Machiavelli geleneksel etik normlarının devletin menfaatleri için göz ardı edebileceğini ileri sürse de, etik olmamanın bir devlete mutlak menfaat sağlayacağını savunmamaktadır. Machiavelli'ye göre, devletin amacı, kalkınma ve daha fazla güç elde etmektir; adaleti uygulama değildir. Ancak bu düşünce tam olarak devlet tarafından yapılan herhangi bir etik dışı faaliyete izin verebileceği anlamına gelmemektedir (Tusiad Devlette Etik Altyapı Dizisi No:1(2005)).

Christie ve Geis (1970), Makyavelist bireylerin geleneksel etik anlayışından yoksun olduklarını ve diğer bireylere bakış açılarında faydacı yaklaşıtlarını belirtmişlerdir. Onlara göre bu bireyler etikten yoksun değildir, sadece geleneksel etikle bağdaşmayan birtakım etik ilkelere göre hareket etmektedirler. Ayrıca Makyavel liderler, pazarlık ve ikna becerilerinin gerekli olduğu koşullarda son derece başarılı ve örgütler açısından faydalı da olabilmektedir.

Nitekim Makyavelist bireyler durumun bilişsel analizine tüm dikkatlerini yöneltip kazanmaya yönelik rekabetçi stratejiler oluşturmakta son derece başarılıdırlar (Christie ve Geis, 1970). Ancak yine de işletmeler için en faydalısı Makyavelist bakış açısının belirli sınırlar dahilinde tutulmasıdır. Böylece hem örgüt içinde başarı güdüsü, başkalarını etkileme gücü ve amaç odaklılık korunacak, hem de Makyavelist bireylerin fırsatçı, bencil ve hileci yanlarının örgüte zarar vermesi engellenmiş olacaktır.

2.4. BANKACILIK SEKTÖRÜ, MAKYAVELİZM VE ETİK İLİŞKİSİ

Finansal hizmetler sektörü, fon toplama ve kullandırma sürecinin özelliklerinden dolayı genel ekonomik yapı içerisinde özel bir öneme sahip bulunmaktadır. Dolayısı ile finansal piyasaların yapısı, özellikleri ve işleyişi genel ekonomik yapıyı da büyük ölçüde etkilemektedir. Bu itibarla etik ve sosyal sorumluluğun önemleri açısından finansal piyasalar çerçevesinde daha detaylı bir biçimde ele alınması ve değerlendirilmesi gerekmektedir (Tunay 2001: 69).

Bilindiği gibi teknolojinin artarak değişen gücü bütün dünyaya yayılmakta ve teknolojinin bu gücünü kontrol eden kişilerin aldıkları isabetli kararlar, milyonlarca kişiye büyük faydalar sağlayabileceği gibi, çok büyük zararlar da verebilmektedir. Burada, etik olmayan bir karar bütün dünyada hemen hissedilmektedir.

Bundan 15–20 yıl öncesinde bu tür etik yanlışlıklar daha çok yerel kalabilmekte iken, bugün teknolojik gelişim ve finansal piyasalardaki etkileşim nedeniyle adeta bir Çernobil felaketi gibi çok büyük kitleleri ilgilendiren evrensel düzeyde felaketlere yol açabilmektedir. Bu nedenle, sistem içerisinde yer alan kişilerin etik değerlere uygun hareket etmeleri kaçınılmaz olmaktadır (Tansal 2002: 17).

Genel olarak finansal sektör özel olarak bankacılık sistemi hızlı ekonomik büyüme ve gelişmenin başarılmasında önemli bir araçtır. Bununla beraber bankalar sadece parasal kontrol için bir kanal değil ekonominin yeniden yapılanmasında ve uzun dönemli sürdürülebilir makroekonomik istikrarın sağlanmasında etkili bir sektördür. Ekonominin etkin işleyişi ve gelişimi için bu denli önem arz eden bankacılık sektörünün kısa vadede olduğu gibi uzun vadedeki başarısı ilgili taraflarla arasındaki karşılıklı güveni tesis etmesine bağlıdır (Arrow: 1972, Deiss: 2001).

Dünyanın birçok yerinde gerçekleşen bankacılık ve finans krizleri incelendiğinde, bu krizlerin temel nedenleri arasında etik boyutun önemli yer tuttuğu görülmektedir. Öncelikle bankacılık mevzuatına aykırı olarak yürütülen faaliyetler en büyük bankaları etkileyen finansal krizlerin temel nedenleri arasında yer almıştır (Ayyoup: 2002).

Yüksek enflasyonun yaşandığı dönemlerde Türk bankacılık sistemi yüksek enflasyonun yarattığı Hazine'ye borç vererek kâr elde etme yöntemini kullanarak dünyanın en kârlı bankacılık sistemi olmuş ancak enflasyonun düşmeye başlaması ve günümüzdeki seviyeye gerilemesi sektörü yeni arayışlara sürüklemiştir. Yaşanan büyük rekabet, marjinal müşteriye yönelim ve dolayısıyla karlılığını arttırmaya çalışan bankalar pazarlamaya ağırlık vermiş ve ürün çeşitliliğini artırarak özellikle en karlı bankacılık ürünlerinden olan kredi kartı ve sigorta ürünlerinin satışına yönelinmiştir. Satış kaygısı taşıyan ve satış hedefleri büyük ölçüde büyüyen banka pazarlama personelinin de satış

yapmak adına Makyavelist eğilimlerinde artış dolayısıyla etik algılarında düşüş olabileceği düşünülebilir.

3.BÖLÜM

ARAŞTIRMA VE BULGULAR

Çalışmanın bu bölümünde; araştırmanın amacı ve kapsamı, araştırmanın önemi, hipotezler, araştırma yöntemi ve araştırma sonucunda elde edilen bulguların değerlendirilmesi üzerinde durulacaktır.

3.1.ARAŞTIRMANIN AMACI VE KAPSAMI

Bu çalışmanın amacı; Makyavelist bireylerin sonuç odaklı davranışları nedeni ile diledikleri sonuca ulaşabilmek adına etik açıdan sorgulanabilir nitelikte olan davranışlara ne ölçüde yöneldiklerini tespit edebilmektir. Bankacılık sektöründe özellikle son yıllarda özellikle parasal piyasalarda yaşanan dalgalanmalar, mevcut büyük rekabet, marjinal müşteriye yönelerek karlılığını arttırmaya çalışan bankaların pazarlamaya verdiği ağırlık, agresif satış hedefleri altında ezilen personelin satış yapmak adına Makyavelist eğilimlerinde artış dolayısıyla etik algılarında düşüş olabileceği düşüncesini doğurmuş ve sektör olarak bu nedenle bankacılık seçilmiştir.

Araştırmanın evreni Ankara’da bulunan; İş Bankası (90), Garanti Bankası (54), Halk Bankası (54), Vakıf Bank (78), Oyak Bank (35) ve Ziraat Bankası (91) şubeden oluşan toplam 402 şubeden ve yaklaşık 1608 ilgili personelden oluşmaktadır.

Ankara’da faaliyet gösteren tüm bankaların pazarlama birimlerine ulaşmak oldukça maliyetli olacağı ve uzun zaman gerektirdiği için, konum, kolay ulaşılabilirlik, maddi unsurlar dikkate alınarak kamu ve özel bankaları içeren 350 kişilik bir örneklem oluşturulmuş, bu örnekleme hazırlanan anket formu uygulanmıştır.

3.2.ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Bu çalışma hem ülkemizde hem de Dünyada oldukça güncel olan bir konuyu araştırması açısından önemli olmakla birlikte, Ankara ilinde faaliyet gösteren bankaların

pazarlama personelinin Makyavelizm düzeyinin tespiti ve etik algılamaları arasındaki ilişkinin sağlıklı bir biçimde saptanması ve ülkemizde arzu edilen Makyavelizm ve iş etiği seviyesine gelinmesi açısından mevcut durumun tespiti son derece önem taşımaktadır. Literatürde Türkiye'deki bankacıların bu alanda bir araştırmaya konu olmamaları açısından da çalışma özel bir öneme sahiptir.

3.3. HİPOTEZLER

Son yıllarda yapılan birçok ampirik çalışma, örgüt üyelerinin etik konusundaki algılamalarında farklılıklar bulunduğunu göstermektedir (Gatewood ve Carrol: 1991, Robertson: 1993). Bu araştırmanın temel amacı da bireylerin etik algılayışlarında farklılıkları demografik faktörler ve Makyavelizm düzeylerindeki farklılıklar aracılığıyla incelemek ve açıklamaya çalışmaktır. Bu amaçla çeşitli hipotezler geliştirilmiştir:

- H1:** Kadınların Makyavelizm düzeyleri erkeklerinkinden daha düşüktür.
- H2:** Evli bireylerin Makyavelizm düzeyleri bekarlara göre daha düşüktür.
- H3:** Yaşla birlikte bireylerin Makyavelist eğilimleri de artmaktadır.
- H4:** Öğrenim düzeyi yükseldikçe, Makyavelist tutumlar artma eğilimindedir
- H5:** Hizmet süresi arttıkça Makyavelizm düzeyi azalmaktadır.
- H6:**Özel bankaların pazarlama biriminde çalışan bankacılar, Kamu bankalarının pazarlama biriminde çalışan bankacılardan daha yüksek düzeyde Makyavelist davranış gösterirler.
- H7:** Bankada çalışılan süre ile etik davranma eğilimi arasında pozitif bir ilişki mevcuttur.
- H8:**Devlet bankalarında çalışan bankacılar, özel bankalardan çalışan bankacılara göre daha fazla etik davranırlar
- H9:**Cinsiyet ile etik algılama arasında bir ilişki mevcuttur.
- H10:**Yaş ile etik davranma eğilimi arasında negatif bir ilişki vardır.
- H11:**Öğrenim düzeyi ve etik davranma eğilimi arasında negatif bir ilişki mevcuttur
- H12:** Evli bireylerin etik algılama düzeyleri bekar bireylere göre daha yüksektir

H13:Banka çalışanlarının Makyavelizm düzeyleri ve etik algıları arasında negatif bir ilişki mevcuttur.

3.4. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Çalışmada, kurulan hipotezlerin doğruluğunu kanıtlamak amacıyla Christie ve Geis tarafından geliştirilen Mach IV ölçeği ve Dawson tarafından hazırlanan etik algısı ölçeği uyarlaması kullanılmıştır.

Christie ve Geis Makyavelizm ölçeği çalışmalarına 71 ifadeden oluşan bir havuz oluşturmakla başlamışlardır. Bu düzenlenmemiş orijinal 71 ifadeyi içeren tablo, araştırmacılar tarafından Mach I olarak tanımlanmıştır. Mach II, bu önceden belirlenmiş 71 ifadenin Makyavelist ve Makyavelist olmayan ifadeler olarak gruplanmış halidir. Bu 71 ifadenin düzenlenmiş ve Makyavelizmi en iyi temsil ettiği düşünülen 20 ifadeye indirgenmiş hali Mach IV ölçeğidir. İfadelerin analizi tamamlanmadan önceki versiyonu ise Mach III olarak tanımlanmıştır. Mach IV ölçeği, bireylerin kişisel amaçlarını gerçekleştirmelerine, yardımcı olan ikna edici ve yönlendirici inanışlarını ölçmektedir (Atakan 2002: 49).

20 sorudan oluşan Mach IV ölçeği, katılımcıların Makyavelist davranışlara eğilimlerini Makyavel görüşler, taktikler ve etik olmak üzere üç bağımsız alanda ölçmektedir. Ölçekte bulunan 20 ifadeden 10 tanesi Makyavelist (Nicollo Machiavelli'nin görüşlerini destekleyen), 10 tanesi ise Makyavelist olmayan (Nicollo Machiavelli'nin görüşlerini desteklemeyen) ifadelerdir. Bu ifadelerden Makyavelist olanlar Nicollo Machiavelli'nin kendi yapıtlarında kullandığı ya da aynı anlamı verecek şekilde düzenlenmiş ifadelerden, Makyavelist olmayan ifadeler ise Christie ve Geis (1970), tarafından oluşturulmuş ifadelerden meydana gelmektedir.

Bireylerin anketten elde ettikleri skor ne kadar yüksek çıkarsa bu, onların Makyavelist davranma eğiliminde olduklarını göstermektedir. Literatürde genel olarak ölçek puanının yüksek olması sosyal yönden arzu edilmeyen bir durum olarak değerlendirilmektedir. Ölçek 1 ile 5 puan arasında değişen 20 soruluk Likert tipi bir

ölçektir. Toplam alınan puanlar 20 ile 100 arasında değişmektedir. Ölçekte yer alan katılma düzeyleri, kesinlikle katılmıyorum=1, kısmen katılmıyorum=2, kararsızım=3, kısmen katılıyorum=4, kesinlikle katılıyorum=5 değerleri ile belirtilmiştir.

Mach IV ölçeğinin kullanıldığı birçok araştırma bulunmakla birlikte bu çalışmalarda farklı cronbach α değerleri elde edilmiştir. İstatistiki olarak α için temel kriterleri aşağıdaki şekilde belirlenmiştir:

$0,00 \leq \alpha < 0,40$ ise ölçek güvenilir değildir.

$0,40 \leq \alpha < 0,60$ ise ölçek düşük güvenilirliktedir.

$0,60 \leq \alpha < 0,80$ ise ölçek oldukça güvenilirdir.

$0,80 \leq \alpha < 1,00$ ise ölçek yüksek derecede güvenilirdir.

Christie ve Geis (1970) araştırmalarında Mach IV ölçeğinin cronbach α değerini 0.79 olarak bulmuşlardır. KAVAK (1999) “Makyavelizm ile Tüketicinin Ahlaki Yargıları Arasındaki İlişkiye Yönelik Amprik Bir İnceme” adlı çalışmasında Türkçeleştirdiği Mach IV ölçeğinin Cronbach α değerini 0.58 olarak hesaplamıştır.

Bu çalışmada ise yapılan güvenirlik analizi sonucunda, oluşturulan Makyavelizm ölçeğinin oldukça güvenilir olduğu söylenebilir. Güvenirlik katsayısı olan $\alpha = 0,7737$ olarak bulunmuştur.

Tablo 5. Uygulanan Mach 4 Ölçeğini Tanımlayıcı İstatistikler

Makyavelizm Düzeyi					
Ölçeğin Ortalaması	Ölçeğin Varyansı	Ölçeğin St. Sapması	Gözlem Sayısı	Soru Sayısı	Alfa
57,8000	116,8929	10,8117	225	20	0,7737

Dawson (1997) tarafından hazırlanan anket ise bankacıların etik algılamalarının Makyevlizm düzeyleri arttıkça azalacağı beklentisi ile uygulanmıştır.

Ankette kullanılan etik senaryolar Dawson (1997) tarafından hazırlanan orijinali 20 senaryodan oluşan bir ölçekten alınmıştır. Bu 20 senaryo satış personelinin muhtemel etik olmayan davranışlarını ortaya koymaktadır. Ancak akademisyenler ve uygulamacılar tarafından bu senaryoların geçerlilik ve güvenilirliği tartışılmış ve Türkiye’deki çalışma hayatına da uyarlanması açısından senaryo sayısı 14’e düşürülmüştür. Bu senaryolar endüstriyel casusluk (senaryo 1); yalan ve aldatma (senaryo 2, 5 ve 8); adil olmayan ticari uygulamalar (senaryo 3 ve 7); rüşvet (senaryo 4 ve 6); personelin hırsızlığı (senaryo 9, 12, ve 14); ticari sırların çalınması (senaryo 11); içerden firma bilgilerini öğrenenlerin ticareti (senaryo 13) gibi etik olmayan davranışlara eğilimleri ölçmeyi amaçlamaktadır.

Anketin 2.bölümü olan etik senaryoların değerlendirilmesinde de Mach IV ölçeğinde olduğu gibi Likert tipi ölçek kullanılmış ölçekte yer alan katılma düzeyleri, kesinlikle katılmıyorum=5, kısmen katılmıyorum=4, kararsızım=3, kısmen katılıyorum=2, kesinlikle katılıyorum=1 değerleri ile belirtilmiştir. Bireylerin anketten elde ettikleri skor ne kadar yüksek çıkarsa bu, onların, o kadar etik davranma eğiliminde olduklarını göstermektedir ve literatürde genel olarak ölçek puanının düşük olması sosyal yönden arzu edilmeyen bir durum olarak değerlendirilmektedir.

Yapılan güvenirlik analizi sonucunda, oluşturulan “Etik Algılama Ölçeğinin” de yüksek derecede güvenilir olduğu söylenebilir. Güvenirlik katsayısı olan $\alpha = 0,8520$ olarak bulunmuştur.

Tablo 6. Etik Algılama Düzeyi Ölçeğini Tanımlayıcı İstatistikler

Etik algılama düzeyi					
Ölçeğin Ortalaması	Ölçeğin Varyansı	Ölçeğin St. Sapması	Gözlem Sayısı	Soru Sayısı	Alfa
48,4867	89,7176	9,4719	226	14	0,8520

3.5. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI

Zaman ve maliyet unsurları göz önünde tutularak çalışma ülke çapında faaliyet gösteren kamu ve özel bankaların ANKARA şubelerinde yapılmıştır. Bu nedenle elde edilen sonuçların ülke çapında genellenmesinde bir takım sorunlar yaşanması mümkündür. Araştırmada kullanılan Mach 4 ölçeği ve etik algılama farklılıklarını ortaya koymak için kullanılan ölçek yabancı bir dilden, dilimize çevrilmiştir. Orijinal ölçekler ne kadar iyi Türkçeleştirilirse de farklı bir sosyal ve kültürel çevrenin ürünü olmaları sebebiyle uygulanmalarında bir takım zorluklar yaşanabilmektedir.

Bir diğer önemli sınırlılık ise bireylerin etik algılamalarının ölçülmesinde mevcuttur. Bireyler toplum tarafından beğenilme ve kabul görme arzusu ile, gerçek hisleri ve tutumları yerine, toplumsal beklentilere uygun olan tutumları ve hisleri ifade ermeye yönelebilmektedirler.

Araştırmada kullanılan soru formları kamuya bağlı olarak faaliyet gösteren bankalarda 113 kişi (T.C.Halk Bankası: 40 kişi, T.Vakıflar Bankası: 36 kişi, T.C.Ziraat Bankası: 37 kişi), özel sektöre bağlı olarak faaliyet gösteren bankalarda 117 kişi (T.Garanti Bankası: 38 kişi, Oyak Bank: 38 kişi, T.İş Bankası: 41 kişi) olarak toplam 230 kişiye uygulanmıştır. Araştırma kapsamında anketi dolduran kişilerin soruları doğru okudukları ve doğru algıladıkları varsayılmıştır.

Araştırmanın bir diğer sınırlılığı ise anket formalarının doldurulması ve toplanması aşamasında yaşanmıştır. Örneklemi oluşturan bankalardaki personelin büyük bir bölümü anket sorularını cevaplamakta gönülsüz davranmış, hatta bir kısmı anket sorularını kısmen cevaplamış ya da hiç cevaplamamıştır.(Dağıtılan anket sayısı 350 iken ancak 230 tanesi doldurulup toplanabilmektedir) Bunun tahmin edilen sebebi ise, bankacılık sektörünün oldukça yoğun çalışmayı gerektiren bir sektör olması ve personelin iş yükünün fazla olmasıdır.

3.6.ARAŞTIRMA BULGULARI

Çalışmada ankete katılanların %17,8'i İş Bankası, %16,5'i Garanti Bankası, %17,4'ü Halk Bankası, %15,7'si Vakıflar Bankası, %16,5'i Oyak Bank %16,1'i Ziraat Bankası personelidir.

Tablo 7.Araştırma Örneklemine Bankalara Göre Dağılımı

		Sayı	Yüzde
ÇALIŞILAN BANKA	İş Bankası	41	17,8
	Garanti Bankası	38	16,5
	Halk Bankası	40	17,4
	Vakıflar Bankası	36	15,7
	Oyak Bank	38	16,5
	Ziraat Bankası	37	16,1
	Toplam	230	100,0

Ankete katılanların anket sorularına verdikleri cevapların dağılımı ise şu şekildedir

Tablo 8. Ankete Katılanların Makyavelizm Sorularına Verdikleri Cevapların Dağılımı

Makyavelizm İfadeleri	Kesinlikle Katılmıyorum		Katılmıyorum		Kararsızım		Katılıyorum		Kesinlikle Katılıyorum		TOPLAM
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N
1. ifade	28	12,3	47	20,6	18	7,9	91	39,9	44	19,3	228
2. ifade	8	3,5	19	8,3	14	6,1	85	37,3	102	44,7	228
3. ifade	19	8,3	19	8,3	39	17,1	88	38,6	63	27,6	228
4. ifade	36	15,9	39	17,2	32	14,1	82	36,1	38	16,7	227
5. ifade	12	5,3	36	15,8	22	9,6	58	25,4	100	43,9	228
6. ifade	21	9,2	30	13,2	43	18,9	76	33,3	58	25,4	228
7. ifade	21	9,2	34	14,9	55	24,1	72	31,6	46	20,2	228
8. ifade	6	2,6	43	18,9	35	15,4	60	26,3	84	36,8	228
9. ifade	57	25,0	35	15,4	39	17,1	74	32,5	23	10,1	228

10. İfade	9	3,9	11	4,8	41	18,0	41	18,0	126	55,3	228
11. İfade	34	14,9	55	24,1	51	22,4	56	24,6	32	14,0	228
12. İfade	21	9,3	33	14,5	44	19,4	53	23,3	76	33,5	227
13. İfade	37	16,2	43	18,9	41	18,0	85	37,3	22	9,6	228
14. İfade	25	11,0	53	23,3	65	28,6	65	28,6	19	8,4	227
15. İfade	21	9,2	62	27,2	34	14,9	54	23,7	57	25,0	228
16. İfade	46	20,2	44	19,3	43	18,9	63	27,6	32	14,0	228
17. İfade	40	17,6	64	28,2	49	21,6	56	24,7	18	7,9	227
18. İfade	25	11,0	42	18,4	42	18,4	91	39,9	28	12,3	228
19. İfade	40	17,5	51	22,4	71	31,1	44	19,3	22	9,6	228
20. İfade	39	17,1	65	28,5	59	25,9	58	25,4	7	3,1	228

1. **İfade:** İnsanları idare etmenin en iyi yolu onlara duymak istediklerini söylemektir.
2. **İfade:** Birisinden sizin için bir şey yapmasını istediğinizde bunun gerçek nedenini söylemek, etkileyici sebepler sıralamaktan iyidir.
3. **İfade:** Başka bir kişiye tamamen güvenen bir kişi dert arıyor demektir.
4. **İfade:** Bazı dalavereler çevirmeden yükselmek güçtür.
5. **İfade:** Dürüstlük her zaman en iyi yoldur.
6. **İfade:** İnsanların içinde bir kötülük damarının bulunduğunu ve fırsat bulduğunda bunun dışarı çıkacağını varsaymak en güvenli yoldur.
7. **İfade:** Eğer bir faydası olmayacaksa yaptığınız işin gerçek sebebini kimseye söylemeyiniz.
8. **İfade:** İnsan ancak ahlaki açıdan doğru olduğunu hissettiği zaman faaliyete geçmelidir.
9. **İfade:** Önemli insanları pohpohlamak akıllıca bir iştir.
10. **İfade:** Hangi durumda olursa olsun değersiz ve dürüst olmak, önemli ve sahtekar bir kişi olmaktan daha iyidir.
11. **İfade:** Barnum “her dakika bir enayi doğar” derken haksızdır.
12. **İfade:** Tedavisi mümkün olmayan bir hastalıktan muzdarip olan kişiler acı çekmeden ölmek seçeneğine sahip olmalıdır.
13. **İfade:** Her yönden iyi olmak mümkündür.
14. **İfade:** İnsanların çoğu temelde iyi ve naziktir.
15. **İfade:** Başkasına yalan söylemenin hiçbir mazereti olamaz.

16. İfade: İnsanların çoğu babalarının ölümünü servetlerinin kaybindan daha kolay unuturlar.

17. İfade: Hayatta başarılı olmuş kişilerin çoğu temiz ve ahlaki bir yaşam sürerler.

18. İfade: Genellikle insanlar başkaları tarafından zorlanmadıkça sıkı çalışmazlar.

19. İfade: Suçlular ve diğerleri arasındaki en büyük fark suçluların yakalanacak kadar aptal olmasıdır.

20. İfade: İnsanların çoğu cesurdur.

Tablo 9. Ankete Katılanların Etik Algı Senaryolarına Verdikleri Cevapların Dağılımı

Etik Algı Senaryoları	Kesinlikle Katılmıyorum		Katılmıyorum		Kararsızım		Katılıyorum		Kesinlikle Katılıyorum		TOPLAM
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	
1. Senaryo	22	9,7	58	25,6	31	13,7	89	39,2	27	11,9	227
2. Senaryo	58	25,6	40	17,6	35	15,4	68	30,0	26	11,5	227
3. Senaryo	3	1,3	5	2,2	19	8,4	79	34,8	121	53,3	227
4. Senaryo	112	49,3	47	20,7	35	15,4	27	11,9	6	2,6	227
5. Senaryo	64	28,2	29	12,8	38	16,7	82	36,1	14	6,2	227
6. Senaryo	77	33,9	44	19,4	40	17,6	57	25,1	9	4,0	227
7. Senaryo	107	47,3	52	23,0	40	17,7	21	9,3	6	2,7	226
8. Senaryo	71	31,4	50	22,1	55	24,3	34	15,0	16	7,1	226
9. Senaryo	90	39,8	20	8,8	35	15,5	43	19,0	38	16,8	226
10. Senaryo	180	79,3	39	17,2	7	3,1	-	-	1	0,4	227
11. Senaryo	78	34,4	43	18,9	31	13,7	61	26,9	14	6,2	227
12. Senaryo	128	56,4	60	26,4	29	12,8	8	3,5	2	0,9	227
13. Senaryo	6	2,6	15	6,6	23	10,1	82	36,1	101	44,5	227
14. Senaryo	179	78,9	35	15,4	10	4,4	-	-	3	1,3	227

1. Senaryo: Bir giyim mağazasının satış yöneticisi, daha önce rakip firmada çalışmış bulunan ve bu firmada yeni işe alınan bir satış elemanından, rakip firmanın pazarlama ve satış planlarına ilişkin bilgi edinmeye çalışmaktadır. Satış yöneticisinin bu davranışının doğruluğu konusunda ne düşünüyorsunuz?

- 2. Senaryo:** Medikal malzeme satıcısı, doktorları, rakip firmanın ürettiği daha işlevsel ve ucuz olan bir ürünün varlığı konusunda bilgilendirmemektedir. Satış elemanının bu davranışının doğruluğu hakkında ne düşünüyorsunuz?
- 3. Senaryo:** Oyuncak dükkanında çalışan satış elemanı az bulunan bir oyuncak, söz verdiği müşteri yerine, çocuğu hastanede ve ölmek üzere olan bir müşteriye satmıştır. Satış elemanının bu davranışının doğruluğu hakkında ne düşünüyorsunuz?
- 4. Senaryo:** Firmanın satış yöneticisi iyi ilişkiler kurmak ve satış karlılığını maksimize etmek adına erkek müşterileri bir tekne gezisine davet edip onlara içki ve hayat kadını sunmuştur. Satış yöneticisinin bu davranışının doğruluğu hakkında ne düşünüyorsunuz?
- 5. Senaryo:** Giyim eşyası satıcısı, gerçekte yakışmadığı halde, müşterisine, takım elbisenin tam uydüğünü söyleyerek satmaya çalışmıştır. Satış elemanının bu davranışının doğruluğu hakkında ne düşünüyorsunuz?
- 6. Senaryo:** Büyük bir inşaat şirketi satış karlılığını arttıracak ve kendisini sektörün lideri yapacak bir ihaleye girmeye çalışmaktadır. Firma yöneticisi, ihale ile ilgilenen sekretere, gizli fiyat bilgilerini rakiplerinden öğrenmesi için pahalı bir hediye vermiştir. Firma yöneticisinin bu davranışının doğruluğu hakkında ne düşünüyorsunuz?
- 7. Senaryo:** Satış elemanı gerçekten paraya ihtiyacı olan akrabasının ödülü kazanması için yarışma kurallarını manipüle etmiştir. Satış elemanının bu davranışının doğruluğu hakkında ne düşünüyorsunuz?
- 8. Senaryo:** Bir şirkette iyi koşullarda çalışan ve iyi kazanç elde eden satış elemanı şirket kurallarına aykırı olduğu halde kazancını arttırmak adına ikinci bir işte çalışmaktadır. Satış elemanının bu davranışının doğruluğu hakkında ne düşünüyorsunuz?
- 9. Senaryo:** Büyük bir firmanın satış elemanı parası önceden ödenmiş bir iş seyahatine çıkmıştır. Otelde çok rahatsız edici bir gece geçirmiş ve uyuyamamıştır. Bunun üzerine otel gece için önceden alınmış ücreti firma personeline iade etmiştir. Personel parayı

cebine atmış ve kimseye bir şey söylememiştir. Satış elemanının bu davranışının doğruluğu hakkında ne düşünüyorsunuz?

10. Senaryo: Kuyumcuda çalışan satış elemanı deneme / tanıtım ürünlerini saklayıp kayıp olarak rapor etmiştir. Satış elemanının bu davranışının doğruluğu hakkında ne düşünüyorsunuz?

11. Senaryo: Büyük bir firmanın satış elemanı rakip firmanın gizli pazarlama planlarını birinin masasının üzerinde bulmuş ve bir kopyasını almıştır. Satış elemanının bu davranışının doğruluğu hakkında ne düşünüyorsunuz?

12. Senaryo: Satış elemanı şirket telefonundan yasak olmasına rağmen uluslararası bir telefon görüşmesi yapmış ve şirket ekipmanını şahsi amaçları için kullanmıştır. Satış elemanının bu davranışının doğruluğu hakkında ne düşünüyorsunuz?

13. Senaryo: Bir bilgisayar programlama firmasının satış yöneticisi rakip firmada çalışan yetenekli bir çalışan yüksek maaş teklif etmek suretiyle kendi firmasında çalışmaya ikna etmeye çabalamaktadır. Satış yöneticisinin bu davranışının doğruluğu hakkında ne düşünüyorsunuz?

14. Senaryo: Harcamaların detaylı olarak kontrol edilmediği bir firmada görev yapan satış elemanı harcamaları şişirmekte, hatta bazen olmayan ödemeleri varmış gibi göstermektedir. Satış elemanının bu davranışının doğruluğu hakkında ne düşünüyorsunuz?

H₁ : Kadınların Makyavelizm düzeyleri erkeklerinkinden daha düşüktür.

Ankete katılan toplam 230 kişinin %52,2'si kadın, %47,4'ü erkektir.

Tablo 10. Ankete Katılanların Cinsiyetlere Göre Dağılımı

		Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde
CİNSİYET	Kadın	120	52,2	52,4
	Erkek	109	47,4	47,6
	Toplam	229	99,6	100,0
Kayıp Gözlem		1	0,4	
Toplam		230	100,0	

Araştırma bulgularına göre, kadınlar ile erkekler arasında Makyavelizm düzeyleri bakımından önemli ölçüde farklılık bulunmaktadır ($p=0,000<0,050$). Bu durumun tespiti için birbirinden bağımsız iki örneklemin ortalamaları arasındaki farkın hangi yönde olduğu ve bu farkın önemli olup olmadığı test edilmesinde kullanılan “t” testi uygulanmıştır. H1 hipotezine uygulanan t testi sonucu t değeri=9.928, anlamlılık düzeyi $p=0,0000$ bulunmuştur. Erkeklerin ortalaması (3,2019), kadınların ortalamasından (2,6058) anlamlı düzeyde fazladır. Sonuçta istatistiksel olarak, kadınların Makyavelizm düzeylerinin erkeklerden daha düşük olduğunu söylenebilir.

Tablo 11. H₁ Hipotezi ile İlgili Tanımlayıcı İstatistikler

Puanlar	Cinsiyet	N	$\bar{X}$	S	sd	t	P
Makyavelizm düzeyi	1. Kadın	120	2,6058	0,3982	225	-9,928	0,000
	2. Erkek	107	3,2019	0,5048			

H₂: Evli bireylerin Makyavelizm düzeyleri bekarlara göre daha düşüktür.

Ankete katılanların %53,5'i evli, %46,1'i bekar

Tablo 12. Ankete Katılanların Medeni Duruma Göre Dağılımı

		Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde
MEDENİ DURUM	Evli	123	53,5	53,7
	Bekar	106	46,1	46,3
	Toplam	229	99,6	100,0
Kayıp Gözlem		1	0,4	
Toplam		230	100,0	

Evli çalışanlar ile bekar çalışanlar arasında Makyavelizm düzeyleri bakımından farklılık bulunmamaktadır ($p=0,644>0,050$). Evli çalışanların ortalaması 2,8720, iken bekar çalışanların ortalaması 2,9052 olarak hesaplanmıştır. Hesaplanan t değeri 0.462 ve buna ilişkin P değeri 0.644 bulunmuştur. $P>0.05$ olduğundan evli bireyler ile bekar bireyler arasında Makyavelizm düzeyleri bakımından istatistiksel bir fark yoktur. Dolayısı ile 2 numaralı hipotezin doğru olduğunu söylemek mümkün değildir.

Tablo 13. H₂ Hipotezi ile İlgili Tanımlayıcı İstatistikler

Puanlar	Medeni Durum	N	$\bar{X}$	S	sd	t	P
Makyavelizm düzeyi	1. Evli	123	2,8720	0,5339	226	- 0,462	0,644
	2. Bekar	105	2,9052	0,5473			

H₃: Yaşla birlikte bireylerin Makyavelist eğilimleri de artmaktadır.

Ankete katılanların %7,4'ü 25 yaş ve altında, %44,8'i 26–34 yaş aralığında, %25,7'si 35-44 yaş aralığında, %22,2'si 45 yaş ve üstündedir.

Tablo 14. Ankete Katılanların Yaşa Göre Dağılımı

		Sayı	Yüzde
YAŞ GRUBU	25 yaş ve altı	17	7,4
	26-34 arası	103	44,8
	35-44 arası	59	25,7
	45 yaş ve üstü	51	22,2
	Toplam	230	100,0

İkiden çok örnek kütle ortalamalarının karşılaştırılmasında t testinin genişletilmiş bir şekli olan F testi (varyans analizi) kullanılır. Bu hipotezin test edilmesi için tek yönlü varyans analizi uygulanmıştır. Dörtlü yaş guruplarına uygulanan tek yönlü varyans analizi sonucunda F değeri $f=1,539$ anlamlılık düzeyi $p=0,205$ olarak hesaplanmıştır. ($0,205>0,050$) dolayısı ile çalışanların Makyavelizm düzeylerinin, yaş gruplarına göre farklılık gösterdiğini söylemek mümkün değildir. 25 yaş ve altında olan çalışanların ortalaması 2,7794, 26-34 yaş aralığında olanların ortalaması 2,8232, 35-44 yaş aralığında olanların ortalaması 2,9358, 45 yaş ve üstünde olanların ortalaması 2,9941’dir.

Tablo 15. H₃ Hipotezi ile İlgili Tanımlayıcı İstatistikler

Puanlar	Yaş Grubu	N	$\bar{X}$	S	sd	F	P	Fark
Makyavelizm düzeyi	1. 25 ve altı	17	2,7794	0,5758	3 224 227	1,539	0,205	-
	2. 26–34 arası	101	2,8232	0,5322				
	3. 35–44 arası	59	2,9358	0,5319				
	4. 45 ve üstü	51	2,9941	0,5407				

H₄: Öğrenim düzeyi yükseldikçe, Makyavelist tutumlar artma eğilimindedir

Ankete katılanların %17'sinin öğrenim düzeyi lise ve altı, %69,1'inin üniversite, %12,6'sının yüksek lisans / doktora'dır.

Tablo 16. Ankete Katılanların Öğrenim Düzeyine Göre Dağılımı

		Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde
ÖĞRENİM DÜZEYİ	Lise Ve Altı	39	17,0	17,2
	Üniversite	159	69,1	70,0
	Yüksek Lisans / Doktora	29	12,6	12,8
	Toplam	227	98,7	100,0
Kayıp Gözlem		3	1,3	
Toplam		230	100,0	

Bu hipotezin test edilmesin de İkiden çok örnek kütle ortalamalarının karşılaştırılması gerektiği için tek yönlü varyans analizine başvurulmuştur. Analiz sonucuna göre F değeri $f=9,015$ anlamlılık düzeyi $p=0,000$ olarak hesaplanmıştır. Çalışanların Makyavelizm düzeyleri, öğrenim düzeylerine göre farklılık göstermektedir ($p=0,000<0,050$). Öğrenim düzeyi lise ve altı olan çalışanlar ile yüksek lisans / doktora olan çalışanlar arasında, öğrenim düzeyi üniversite olan çalışanlar ile yüksek lisans / doktora olan çalışanlar arasında anlamlı farklılık bulunmaktadır. Öğrenim düzeyi lise ve altı olan çalışanların ortalaması 2,9298, üniversite olan çalışanların ortalaması 2,8134, yüksek lisans / doktora olan çalışanların ortalaması 3,2586'dır. İstatistiksel olarak, öğrenim düzeyi liseden üniversiteye yükseldiğinde Makyavelist tutumlar artma eğiliminde değildir. Öğrenim düzeyi üniversiteden yüksek lisans-doktora seviyesine yükseldiğinde Makyavelist tutumlar artma eğilimindedir.

Tablo 17. H₄ Hipotezi ile İlgili Tanımlayıcı İstatistikler

Puanlar	Öğrenim Düzeyi	N	$\bar{X}$	S	sd	F	P	Fark
Makyavelizm düzeyi	1. Lise ve altı	39	2,9298	0,5442	2 222 224	9,015	0,000	1-3 2-3
	2. Üniversite	157	2,8134	0,5208				
	3. Yüksek lisans / doktora	29	3,2586	0,5023				

Ancak anketin uygulandığı kişilerin öğrenim düzeyi grupları arasında dengeli bir dağılım göstermediği de göz önünde bulundurulur ise istatistiki sonucun ifade ettiği anlam tartışmaya açıktır.

H₅: Hizmet süresi arttıkça Makyavelizm düzeyi azalmaktadır.

Ankete katılanların %28,7'si bankacılık sektöründe 5 yıldan az süredir çalışmakta, %25,8'i 5–9 yıl arası süredir çalışmakta, %42,2'si 10 yıl ve daha fazla süredir çalışmaktadır.

Tablo 18. Ankete Katılanların Sektör Deneyimine Göre Dağılımı

		Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde
SEKTÖR DENEYİMİ	5 yıldan az	66	28,7	29,7
	5-9 yıl arası	59	25,7	26,6
	10 yıl ve üstü	97	42,2	43,7
	Toplam	222	96,5	100,0
Kayıp Gözlem		8	3,5	
Toplam		230	100,0	

Gruplara tek yönlü varyans analizi (ANOVA) uygulandığında, F değeri $f=0,946$ ve anlamlılık düzeyi 0.390 olarak hesaplanmıştır. Dolayısı ile çalışanların Makyavelizm düzeyleri, bankacılık sektöründeki deneyimlerine göre farklılık göstermemektedir ($p=0,390>0,050$). Bankacılık sektöründe 5 yıldan az süredir çalışanların ortalaması 2,8477, 5–9 yıl arası süredir çalışanların ortalaması 2,8554, 10 yıl ve daha fazla süredir çalışanların ortalaması 3,0816’dır.

Tablo 19. H_5 Hipotezi ile İlgili Tanımlayıcı İstatistikler

Puanlar	Sektördeki Deneyimi	N	$\bar{X}$	S	sd	F	P	Fark
Makyavelizm düzeyi	1. 5 yıldan az	65	2,8477	0,5616	2	0,946	0,390	-
	2. 5–9 yıl arası	58	2,8554	0,5322	217			
	3. 10 yıl ve üstü	97	2,9531	0,5434	219			

İstatistiksel olarak, bireylerin hizmet süreleri arttıkça Makyavelist eğilimlerinin azaldığını söyleyemeyiz.

H₆: Özel bankaların pazarlama biriminde çalışan bankacılar, Kamu bankalarının pazarlama biriminde çalışan bankacılardan daha yüksek düzeyde Makyavelist davranış gösterirler.

Ankete katılanların %50,9’ u özel bir bankada, %49,1’i devlet bankasında çalışmaktadır.

Tablo 20. Ankete Katılanların Sektörlere Göre Dağılımı

		Sayı	Yüzde
ÇALIŞILAN BANKA	Özel banka	117	50,9
	Devlet bankası	113	49,1
	Toplam	230	100,0

H₄ hipotezine uygulanan t testi sonucu t değeri t=1,745 p anlamlılık düzeyi ise p=0,082 bulunmuştur. Dolayısı ile özel bankada çalışanlar ile devlet bankasında çalışanlar arasında Makyavelizm düzeyleri bakımından farklılık bulunmamaktadır (p=0,082>0,050). Özel bankada çalışanların ortalaması 2,8264, devlet bankasında çalışanların ortalaması 2,9504'tür. Diğer bir deyişle kamu sektörü ve özel sektörün Makyavelizm düzeyleri açısından aradaki fark önemsizdir.

Tablo 21. H₆ Hipotezi ile İlgili Tanımlayıcı İstatistikler

Puanlar	Çalışılan Banka	N	$\bar{X}$	S	sd	t	P
Makyavelizm düzeyi	1. Özel banka	116	2,8264	0,5247	226	1,745	0,082
	2. Devlet bankası	112	2,9504	0,5490			

H₇ : Bankada çalışılan süre ile etik davranma eğilimi arasında pozitif bir ilişki mevcuttur.

Ankete katılanların %28,7'si bankacılık sektöründe 5 yıldan az süredir çalışmakta, %25,8'i 5–9 yıl arası süredir çalışmakta, %42,2'si 10 yıl ve daha fazla süredir çalışmakta olduğu daha önce de belirtilmiştir.

Gruplara uygulanan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda F değeri f=0,158 olarak hesaplanmıştır. Bu sonuç p=0,854 anlamlılık düzeyinde çalışanların etik algılama düzeylerinin bankacılık sektöründeki deneyimlerine göre farklılık göstermediğini ifade etmektedir (p=0,854>0,050). Bankacılık sektöründe 5 yıldan az süredir çalışanların ortalaması 3,4665, 5–9 yıl arası süredir çalışanların ortalaması 3,4850, 10 yıl ve daha fazla süredir çalışanların ortalaması 3,4249'dur.

Tablo 22. H₇ Hipotezi ile İlgili Tanımlayıcı İstatistikler

Puanlar	Sektördeki Deneyimi	N	$\bar{X}$	S	sd	F	P	Fark
Etik algılama düzeyi	1. 5 yıldan az	65	3,4665	0,6538	2	0,158	0,854	-
	2. 5-9 yıl arası	57	3,4850	0,6795	216			
	3. 10 yıl ve üstü	97	3,4249	0,6996	218			

H₈: Devlet bankalarında çalışan bankacılar, özel bankalardan çalışan bankacılara göre daha fazla etik davranırlar

Uygulanan t testi sonucu t değeri t= 0,330 p anlamlılık düzeyi ise p=0,000 bulunmuştur Dolayısı ile özel bankada çalışanlar ile devlet bankasında çalışanlar arasında etik algılama düzeyleri bakımından farklılık bulunmamaktadır (p=0,741>0,050). Özel bankada çalışanların ortalaması 3,4767, devlet bankasında çalışanların ortalaması 3,4471'dir.

Tablo 23. H₈ Hipotezi ile İlgili Tanımlayıcı İstatistikler

Puanlar	Çalışılan Banka	N	$\bar{X}$	S	sd	t	P
Etik algılama düzeyi	1. Özel banka	115	3,4767	0,6302	225	0,330	0,741
	2. Devlet bankası	112	3,4471	0,7213			

H₉:Cinsiyet ile etik algılama arasında bir ilişki mevcuttur.

Cinsiyet ile etik algılama düzeyi arasındaki ilişkinin ortaya konması yani H_9 hipotezinin test edilebilmesi amacıyla t testi uygulanmış, $t= 8,390$ ve anlamlılık düzeyi $p=0,000$ bulunmuştur. Bu sonuçlara göre kadınlar ile erkekler arasında etik algılama düzeyleri bakımından farklılık bulunduğu söylenebilir. ($p=0,000<0,050$). Kadınların ortalaması (3,7710), erkeklerin ortalamasından (3,1115) anlamlı düzeyde fazladır.

Tablo 24. H_9 Hipotezi ile İlgili Tanımlayıcı İstatistikler

Puanlar	Cinsiyet	N	$\bar{X}$	S	sd	t	P
Etik algılama düzeyi	1. Kadın	119	3,7710	0,5464	224	8,390	0,000
	2. Erkek	107	3,1115	0,6352			

H_{10} : Yaş ile etik davranma eğilimi arasında negatif bir ilişki vardır.

H_{10} hipotezini test etmek için uygulanan F testi (tek yönlü varyans analizi yani ANOVA)sonucunda F değeri $f=1,178$ anlamlılık düzeyi ise $p=0,319$ bulunmuştur. Yani çalışanların etik algılama düzeyleri, yaş gruplarına göre farklılık göstermemektedir ($p=0,319>0,050$). 25 yaş ve altında olanların ortalaması 3,6409, 26–34 yaş aralığında olanların ortalaması 3,5000, 35–44 yaş aralığında olanların ortalaması 3,4625, 45 yaş ve üstünde olanların ortalaması 3,3277’dir.

Tablo 25. H_{10} Hipotezi ile İlgili Tanımlayıcı İstatistikler

Puanlar	Yaş Grubu	N	$\bar{X}$	S	sd	F	P	Fark
Etik algılama düzeyi	1. 25 ve altı	17	3,6409	0,6049	3 223 226	1,178	0,319	-
	2. 26-34 arası	100	3,5000	0,6616				
	3. 35-44 arası	59	3,4625	0,7013				
	4. 45 ve üstü	51	3,3277	0,6892				

H₁₁:Öğrenim düzeyi ve etik davranma eğilimi arasında negatif bir ilişki mevcuttur

Uygulanan ANOVA sonucunda F değeri $F=4,532$ anlamlılık düzeyi $p=0,012$ bulunmuştur. Çalışanların etik algılama düzeyleri, öğrenim düzeylerine göre farklılık göstermektedir ($p=0,012<0,050$). Öğrenim düzeyi üniversite olan çalışanlar ile yüksek lisans / doktora olan çalışanlar arasında anlamlı farklılık bulunmaktadır. Öğrenim düzeyi lise ve altı olan çalışanların ortalaması 3,4670, üniversite olan çalışanların ortalaması 3,5149, yüksek lisans / doktora olan çalışanların ortalaması 3,1133'tür.

Tablo 26. H₁₁ Hipotezi ile İlgili Tanımlayıcı İstatistikler

Puanlar	Öğrenim Düzeyi	N	$\bar{X}$	S	sd	F	P	Fark
Etik algılama düzeyi	1. Lise ve altı	39	3,4670	0,6712	221	4,532	0,012	2-3
	2. Üniversite	156	3,5149	0,6616				
	3. Yüksek lisans / doktora	29	3,1133	0,6376				

H₁₂: Evli bireylerin etik algılama düzeyleri bekar bireylere göre daha yüksektir.

Uygulanan t testi sonucunda $p =0.841$ anlamlılık düzeyinde $t= 0,200$ olarak hesaplanmıştır. Bu sonuçlara göre evli çalışanlar ile bekar çalışanlar arasında etik algılama düzeyleri bakımından farklılık bulunmamaktadır ($p=0,841>0,050$). Evli çalışanların ortalaması 3,4537, bekar çalışanların ortalaması 3,4718'dir. İstatistiksel olarak, evli bireylerin Makyavelist tutumlarının bekarlara göre daha az olduğunu söyleyemeyiz.

Tablo 27. H₁₂ Hipotezi ile İlgili Tanımlayıcı İstatistikler

Puanlar	Medeni Durum	N	$\bar{X}$	S	sd	t	P
Etik algılama düzeyi	1. Evli	122	3,4537	0,7107	225	-0,200	0,841
	2. Bekar	105	3,4718	0,6350			

H13: Banka çalışanlarının Makyavelizm düzeyleri ve etik algıları arasında negatif bir ilişki mevcuttur.

H 13 hipotezini test etmek için, iki bağımsız değişken arasındaki doğrusal ilişkinin yönünü ve kuvvetini belirten korelasyon katsayısının hesaplanması gerekir. Korelasyon katsayısı değişkenlerin yönü, etkileşimlerin nasıl olduğu hakkında bilgi verir. Değişkenlerin birbiri arasındaki etkileşim var mı, varsa etkileşimin fazla mı yani kuvvetli mi olduğu ve gözlem gruplarından birinin gözlem değerleri artarken diğerinin azalıyor mu yoksa aynı yönde mi değerleri değişiyor olduğu gözlenebilir. Korelasyon katsayısı -1 ile +1 arasında değişen değerler alır. Katsayı, etkileşimin olmadığı durumda 0, tam ve kuvvetli bir etkileşim varsa 1, ters yönlü ve tam bir etkileşim varsa -1 değerini alır.

Tablo 28. H₁₃ Hipotezi ile İlgili Tanımlayıcı İstatistikler

Karşılaştırma	N	Korelasyon Katsayısı	P
Makyavelizm düzeyi - Etik algılama düzeyi	227	-0,719	0,000

Hesaplanan korelasyon sonucunda çalışanların Makyavelizm düzeyleri ile etik algılama düzeyleri arasında negatif yönlü %71,9'luk anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Çalışanların Makyavelizm düzeyleri arttıkça etik algılama düzeyleri azalmaktadır.

SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRME

İnsanların toplumsal ve kişisel ilişkilerini nasıl yönlendirmesi gerektiğini, iyi ve kötü söz ya da davranışı belirleyecek ölçütlerin neler olabileceğini inceleyen bilim dalı olan etiğe olan günümüzdeki ilgi artışı daha çok bazı mesleklerde karşılaşılan etik sorunlarında meydana gelen artışın ya da artan sorunların farkına varılmasının bir sonucudur. Etik en genelde toplumlar ve insanlar için "Doğru Nedir?"e yanıt arar. "İş Etiği" de, etik normu ve kurallarının iş hayatında işletmelerde, kuruluşlarda uygulanması ile ilgili olup, işletmenin; iş görenleri, ortakları, doğa, müşterileri, rakiplerinin içinde bulunduğu çevre ile olan ilişkilerini yapılandırmada, sürdürmede ve karar verme süreçlerinde etkili olan değerlerini belirler.

Mesleki etik ise, belirli bir meslek grubunun, mesleğe ilişkin olarak oluşturup, koruduğu, meslek üyelerine emreden, onları belli bir şekilde davranmaya zorlayan, kişisel eğilimlerini sınırlayan; yetersiz ve ilkesiz üyeleri meslekten dışlayan, meslek içi rekabeti düzenleyen ve hizmet ideallerini korumayı amaçlayan mesleki ilkeler bütünüdür.

Özellikle 20.yüzyılın son çeyreğinde çok daha fazla duyulmaya başlanan "etik" sözcüğü başta "tıp etiği" olmak üzere, çevre sorunlarının insana ya da insanlığın geleceğine olası etkilerini konu edinen "çevre etiği", en geniş anlamıyla iş ya da ticaret yaşamında ortaya çıkan etik sorunları ele alan "işletme etiği" ve "iş etiği", siyaset ve kamu yönetimi alanında karşılaşılan etik sorunları ele alan "siyaset etiği" ya da "yönetim etiği" günümüzde kendilerinden en fazla söz edilen meslek etikleri olmaktadır.

Günümüzde dinamik bir çevrede faaliyetlerini sürdüren organizasyonlar, çok çeşitli değerler sistemiyle karşı karşıya kalabilmektedir. Bu da organizasyonların karar verme sürecinde etik değerlerin etkisini gündeme getirmiştir. Özellikle artan rekabet ortamında işletmelerin uyguladıkları ve sadık kaldıkları etik davranış ilkeleri, işletmeye rakipleri karşısında ayırt edici önemli üstünlükler sağlamaktadır.

Toplumda fon arz eden ve fon talep eden taraflar arasında birleştiricilik ve aracılık rolü oynayarak yatırım ve tasarruf işlevlerini gerçekteştiren bankaların aynı zamanda karlılık ve verimlilik ilkelerini amaç edinmiş olmaları, mesleki ve örgütsel alanda etik ilkelerine bağlı olarak çalışmaları zorunluluğunu getirmektedir.

Bankacılık sisteminin büyütölmesi, bankacılık hizmet kalitesinin arttırılması, kaynakların en iyi şekilde kullanılması, bankalar arasında haksız rekabetin önlenmesi amaçlarından yola çıkarak; bankaların gerek kendi aralarında ve diğer kurumlarla, gerekse müşteri ve çalışanları ile olan ilişkilerini etik ilkelere uygun şekilde düzenlemesi gerekmektedir.

Etik ilkelerin temel amacı; bankacılık mesleğine toplumda mevcut saygınlık duygusunun sürekliliğinin sağlanması, meslek onuru olarak adlandırılan bu saygınlık duygusunun geliştirilerek sürdürölmesi ve bankacılık sektöründe istikrar ve güvenin korunmasıdır (TBB;2001).

Ankara ilinde yapılan bu araştırmanın temel amacı, bankaların satış ve pazarlama kadrolarında çalışan bankacıların, Makyavelizm düzeylerini belirleyerek, etik algılamaları ile Makyavelizm düzeyleri arasında bir ilişki bulunup bulunmadığını tespit etmektir. Bunun yanı sıra bu meslek grubunda çalışan bireylerin, etik konulara ilişkin algılama düzeyleri ile Makyavelizm düzeylerinin onların cinsiyet rolleri, eğitim düzeyleri, yaşları, kaç yıldır sektörde oldukları gibi demografik etkenler tarafından etkilenip etkilenmediği de incelenmeye çalışılmıştır.

Bu amaçla Ankara ilinde özel ve kamuya bağlı olarak faaliyet gösteren 6 ayrı bankanın şubelerinde çalışan toplam 350 pazarlama ve satış personeline ulaşılmış ancak uyulanan anketlerden ancak 230 tanesinin geri dönüşü mümkün olmuştur.

Araştırma bulguları Makyavelizm düzeyi ve etik algısı bakımından kadın-erkekler arasında önemli bir farklılık olduğuna işaret etmektedir.Daha önce detayları ile yer verildiği gibi özenin etiğine göre kadınların etik algılama düzeyleri erkeklerinkine göre daha yüksektir. Bireysel haklarını ikinci planda tutarak başkalarına ilgi göstermeye öncelik tanıyan, yardım etmeyi seven, ilişkilerini önemseyen kadınların Makyavelizm

düzeyleri bakımından erkeklerden daha düşük, bağlantılı olarak da etik algısı açısından daha yüksek çıkmaları olası ve beklenen bir durum olarak değerlendirilebilir.

Elde edilen bulgulara göre Makyavelizm ve etik algısı bakımından evli-bekar bireyler, sektör deneyimi ve yaş gurupları arasında bir fark göstermemektedir. Bu sonucun hangi yaşta, kaç yıllık sektör deneyimine sahip olurlarsa olsunlar evli-bekar bankacıların aldıkları mesleki eğitimin onları benzer şekilde davranmaya yönetilmesinden kaynaklandığı ileri sürülebilir ve bu sonuç bireylerin içinde yetiştiği kolektivist kültürün etkilerine bağlanabilir .Buna göre bireyler, deneyim, medeni durum ve yaş değişse de daha bireyci davranışlar içeren Makyavelist özellikler göstermemektedir.

Araştırma bulguları öğrenim düzeyi arttıkça Makyavelist tutumların artacağı ve etik davranma eğiliminin azalacağı yönünde kurulan hipotezi lisans eğitiminden lisans üstü eğitime geçiş aşamasında desteklemekle birlikte, liseden lisans eğitimi düzeyine geçişte önemli bir fark göstermemektedir. Bulunan bu sonuç ise ülkemizde verilen lisans eğitiminin, yüksek lisans ve doktora eğitimiyle kıyaslandığında daha kolektivist çalışmayı gerektirmesine ve lisans üstü eğitimde bireylerin daha bireysel çalışmaya yönlendirilmesine bağlanabilir.

Çalışma bulguları özel sektör ile devlet sektörü arasında Makyavelizm ve etik algılama düzeyleri açısından anlamlı bir farklılık olmadığını göstermektedir. İki sektörde bulunan sonuçların farklı çıkmamasının nedeni iki sektörün de aynı hukuki sınırlama; (bankalar kanunu) ve yaptırımlarla sınırlandırılmış olması dolayısı ile çalışanların işlerini yaparken eşit derecede esnek davranabilmeleri olabilir.

Araştırmanın örneklem ve ölçekler açısından bir takım sınırlılıkları mevcuttur. Örneğin, araştırmanın örneklemini daha da genişletilerek Makyavelist tutumlar ve etik algısı açısından daha anlamlı sonuçlara ulaşmak mümkün olabilir. Yapılan bu çalışmanın gelecekteki çalışmalara ışık tutması amaçlanmaktadır.

KAYNAKÇA

AKARSU, Bedia. “Ahlak Öğretileri” Remzi Kitapevi İstanbul, 1982.

AKDOĞAN, Habib. “Meslek Etiğinin Kamu Oyunu Aydınlatmadaki Önemine Muhasebe Meslek Mensuplarının Yaklaşımları ve Çorum ilinde Uygulanan Bir Anket Çalışması” 1.Türkiye Uluslararası İş ve Meslek Ahlakı Kongresi Ankara, 2003.

AL-KHATİB, J.A., ROBERTSON, C.J., STANTON, A.D. ve VİTELL, S.J. “Business Ethics in The Arab Gulf States: A Three-Country Study”, *International Business Review*, 2002, Vol. 11: 97-111.

AL-KHATİP, J.A. ,VİTELL, S.J. and RAWWAS, M.Y.A. “Consumer Ethics:Across – Cultural Investigation,” *European Journal of Marketing* , 1997, 31 (11/12),750-767.

ALLSOPP, J.H., EYSENCK, J., VE EYSENCK, S.B. “Machiavellianism As A Component in Psychoticism and Extraversion”, *Personality and Individual Differences*, 1991 Vol. 12: 29-41.

Ana Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi, Hürriyet Ofset Matbaacılık ve Gazetecilik A.Ş. İstanbul, Cilt 1, s:414.

ANG H.S, LEONG S.M. “Out of the Mouths of Babes: Business Ethics and Youths in Asia” *Journal of Business Ethics*, 2000 Vol: 28: 128-144.

ANG SWEE, Hoon. “The Power of Money :A Cross-Cultural Analysis of Business-Related Beliefs” *Journal of World Business*, 2000 Vol:35 Issue :1: 43-60.

ARAT, Necla. ” Etik ve Estetik Değerler” Remzi Kitapevi, İstanbul 1987.

- ARROW, K.J. “Gifts and Exchanges” Philosopsy and Public Affairs, 1972.
- ARSLAN, Mahmut. “İş ve Meslek Ahlakı” Nobel Yayın Dağıtım, İstanbul, Ekim 2001.
- ATABEK, Erdal. “Hayatımız ve Değerlerimiz” Cumhuriyet Kitapları Çağ Pazarlama A.Ş. Ekim 1999.
- ATAKAN, Şirin. “İşletme Etiğinde Makyavelizm: Görsel Basın Haber Programları İş Görenlerinin Makyavelizm Düzeylerini Belirlemeye Yönelik Bir Çalışma”, Hacettepe Üniversitesi İşletme Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2002.
- AYDIN İ., ERDEM A., “ Polis Meslek Etiği” Eğitim Daire Başkanlığı, Ankara 2000.
- AYDIN, İnayet Pehlivan. “Yönetmel, Mesleki ve Örgütsel Etik” Pegem Yayınları, Ankara 2001.
- AYDIN, Mehmet. “Kant ve Çağdaş İngiliz Felsefesinde Tanrı Ahlak İlişkisi” Umran Yay. Ankara 1981.
- AYYOUP , T.“ UAB Calls For Banking Code Of Ethics” Jordan Times 25 August 2002.
- AZİZ A, “Relationship Between Machiavellianism and Absence Rate:An Emprical Study” International Journal of Management 2004 Vol: 21: 445.
- BAKAN İsmail, TAŞLIYAN Mustafa, BÜYÜKBEŞE Tuba ” Yöneticilerden Beklenen Etik Davranışlar: Eğitim Sektöründe Bir Alan Çalışması” 1.Türkiye Uluslararası İş ve Meslek Ahlakı Kongresi, Ankara 2003.
- BAKIR B, ÖZER M, UÇAR M, GÜLEÇ M, DEMİR C, HADİSE M, “Relation Between Machiavellianism and Job Satisfaction in a Sample Of Turkish Physicians” Psychological Reports, 2003, Vol. 92:1169-1175.

BAKIR, Bilal. “Gülhane Askeri Tıp Fakültesinde Mezuniyet Öncesi Tıp Eğitimi”
Uzmanlık Tezi Ankara 1993.

BEDÜK Aykut, ÇİÇEK Ercan. “Güvenlik Hizmetlerinde Eğitim ve Meslek Etiği”
1.Türkiye Uluslararası İş ve Meslek Ahlakı Kongresi, Ankara 2003.

BENTHAM, Jeremy. “Legislator of the World ; Writings on Codification Law and
Education” Edited by: Philip Schofield and Jonathan Haris Oxford Clarendon
1998.

BEST, B. “International Business And Ethics: The Role For Ethical Displacement”,
Business and the Contemporary World, 1997 Vol. IX (1): 209-227.

BEU D, BUCKLEY R. M. “The Hypotesized Relationship Between Accountability and
Ethical Behavior” Journal of Business Ethics 2001, 34.:57-73

BEU D.S, BUCKLEY M.R. and HARVEY M.G. “Ethical Decision-Making: A Multi-
Dimensional Construct”, Business Ethics: A European Review, 2003 Vol:12 (1).

BONDELA, Peter. “ Machiavelli and the Art of Renaissance History” Wayne State
University Pres, Detroit 1973.

BOWERS, W.J. “Student Dishonesty and It’s Control in College, New York: Bureau of
Applied Social Research”, Columbia Universiy 1964.

BOZGEYİK, Abdullah. “Nasıl Bir Ülkede Yaşamak İstersiniz?” www.tedmer.org.tr.

BUCKLEY, M.R., WIESE D.S., VE HARVEY M.G. “Identifying Factors Which May
Influence Unethical Behavior”, Teaching Business Ethics, 1998, Vol. 2:71-84.

BÜLBÜL, A.R. “İletişim ve Etik” 2.Baskı Nobel Yayınevi Ankara 2001.

- CALHOON, R.P. "Niccolo Machiavelli and the Twentieth Century Administrator", Academy of Management Journal 1969, Vol. 12: 205-212.
- CEVİZCİ, Ahmet. "Etiğe Giriş" Paradigma Yayınları İstanbul 2002.
- CHAN, A., WONG, S. and LEUNG, P. "Ethical Beliefs of Chinese Consumers in Hong Kong", Journal of Business Ethics, 1998, Vol.17: 1163-1170.
- CHATTERJEE, S.R. VE PEARSON C.A.L "Ethical Perceptions Of Asian Managers: Evidence of Trends in Six Divergent National Contexts", Business Ethics: A European Review, 2003, Vol. 12/2: 207- 211.
- CHERULNIK, P.D., WAY, J.H., AMES, S. VE HUTTO, D.B. "Impressions Of High And Low Machiavellian Men", Journal of Personality, 1981, Vol. 49: 388-400.
- CHONKO L.B. and HUNT S.D, "Ethics and Marketing Management. an Emprical Examination", Journal of Business Research, 1985 Vol. 13: 339-359.
- CHRISTIE, R. "Impersonal Interpersonal Orientations and Behavior" (Mimeographed Research Proposal), Columbia University: Bureau of Applied Social Research 1962.
- CHRISTIE, R.ve BUDNER S. "Medical School Value Climates and Machiavellian Orientatios of Students" (Mimeographed Research Proposal), Columbia University: Bureau of Applied Social Research 1959.
- CHRISTIE,R., GEİS F.L. "Studies in Machiavellianism" New York Academic Pres, New York, N.Y 1970:10-34

CİVELEK, A.M. ve DURUKAN, M.B "Günümüz Koşullarında Muhasebe Mesleği ve Meslek Ahlakı" Türkiye 3.Muhasebe Denetimi Sempozyumu ISMMO Yayınları Yayın No:20 İstanbul 1998.

CORZIONE, B.C. ve BUNTZMAN, G.F. "Machiavellianism in U.S.Bankers" The Journal of Organisational Analysis, 1999 Vol..7:72-83.

CULBERTSON, H.M.,CHEN, N. and SHI, L. "Public Relations Ethics :Some Foundations der D.Riffle" ,The Ohio Journalism Monograph Series No:7 Bush Research Center Ohio 2003.

CYRIAC, K. ve DHARMARAJ, R. "Machiavellianism in Indian Management" Journal of Business Ethics 1994 Vol. 13: 281.

ÇELİK, Adnan, AKGEMİCİ, Tahir, AYDOĞAN, Enver. "Sosyal Sorumluluk ve Örgütsel Etik Yönetim Kurumları Açısından Karşılaştırmalı Bir Yaklaşım" 1.Türkiye Uluslararası İş ve Meslek Ahlakı Kongresi Ankara 2003.

DAWKİNS R, and KREBS J.R. "Animal Signals: İnformation Or Manipulation in Behavioral Ecology: An Evolutionary Approach, J.R Krebs and N.B. Davis (Eds) Oxford Blackwell 1978: 282-309.

DEDEHAYIR, Handan "Kültür, Etik ve İş Hayatı" KAYNAK, Baltaş Yönetim Eğitim ve Danışmanlık Merkezi Yayını,2003 Ekim-Aralık Sayı:16.

DEISS, J. "The Swiss Financial Centre: Achievements and Challanges" Speech on Financial Excellence, Milan 2001.

DELIUS, Herald. "Günümüzde Felsefe Disiplinleri" Çev: Doğan Özlem İnkılap Yayınevi Ankara 1997.

DEPAULO, B.M, ROSENTHAL, R. “Telling Lies”, Journal of Personality and Social Psychology, 1979 Vol. 37: 1713-1722.

DİLAN, Hasan. “Ahlak ve Politika” 1.Türkiye Uluslararası İş ve Meslek Ahlakı Kongresi Ankara, 2003.

DOĞAN, İsmail. “Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim” Sayı:34 Yıl:3 Aralık 2002.

DONALDSON, T., DUNFEE, T. “When Ethics Travel: The Promise And Perils Of Global Business Ethics”, California Management Review, 1999 Vol. 41 (4): 44-63.

EGGEN, P, KAUCHAK, D. Educational Psychology: Windows on Classrooms, New Jersey: Prentice Hall Inc 2001.

EKİN, M.G. ve TEZÖLMEZ, H.S. “Business Ethics in Turkey: An Emprical Investigation With Special Emphasis On Gender”, Journal of Business Ethics, 1999 Vol.18: 17-34.

ERDOĞAN, Ercan, DEMİRCAN, Nigar, ALPKAN, Lütfihak. “Do Financial and Nonfinancial Performance Indicators Impact Ethical Vakues of Organisations” 1.Türkiye Uluslararası İş ve Meslek Ahlakı Kongresi Ankara 2003.

Erffmeyer ,R.C., Keillor, B.D. LeClair, D.T “An Empricial Investigation of Japanese Consumer Ethics” Journal of Business Ethics 18,35-50 1999.

ERGENELİ, Azize. “Örgüt ve İnsan” Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Hacettepe Üniversitesi Hastaneleri Basımevi, Ankara 2006.

- ERGENELİ, Azize., ARIKAN, Semra. "Gender Differences in Ethical Perceptions of Salespeople: An Empirical Examination in Turkey" *Journal of Business Ethics*. 40: 247-260, 2002.
- ERSEL, Hasan. "Mesleki-Etik Değerlere Ekonomik Yaklaşım" Türk Sermaye Piyasasında Mesleki/ Etik Kurallar ve Yatırımcı Hakları Paneli 6 Mart 2002 IMKB Konferans Salonu İstanbul 2002.
- ERTUNA, Caner. "Zihniyet Devrimi" *Radikal* Yıl:1 Sayı:350 27 Eylül 1997 Cumartesi S:13 1997.
- EVİN, Hakan. "İş Ahlakı Sosyal Sorumluluk ve Çevre Duyarlılığı" 1.Türkiye Uluslararası İş ve Meslek Ahlakı Kongresi Ankara 2003.
- FEHR, B., SAMSON, D., PAULHUS, D.R. "The Construct of Machiavellianism: Twenty Years Later", Hillsdale. 1992.
- FERREL, O.C. and S.J. SKINNER "Ethical Behavior and Bureaucratic Structure in Marketing Research Organizations" *Journal of Marketing Research* 1998: 25: 103-109
- FERREL, O.C., FAEDRICH, J. "Business Ethics :Ethical Decision Making and Cases" Second Edition Boston: Houghton Mifflin Company 1994.
- FLETCHER, C. "The Relationship Between Candidate Personality,Self-Presentation Strategies And Interview-We Assessments in Selection Interviews: An Empirical Study" *Human Relations*, 1990 Vol. 43:739-749.
- FLYNN, S. REICHARD, M. and SLANE, S. "Cheating As A Function Of Task Outcome and Machiavellianism" *Journal of Psychology*, 1987 Vol. 121:423-427.

FORD, C.R, RICHARDSON, W.D. "Ethical Decision Making : A Review of the Empirical Literature" Journal of Business Ethics, 1994 Vol:13 205-221.

FRANKE, G.R., CROWN, D.F. and SPAKE, D.F. "Gender Differences in Ethical Perceptions Of Business Practices", Journal Of Applied Psychology, 1997 Vol. 82: 920-934.

GABLE, M. "Locus of Control, Machiavellianism and Managerial Job Performance" Journal of Psychology, 1994 Vol. 128: 599.

GABLE M, HOLLON C DANGELLO F, " Relating Locus Of Control to Machiavellianism and Managerial Achievement" Psychological Reports 1990 Vol. 67:339.

GANDER, M. J, GARDİNER, H. W. Çocuk ve Ergen Gelişimi, (çev.A. Dönmez, N. Çelen ve B. Onur) Yay. Haz: B. Onur, 3.Baskı, Ankara: İmge Yay. 1998.

GATEWOOD, R. D., CARROL, A. B, "Assessment Of Ethical Performance of Organization Members: A Conceptual Framework", Academy of Management Review, Vol. 16: 667-690. 1991.

GEİS, F.L. VE MOON, T.H, "Machiavellianism And Deception", Journal of Personality and Social Psychology, 1981 Vol. 41: 766-775.

GILLIGAN, C., "In a Different Voice: Psychological Theory and Women's Development" Harvard University, Cambridge, 1982.

GORDON F, Shea. "Practical Ethics, AMA Membership Pub" New York 1988.

GÖRPE Sera, MENGÜ Seda Ç. "Halkla İlişkilerde Etik Değerlerin Algılanması ve Anlamlandırılması" 1.Türkiye Uluslararası İş ve Meslek Ahlakı Kongresi Ankara 2003.

GUTERMAN, Stanley. “ The Machiavellians” University of Nebraska Press –Lincoln 1970.

HALBERT, T., INGULI, E. “ Law and Ethics in Business Environment”, New York :West Publishing Company 1990.

HALICI Ali ”İş Etiği ve İMKB’de İşlem Gören İşletmelerin Yazılı ve Resmi Açıklamalarındaki Etik İçeriklerin Tespitine Yönelik Bir Araştırma” İMKB Dergisi Sayı:16 2000.

HALICI Ali (2000)”İşletme İşlevleri Açısından İş Etiği ve İstanbul Menkul Kıymetler Borsası’nda İşlem Gören İşletmelere Yönelik Bir Araştırma” İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Fakültesi, İşletme Yönetimi ve Organizasyon Bilim Dalı Doktora Tezi 2000.

HARMON A.H. ,ROBERT L. WEBSTER R.L “Comparing Levels Of Machiavellianism of Today’s College Students With College Students Of The 1960’s”Teaching Business Ethics 2002 Vol .6: 435.

HARREL W.A, HARTNAGEL T. “The Impact Of Machiavelliansim and The Trustfulnes of The Victim On Labrotory Theft” Socionometry, 1976 Vol. 39:157-165.

HEGARTY, W.H. VE SIMS, H.P, “Organizational Philosophy, Policies and Objectives Related To Unethical Decision Behavior: A Laboratory Experiment”, Journal of Applied Psychology, 1979 Vol. 64(3): 331-338.

HEGARTY,W.H. and H.P.SIMS “Some Determinants of Unethical Decision Behavior: An Experiment” Journal of Applied Psychology 1978 Vol 63: 4: 451-457.

HİLAV, Selahattin “100 Soruda Felfefe” Koç Kültür Sanat ve Tanıtım Hizmetleri Tic. A.Ş. İstanbul 2003.

HOOD, N. “The Role of Business Ethics in Economic Performance” Business Ethics and Transnational Companies in Jones I. and Pollitt, M.(eds), Macmillan Pres, London, 1993-2100 1998.

İRVAN Süleyman, DURAN Ragıp, İLKİZ Fikret “Medya Etik ve Hukuk” Derleyen: Sevda Alankuş İletişim Vakfı Yayınları 2003.

JACOB P.S “Machiavellianism MBA’s and Managers: Leadership Corolates and Socialization Effects” The Academy Of Managerial Journal 1973 Vol. 16:404-411.

JAY Anthony “Yönetim ve Makyavelli” Çev: Prof. Dr Oğuz Onaran Anahtar Kitaplar 1994.

JONES, G.E. VE KAVANAGH, M.J. “An Experimental Examination of The Effects of Individual and Situational Factors on Unethical Behavioral Intentions in The Workplace”, Journal of Business Ethics, 1996 Vol. 15: 511-523.

JONES, T.M. VE GAUTSCHİ, F.H., “Will The Ethics of Business Change? A Survey of Future Executives”, Journal of Business Ethics, 1988 Vol. 7: 231-248.

KANT, I. “Philosophia Practica Universalis Etik Üzerine Dersler 1” Kabalcı Yayınevi İstanbul 1994.

KAVAK, Bahtışen. “Makyavelizm ile Tüketicinin Ahlaki Yargıları Arasındaki İlişkiye Yönelik Amprik Bir İnceleme” Ev Ekonomisi Dergisi 1999.

KENHOVE V.P, VERMEIR I, VERNIERS S. “An Empricial Investigation of the Relationships Between Ethical Beliefs, Ethical Ideology, Political Preference and Need for Closure” Journal of Business Ethics 2001 Vol:32:347-361.

KILAVUZ, Recai. “Kamu Yönetiminde Etik ve Bir Sorun Alanı Olarak Yozlaşma” Seçkin Yayıncılık Ankara 2003.

KIREL, Çiğdem. “Örgütlerde Etik Davranışlar, Yönetimi ve Bir Uygulama Çalışması” T.C.Anadolu Üniversitesi Yayınları No:1211 2000.

KÖSE, A.Hasım, ÖNCÜ, Ahmet “Kapitalizm, İnsanlık ve Mühendislik ,Türkiye’de Mühendisler” TMMOB Yayını Ankara 2000.

KRAUT, E.R., PRICE, D.J. “Machiavellianism in Parents and Their Children” Journal of Personality and Social Psychology, 1976 Vol:33: 782-786.

LEDEEN A, Michael. “Liderlik ve Güç Kullanımında Machiavelli” Türkçesi: Türkan Arkan , Elif Göktepe, 2003.

LEWICKI ,R.J. Lying and Deception: A Behavioral Model.In: M.Bazerman and R.J.Lewicki (Eds), Negotiating in Organizations (pp 68-90) Beverly Hills CA:Sage 1983.

LİTCHKO, Diane C.M.S. Kean University 65 pages AATEP10831 Dissertation. 1984.

LOWRENCE C, Becker. “Encyloprdia of Ethics”, St James Pres London 1992 Vol:1.

MACHIAVELLI, Nicholo. “Seçme Yazılar” Türkçesi: Hüseyin Köse Öteki Ajans Ankara 2000.

MACHİAVELLİ, Nicholo.“Prens” Türkçesi: Harun Mutluay, Bordo Siyah Klasik Yayınlar, 2006.

MACHİAVELLİ Nicholo. "The Prince" N.Thomson. Trans. NewYork: Barnes and Noble Original work Published 1513, 1999.

MACROSSON, W.D.K. ve HEMPHİLL, D.J."Machiavellianism in Belbin Team Roles", Journal of Managerial Psychology, 2001 Vol: 16:5: 355-363.

MANLEY, G., RUSSELL, C. VE BUCKLEY, M.R. "Self-Enhancement in Perception of Unethical Behavior", Journal Of Education For Business, 2001 Vol. 77: 21-28.

MCCABE, D.L. VE TREVİNO, L.K. "Individual And Contextual Influences on Academic Dishonesty: A Multi-Campus Investigation", Research in Higher Education, 1997 Vol: 38: 379-396.

MCDONALD, G.M. VE ZEPP, R.A. "Ethical Perceptions Of Hong Kong Chinese Business Managers", Journal Of Business Ethics, 1988 Vol. 7: 835-845.

MCHOSKEY ,John W. "Machiavellianism, Adjustment and Ethics" Psychological Reports, 1999 Vol 85 :138.

MCHOSKEY, J.W., WORZEL, W. VE SZYARTO, C. "Machiavellianism and Psychopathy", Journal of Personality and Social Psychology, 1998 Vol: 74: 192-210.

MCLEAN, P.A. and JONES, D.B. "Machiavellianism and Business Education", Psychological Reports 1992, Vol. 71:10: 57-58.

MENGÜŞOĞLU, Takiyyettin. "Felsefeye Giriş" Remzi Kitapevi İstanbul 1992.

MERT, İbrahim Sani. "Düşünme Stilleri ve Etik Algı Arasındaki İlişki: Üniversite Öğrencileri Üzerinde Bir Uygulama" Hacettepe Üniversitesi Doktora Tezi Ankara 2003.

MILL, J.S. “Faydacılık” Çev: Nazmi Coşkunlar Milli Eğitim Basımevi İstanbul 1986

MUDRACK, Peter E. “Are The Elderly Really Machiavellian A Reinterperation of an Unexpected Finding” Journal of Business Ethics 1994 Vol.13:757.

MUNCY, J.A. ve VİTELL, S.J, “Consumer Ethics: An investigation of the Ethical Beliefs of the Final Consumer”, Journal of Business Research, 1992 Vol. 24:4:297-311.

NELSON, D.L, QUICK J.C. “Organisational Behaviour, Foundations Realities and Challanges” West Publishing Company St.Poul M.N. 1997.

NUTTALL, J. “ Ahlak Üzerine Tartışmalar: Etiğe Giriş” Çeviren: Abdullah Yılmaz Ayrintı Yayınları No:175 Ocak İstanbul 1997.

ODABAŞI Y, OYMAN M. “Pazarlama İletişimi Yönetimi” Mediacat Eskişehir 2002.

ONUR, Bekir. “Gelişim Psikolojisi” İmge Kitapevi Yayıncılık İstanbul 1997.

ÖKTEM Niyazi, TÜRKBAĞ Ahmet Ulvi “Felsefe, Sosyoloji, Hukuk ve Devlet” Der Yayınları İstanbul 2003

ÖZGENER, Şevki. “ İş Ahlakı ve Sosyal Sorumluluk; İmalat Sanayinde Bir Uygulama” Konya; Selçuk Üniversitesi, Yayınlanmamış Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi 2000.

ÖZGENER, Şevki. ”Akademisyenlerin Meslek Ahlakına Aykırı Karar Verme Eğilimleri Üzerine Bir Araştırma” 1.Türkiye Uluslararası İş ve Meslek Ahlakı Kongresi Ankara 2003.

ÖZKALP E, KIREL, Çiğdem. “Örgütsel Davranış” Ankara Üniversitesi Yayınları Eskişehir 2001.

ÖZTÜRK, A. Turan “Kamu Yönetiminde Sosyal Refahın Yaratılmasında Etik Değerler, Dürüstlük ve Güven Çarpanları” 1.Türkiye Uluslararası İş ve Meslek Ahlakı Kongresi Ankara 2003.

PANDEY J.,SINGH P. “Effects of Machiavellianism, Other Enhancement and Power Feeling and Evaluation of The Ingratiator” The Journal Of Psychology 2001. Vol:121:287-300.

PETIT, P. “Consequentialism in A Companion on Ethics” Edited By: Peter Singer Blackwell ,London 1994.

PETRİCK, J.A., WAGLEY, R.A. and Von der Embse, T.J. “Structured Ethical Decision Making: Improving the Prospects of Managerial Success in Business”, SAM Advanced Management Journal, 56:1: 28-34, 1991.

PIEPER, Annemarie. ”Etiğe Giriş” Çev:V.Atayman Ayrıntı Yayınları İstanbul 1999.

RAWLS, John. “A Theory of Justice” Moss, Harvard Univer City Press Cambridge 1971.

Rawwas, M.Y.A., Vitell S.J.,Al-Khatip J.A.,() “Consumer Ethics:The Possible Effects of Terrorism and Civil Unrest on The Ethical Values of Consumers” Journal of Business Ethics 1994 Vol:13:223-231.

RAWWAS, M.Y.A. VE SİNGHAPAKDİ, A. “Do Consumers’ Ethical Beliefs Vary With Age? A Substantiation of Kohlberg’s Typology in Marketing”, Journal Of Marketing Theory & Practice, 1998 Vol. 6:2:26-38.

REIDENBACH, R.E. and ROBIN, D.P. "Toward the Development of a Multidimensional Scale for Improving Evaluations of Business Ethics" *Journal of Business Ethics* 1990, 9:639-653

REIDENBACH, R.ERİC, ROBIN ,DONALD P. "Toward the Develeopment of a Multidimensional Scale for Improving Evaluations of Business Ethics" *Journal of Business Ethics* Aug 1990; 9,8,ABI/INFORM Global 639

RICHARD T. De George "Business Ethics" 4.th Edition Prentice Hal Inc. New Jersey 1995.

RICKS J, FRADRİCH J. "The Paradox of Machiavellianism :Machiavellianism May Make For Productive Sales But Poor Management Reviews" *Journal Of Business Ethics* 1999 Vol. 20:197

RİM, Y. "Machiavellianism and Decisions Involving Risks", *British Journal of Social and Clinical Psychology*, 1966, Vol. 5: 36-50.

ROBBİNS, Stephen P. "Organizational Behavior: Concepts, Controversies, Applications" International Edition, New Jersey: Prentice Hall Inc,1998.

ROSENTHAL M, YUDIN P. "Felsefe Sözlüğü" Çeviren: Aziz Çalışlar Sosyal Yayınlar 5.Baskı İstanbul 1997.

RUEGGER, D. ve KİNG, E.W., "A Study of The Effect of Age And Gender Upon Student Business Ethics", *Journal Of Business Ethics*, 1992 Vol.11: 179-186.

SAYIN, D. "Yönetmelik" Yerel Yönetim ve Denetim, İçişleri Bakanlığı, Mahalli İdareler Kontrolörleri Der.Yayınları Cilt 2 Sayı:1 1998.

SAYIN, Deniz."Yönetmelik" Yerel Yönetim ve Denetim İçişleri Bakanlığı Mahalli İdareler Kontrolörleri Derneği Yayını Cilt:2 Sayı:12 Ocak 1996.

- SHAPIRO, D.L., LEWICKI, R.J. and DEVINE, P “When Do Employees Choose Deceptive Tactics to Stop Unwanted Change ? A Relational Perspective” .In: R.Lewicki, B.Sheppard and R.Bies (Eds.)Research on Negotiation in Organizations Vol:5:155-184 Greenwich CT:JAI Pres 1995.
- SHERRY, S.B., HEWITT, P.L., BESER, A., FLETT, G.L. VE KLEIN, C. “Machiavellianism, Trait Perfectionism, And Perfectionistic Self-Presentation”, Personality and Individual Differences, 2006 Vol. 40: 829-839.
- SIEGEL Jacob P. “Machiavellianism, MBA’s and Managers: Leadership Corrolates and Socialization Effects” The Academy of Management Journal 1973 Vol:16:3:404-411
- SINGER, J. E., “The Use of Manipulative Strategies: Machiavellianism and Attractiveness”, *Sociometry*, 1964 Vol. 27: 128-150.
- SIRGY, M.J., “Measuring Corporate Performance By Building On The Stakeholder Model Of Business Ethics”, Journal Of Business Ethics, 2002 Vol. 35: 143-162.
- SIU ,Wai-sum “Machiavellianism and Retail Banking Executives in Hong Kong” Journal of Managerial Psychology 1998 Vol. 13:28.
- SKINNER, Quentin. “Düşüncenin Ustaları: Machiavelli” Türkçesi: Cemal Atila Altın Kitaplar Yayınevi İstanbul 2002.
- SOLAR, D. VE BRUEHL, D., “Machiavellianism and Locus Of Control: Two Conceptions of İnterpersonal Power”, Psychology and Individual Differences, 1971 Vol. 34: 1447-1451.
- SOLOMAN, Robert C.”Ethics” McGraw-Hill Pub.Com. NewYork 1984.

STENBERG, E. "Just Business" Warner Books London 1994.

ŞAPOLYO, Enver Behnam. "Ahlak Tarihi" İstiklal Matbaası 1960.

TAKIŞ, Taşkın. "Etik" Doğu Batı Düşünce Dergisi Yıl:1 Sayı :4 Ağustos-Eylül-Ekim 1998.

TAMBORNI, R., STIFF, J. VE ZILLMANN, D. " Preference For Graphic Horror Featuring Male Versus Female Victimization: Personality and Past Film Viewing Experiences", Human Communication Research, 1988 Vol:13:529-552.

TANSAL, Sabih "Etik Değerlere Evrensel Yaklaşım" Türk Sermaye Piyasasında Mesleki / Etik Kurallar ve Yatırımcı Hakları Paneli IMKB Konferans Salonu İstanbul 6 Mart 2002.

TEPE, Harun. "Etik Kavramı Tarihçesi ve Günümüzde Etik" Doğu Batı Düşünce Dergisi Yıl:1 Sayı :4 Ağustos-Eylül-Ekim 1998.

TİMUÇİN, Avşar. "Felsefe Sözlüğü" BDS Yayınları 1994.

TMMOB Elektrik Mühendisleri Odası (EMO) "Elektrik, Elektronik Ve Bilgisayar Mühendisleri'nin İş Alanları" 20 Mayıs 2004 Ankara. (www.emo.org.tr)

TREVINO L.K, NELSON K.A. "Managing Business Ethics" New York John Wiley of Sons.Inc. 1999.

TUNAY, K .Batu. "Finans Biliminde Yeni Yönelimler ve Çağdaş Finansçının Yetiştirilmesi" Finans Sisteminde Yeni Yönelimler –Türk Finans Piyasalarının Bu Günü ve Geleceği, Beta Yayınları İstanbul 2001.

Tusiad "Devlette Etik Altyapı Dizisi" No:1 "Devlette Etikten Etik Devlete: Kamu Yönetiminde Etik Kavramsal Çerçeve ve Uluslar arası Uygulamalar Cilt:1 Kasım 2005.

TUTAR, Hasan. "Sanal Bürokrasi ve Yönetim Etiği:Teorik Bir Yaklaşım" 1.Türkiye Uluslararası İş ve Meslek Ahlakı Kongresi Ankara 2003.

Türk Dil Kurumu (TDK) "Türkçe Sözlük" Cilt 1 9.Baskı Ankara 1998

Türkiye Bankalar Birliği (TBB) "Bankacılık Etik İlkeleri" Tebliğ No:1012 İstanbul 1 Kasım 2001

ÜLGER, Billur. "Nükleer Gücü Tutundurma Çabalarının Kantçı Perspektifte İrdelenmesi: Kuruluşların Vicdani Olarak Halkla İlişkiler ve Nükleer Gücün Masumiyet Sorunu" 1.Türkiye Uluslararası İş ve Meslek Ahlakı Kongresi Ankara 2003.

ÜNLÜ, Ümit.Ş. "İş Etiği Kamu ve Özel Sektöre Bağlı Olarak Faaliyet Gösteren Menkul Değerler Birimlerinde Bir Uygulama" Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Organizasyon ABD.Y.Lisans Tezi Ankara 1997.

VALESQUES, G. Manuel " Business Ethics :Concept and Cases" New Jersey : Prentice-Hall Pearson Education International 5.th Edition 2002.

WEISS, Joseph W. "Business Ethics :A Stakeholder and Issues Management Approach" The Dreyden Pres 2.nd Edition 1998.

WERTZ, C. Dorothy "Ethics: What Is It and Why Is It Important?" Social Science , Ethics and Law,The Shriver Center Publications 2003.

WHIPPLE, T.W. VE SWORDS, D.F. "Business Ethics Judgements: A Cross-Cultural Comparison", Journal Of Business Ethics, 1992 Vol 11: 671-678.

WITTMER D.P. "Ethical Decision Making" Handbook of Administrative Ethics Editor:Terry L.Cooper Marcel Dekker New York 1994.

- WILLIAMS, Howard.,WRIGHT Moorhead ,EVANS, Tony “Uluslar arası İlişkiler ve Siyaset Teorisi Üzerine Bir Derleme” Siyasal Kitapevi Ankara 1996.
- WILSON, D.S., NEAR, D. VE MİLLER, R.R. “Machiavellianism: A Synthesis Of The Evolutionary And Psychological Literatures”, Psychological Bulletin, 1996 Vol. 119: 285-299.
- WILSON, D.S., NEAR, D.C. VE MİLLER, R.R. “Individual Differences in Machiavellianism As a Mix of Cooperative and Exploitative Strategies”, Evolution And Human Behavior, 1998 Vol. 19: 203-212.
- YÜKSEL, Öznur. “Business Ethics and Corporate Management” Cooperation in Türkiye Nisan 1994.